

REVISTA DE ISTORIE MILITARĂ

Publicația este editată de Ministerul Apărării Naționale, prin Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, membru al Consorțiului Academiiilor de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, coordonator național al Proiectului de Istorie Paralelă: NATO – Tratatul de la Varșovia

COLEGIUL DE REDACȚIE

- General-maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
- Dr. JAN HOFFENAAR, Președintele Comisiei Olandeze de Istorie Militară
- Prof. univ. dr. DENNIS DELETANT, London University
- Colonel (r) dr. PETRE OTU, directorul științific al Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
- Prof. univ. dr. MIHAI RETEGAN, Universitatea București
- Conferențiar univ. IULIAN FOTA, Academia Națională de Informații
- Dr. SERGIU IOSIPESCU, cc. șt., Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
- Prof. univ. dr. ALESANDRU DUȚU, Universitatea „Spiru Haret”
- Prof. univ. dr. MARIA GEORGESCU, Universitatea Pitești
- Comandor (r) GHEORGHE VARTIC

SUMAR

- **Istorie medievală**
  - *CLAUDIU NEAGOE, COSTIN PELIGRAD* – Lupta de la Șoplea, pe Teleajen (16/26 iunie 1655) 1
- **Istorie modernă**
  - *NICOLETA STAN-ȚURCANU* – Preocupările lui Dimitrie A. Sturdza pentru Armata Română 17
- **Centenarul Marii Uniri din 1918 / Centenar Primul Război Mondial**
  - *SORIN CRISTESCU* – Considerații asupra participării României la Marele Război 21
- **Războiul Rece**
  - *DRAGOȘ ILINCA* – Evoluții în procesul de transformare a NATO. Structurarea răspunsului flexibil (1961-1967) 26
- **Comunicări**
  - *PETRE OTU* – Activitatea Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară pentru comemorarea centenarului Primului Război Mondial și aniversarea Marii Uniri din 1918 38
- **Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară – 50 de ani de activitate**
  - *General maior (r.) MIHAIL E. IONESCU* – Aniversarea a 50 de ani de existență a Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară. 29 noiembrie 2019, Banca Națională a României 52
- **Viața științifică**
  - Al XII-lea Congres Internațional de Studii Sud-Est Europene
    - *ALEXANDRU MADGEARU* 56
    - Conferința de Pace de la Paris și noua ordine internațională liberală din Europa 1.0”, 25-29 noiembrie 2019, Cercul Militar Național, București, România – *DANIELA ȘIȘCANU* 60
    - Refugiul regelui suedez Carol al XII-lea în Imperiul Otoman. Câteva cuvinte despre soarta unei colecții de gravuri vechi românești
      - *ROBERT R. DENNDORF* 63
- **Recenzii**
  - Cătălin Zisu, Alexandru Mihalcea, *Napoléon – pasiunea neconsolată a grandorii*, Editura Militară, București, 2019 – *PETRE OTU* 69
- **Publicații primite la redacție**
  - Revista *Transmisiuni* nr. 4/2019 71

• Revista este inclusă în baza de date a Consiliului Național al Cercetării Științifice în Învățământul Superior, fiind evaluată la categoria „C”.

• Poziția revistei în lista-catalog a publicațiilor este la numărul 5017
ISSN 1220-5710

CONTENTS

• Medieval History	
– <i>CLAUDIU NEAGOE, COSTIN PELIGRAD</i> – The Battle of Șoplea on River Teleajen (June 16/26, 1655)	1
• Modern History	
– <i>NICOLETA STIAN-ȚURCANU</i> – Dimitrie A. Sturdza's Preoccupations for the Romanian Army.....	17
• The Centenary of the Great Union of 1918 / The Centenary of the First World War	
– <i>SORIN CRISTESCU</i> – Considerations on Romania's Participation in the Great War	21
• The Cold War	
– <i>DRAGOȘ ILINCA</i> – Evolutions in NATO's Transformation. The Structuring of the Flexible Response (1961-1967)	26
• Presentations	
– <i>PETRE OTU</i> – The Activity of the Institute for Political Studies of Defence and Military History for the Commemoration of the Centenary of the First World War and for the Anniversary of the Great Union	38
• Institute for Political Studies of Defence and Military History – 50 Years of Activity	
– <i>Major General (ret.) MIHAIL E. IONESCU</i> – The 50 th Anniversary of the Institute for Political Studies of Defence and Military History. November 29, 2019, National Bank of Romania	52
• Scientific Life	
– The 12 th Congress of South-East European Studies – <i>ALEXANDRU MADGEARU</i>	56
– The Paris Peace Conference (1919) and the New International Liberal Order 1.0 ^o , November 25-29, National Military Club, Bucharest, Romania – <i>DANIELA ȘIȘCANU</i>	60
– The Refuge of Charles XII of Sweden to the Ottoman Empire. Some Thoughts on the Fate of a Collection of Old Romanian Engravings – <i>ROBERT R. DENNDORF</i>	63
• Reviews	
– Cătălin Zisu, Alexandru Mihalcea, <i>Napoléon – pasiunea neconsolată a grandorii</i> , Military Publishing House, Bucharest, 2019 – <i>PETRE OTU</i>	69
• Publications Received at the Editorial Office	
– <i>Transmisiuni</i> quarterly no. 4/2019	71

- Responsabil de număr: PETRE OTU
- ALEXANDRU VOICU – redactor
  - ION MIHAIU – coperta
- ELENA LEMNARU – tehnoredactare computerizată

Adresa redacției: strada Constantin Mille nr. 6, cod 010142, București, sector 1,
telefon: 0213157827, telefax: 004021-3137955, <http://ispaim.mapn.ro/pages/view/88>

LUPTA DE LA ȘOPLEA, PE TELEAJEN (16/26 IUNIE 1655)

CLAUDIU NEAGOE *
COSTIN PELIGRAD **

Abstract

Since 1636, Prince Matei Basarab has organised an army of Serbian mercenaries, mentioned in Seymens era sources, which reached a number of roughly 4 000 soldiers in 1654. At first, they were led by a Great Captain, named in Turkish language baş-buluc-başı, who was subordinated to the Great Aga. The Seymens were wearing purple clothing, were armed with a sword, a dagger and two pistols. Their duties involved guarding the Prince's Court, participating in the royal suite and fulfilling the Prince's orders. In compensation to their services, the Seymens were receiving a monthly payment and a daily portion of food. The Trabants were Wallachian warriors, wore vivid blue robes and were led by captains. Those who served the Prince's Court were receiving a monthly payment and a daily portion of food (tain). The others, who were working for boyars or for monasteries, benefited from certain tax exemptions, and once a year they were receiving a fine piece of cloth from the Prince from which they would make clothes. The present study brings to the attention of historians an aspect of pre-modern military history, which is well known, namely the rebellion of the Seymens and Trabants from spring 1655 and the battle of Șoplea, at Teleajen river, from 16/26 June 1655, the battle was between the rebel army and the army of the Prince of Transylvania.

Keywords: Military rebellion, seymens, trabants, the great captain, the great aga, Wallachia

Răscoala dorobanților și seimenilor din Țara Românească (1655)

La 17 februarie 1655 izbucnea a treia și cea mai mare răscoală a seimenilor și dorobanților din Țara Românească¹. Cu o zi înainte, pe 16 februarie, domnul Țării Românești de la acea vreme, Constantin Șerban (1654-1658), îi invitase pe toți căpitani, iuzbașii și ceaușii slujitorilor domnești, mai cu seamă pe cei ai dorobanților, la un ospăț organizat la Curtea Domnească din București, ocazie cu care le-a

dăruit veșminte de preț, făgăduindu-le, totodată, ca „lefile ce să da seimenilor să le dea lor”². *Istoriile* lui Radu Popescu vornicul consemnează faptul că domnitorul Constantin Șerban a încercat să rupă vechea legătură sau frăție de arme dintre slujitorii pământeni și lefegiii sârbi. Seimennii, în marea lor majoritate, urmau să fie alungați din țară³. Potrivit însă relatărilor cronicarului sighișorean Georg Kraus, Constantin Șerban ar fi intenționat nu doar desființarea „cetei” seimenilor⁴, ci și „să facă birnici pe mai

* Conf. univ. dr. habil., Universitatea din Pitești.

** Masterand, Universitatea din Pitești.

Sekban din oastea otomană, secolul al XVII-lea (sursa: <https://de.wikipedia.org/wiki/Sekban#/media/File:Sloane-Seyban.jpg>)

mulți seimeni, [...], luându-le libertățile¹⁵. De mai multă vreme, așa după cum aflăm din relatările unor cronicari târziu⁶, lefurile acestor mercenari străini⁷ au constituit, din punctul de vedere al fiscalității, „o grea povară” pentru Țara Românească⁸. Potrivit lui Georg Kraus, la urcarea pe tron a lui Constantin Șerban (9/19 aprilie 1654)⁹, în Țara Românească erau 4 000 de seimeni¹⁰.

Din nefericire, dorobanții nu s-au lăsat atrași de propunerea domnitorului, mai ales că între aceștia și seimeni se stabiliseră, de mai multă vreme, legături de prietenie și mai cu seamă legături matrimoniale¹¹. Astfel, în ziua de duminică, 17 (stil vechi)/ 27 februarie (stil nou) 1655, pe la amiază, „pe când ieșea vodă din biserică”, de la Sfânta Liturghie, seimenii și dorobanții din București, „au dat năvală, au tăiat cu mare, înspăimântătoare turbare mulți boieri, cu neveste și copii cu tot și-au jefuit totul”¹². Faptul că revolta slujitorilor și a mercenarilor a fost extrem de violentă o dovedește

chiar mărturia domnitorului, consemnată într-un document de cancelarie datat 29 martie 1655: „[...] când au fost zilele domniei mele, în luna lui februarie în 17 zile, s-au sculat toți slujitorii curții, dorobanți și seimeni și călărași de au tăiat mulți boieri și au jefuit toate casele ale tuturor boierilor [...]”¹³. În ceea ce privește numărul victimelor, sursele epocii sunt contradictorii: János Szalárdi vorbește de 17 boieri mari și mici omorâți de răsculați¹⁴; însuși principele Gheorghe Rákóczy al II-lea vorbește de 25 de victime¹⁵; cronicarul sas Georg Kraus, în schimb, menționează 32 de victime¹⁶.

Revolta izbucnită la București, în rândul slujitorilor și lefegiilor aflați în slujba Curții Domnești de aici¹⁷, avea să se răspândească rapid și în alte orașe, precum Târgoviște, Ploiești, Gherghița, Târgșor, Rușii de Vede¹⁸, nu doar în rândul unor cete militare, precum călărașii¹⁹, ci și în rândul unor categorii sociale, precum meșteșugari și țărani²⁰.

Văzând că nu-i poate potoli în vreun fel pe răsculați, Constantin Șerban „s-au sfătuit cu boierii ca să aducă oști asupra lor” din țările vecine, respectiv din Transilvania și Moldova, drept pentru care acesta „au trimis o samă de boieri la Racoți, craiul Ardealului, alții la Ștefan vodă din Moldova”²¹, ca să-i roage „să vie cu oștile lor să bată pe acei făcători de rău”²².

Constantin Șerban, domn al Țării Românești (1654-1658), portret de Giovani Paolo Bianchi, în lucrarea lui Gualdo Priorato, *Historia di Leopoldi Cesare. Historia di Ferdinando Imperatore, 1670-1672* (sursa: *The Romanian World In Images, XV-XIX centuries*, interactiv CD-ROM, NOI Media Print, București)

Cererea de ajutor a domnitorului muntean a fost prezentată în cadrul Dietei de la Cluj, din 20 februarie 1655, de către nobilul Ioan Kemény. În schimbul ajutorului militar, Constantin Șerban și boierii munteni îi propuneau principelui Gheorghe Rákóczy al II-lea „că vor depune anual în visteria lui o sumă mare «de bani»”²³. Câteva zile mai târziu, cererea de ajutor a domnului muntean avea să fie discutată și în Consiliul princiar. Zvonul potrivit căruia seimenii și dorobanții munteni intenționau să atace Transilvania și să instaleze un nou principe i-a determinat pe membrii Consiliului să hotărască intervenția armată în Țara Românească²⁴. Cine a lansat și pus în circulație acest „zvon” este greu de precizat. Foarte probabil acest lucru a fost făcut de unul din boierii refugiați în Transilvania. La vremea aceea, la Sibiu își găsiseră refugiul fostul mare spătar Diicu Buicescu, împreună cu unul din fiii săi²⁵.

Evenimentele din Țara Românească ajunseseră să-l nemulțumească și pe Siavuș pașa, beilerbei de Silistra, căci răscolății seimenii și dorobanții făcuseră numeroase victime și în rândul supușilor otomani aflați în cuprinsul Țării Românești²⁶. Fără îndoială, amploarea pe care a luat-o această răscoală sau rebeliune militară din Țara Românească a stârnit îngrijorarea conducătorilor statelor vecine, care au început să discute serios în privința unei intervenții armate imediate pentru restabilirea situației²⁷. Or, după cât se pare, Poarta Otomană, confruntată la acea vreme cu serioase probleme interne și externe²⁸, a dat mână liberă principelui ardelean²⁹, singurul capabil, din punct de vedere militar, să înfăptuiască acest lucru³⁰.

Dieta transilvană, întrunită la 28 aprilie 1655, a hotărât intervenția principelui Gheorghe Rákóczy al II-lea în Țara Românească³¹. La 7 mai, principele primea scrisoarea lui Constantin Șerban, prin care era informat de sosirea în Transilvania a unei delegații de boieri, în frunte cu mitropolitul Ignatie³². Această delegație a sosit la 20 mai și era formată din 33 de boieri și căpitani ai slujitorilor, în frunte cu vlădica Ignatie³³. În numele domnitorului Constantin Șerban, membrii delegației solicitau principelui ardelean să intervină cât mai grabnic pentru restabilirea liniștii și ordinii în Țara Românească³⁴.

Înainte de 17 mai, principele ardelean îi aducea la cunoștință lui Siavuș pașa, beilerbei de Silistra, faptul că tocmai încheiase pregătirile militare și că era gata să plece spre Țara Românească³⁵. În ziua de 17 mai, în tabăra principelui de la Iernut sosea un trimis al lui Siavuș pașa, care-l îndemna să pornească expediția, cât mai grabnic cu putință³⁶. Potrivit înțelegerii dintre principele ardelean și beilerbei de Silistra, se preconiza o acțiune comună a oștilor ardeleni, moldoveni și otomane care trebuiau să acționeze simultan, să pătrundă în Țara Românească și să facă joncțiunea în data de 25 mai (stil nou)³⁷, cel mai probabil la Gherghița³⁸. Într-o scrisoare trimisă principelui ardelean la 22 mai 1655, domnul Moldovei, Gheorghe Ștefan, îi aducea la cunoștință acestuia faptul că a început pregătirile privind expediția în Țara Românească, el strângând deja o parte din oaste în tabăra de la Țuțora, în ținutul Iași. Totodată, domnul moldovean îl informa pe Rákóczy în legătură cu faptul că „lotrii” din Țara Românească trimiseseră „doi oameni” în solie la hatmanul cazacilor Bogdan Hmelnițki, promițându-i acestuia ajutor împotriva polonilor. Informația respectivă a fost trimisă și lui Siavuș pașa, prin intermediul boierului Drăghiceanu³⁹.

În această vreme, Constantin Șerban, era „prizonierul” propriilor săi oșteni: potrivit lui Miron Costin, domnul muntean „nu ce poruncia el, ce ce vrea ei să facă face”⁴⁰. Însă, cu toate acestea el purta corespondență secretă cu principele Transilvaniei, prin intermediul lui Paul Sebesi, care îl informa în legătură cu toate pregătirile făcute de Gheorghe Rákóczy al II-lea⁴¹. Tot astfel, Constantin vodă ținea legătura și cu otomanii, prin intermediul unui boier credincios, marele paharnic Galasan⁴².

După 20 mai, seimenii și dorobanții au aflat de pregătirile principelui ardelean și de cele ale domnului moldovean privind intervenția militară în Țara Românească. Ca să nu fie bănuț de răscolăți de eventuale legături cu cei doi principii, Constantin Șerban „au chemat căpitani, iuzbașii și alți slujitori”, spunându-le că „fclenii boiari”, care fuseseră trimiși în solie în Transilvania, se întorceau cu „oști asupra țării”⁴³. Aflând acest lucru, seimenii și dorobanții au părăsit Bucureștii și și-au concentrat forțele, în jurul datei de 23 mai⁴⁴, la Târgoviște, unde au

întărit șanțul din jurul orașului, care fusese săpat încă din vremea lui Matei Basarab⁴⁶. Rândurile seimenilor și dorobanților au sporit în scurtă vreme, lor alăturându-li-se un număr mare de călărași. La 29 mai, Gheorghe Ștefan scria principelui Rákóczy, informându-l despre cei 4 000 de călărași, care se retrăseseră de la Focșani și-i stabiliseră tabăra undeva „la apa Buzăului”⁴⁶.

La 1 iunie, trimisul principelui ardelean, Coloman Mikeș, scria din Iași arătând faptul că domnul moldovean preconiza să ajungă, cu cei 12 000 de oșteni adunați, la data de 18 iunie, la Focșani⁴⁷. În aceeași zi, Gheorghe Ștefan trimitea și el o scrisoare principelui Gheorghe Rákóczy, prin care îi aducea la cunoștință o posibilă incursiune a „lotrilor” munteni în Transilvania sau chiar în Moldova. Știrea îi fusese adusă domnului moldovean, la 31 mai, de către un aprod al lui Constantin Șerban⁴⁸. Din scrisoarea domnului moldovean mai aflăm despre faptul că între Hrizea din Bogdănei și Constantin Șerban⁴⁹ exista o anumită animozitate, provocată de faptul că domnul îl destituise, mai întâi, la sfârșitul lunii decembrie 1654, din dregătoria de mare spătar, acordată lui Pană Filipescu (5 ianuarie 1655)⁵⁰, iar mai apoi din dregătoria de domn paharnic (după 11 mai), acordată de domn fratelui său după mamă, Radu Mihail-Tântăveanu⁵¹. Așa s-ar putea explica faptul că Hrizea a trecut la un moment dat granița, în Moldova, cu un număr de călărași. Însă, așa după cum consemnează

domnul moldovean, el „n-a făcut nici o pagubă” Țării Moldovei, mai cu seamă că aici, la granița cu Țara Românească, erau 2 000 de slujitori moldoveni, conduși de marele armaș al lui Gheorghe Ștefan⁵².

Tot la 1 iunie 1655, Constantin Șerban trimitea din Târgoviște, principelui Gheorghe Rákóczy al II-lea, o scrisoare prin care-l înștiința că a trimis o delegație formată din fruntași ai tuturor categoriilor de slujitori domnești, care urma să-l convingă nu doar pe principe ci și pe boierii pribegi, în frunte cu postelnicul Constantin Cantacuzino, de faptul că liniștea și ordinea fuseseră restabilite în Țara Românească⁵³. Delegația munteană, formată din 23 de căpetenii ale slujitorilor munteni, în frunte cu „lotrul cel mai mare dintre seimeni și căpitanul pedestrimii”⁵⁴, a fost primită sâmbătă, 8 iunie, în tabăra de la Iernut. Principele Rákóczy i-a „tras la răspundere” pentru faptele lor⁵⁵. Ulterior, principele avea să pornească expediția împotriva Țării Românești, el plecând de la Almaș, în ziua de 11 iunie, și ajungând la Întorsura Buzăului, la 20-21 iunie⁵⁶.

Între 14 și 17 iunie, credem noi, a avut loc fuga lui Constantin Șerban din rândul răsculaților seimeni și dorobanți. Domnul devenise tot mai conștient de faptul că situația lui se complica de la o zi la alta. De altfel, reprezentantul Transilvaniei la Constantinopol, Ștefan Váradi, într-un „raport” trimis principelui Rákóczy, la 14 iunie, arăta faptul că Înalta Poartă, nemulțumită de Constantin Șerban, care se dovedise incapabil să țină lucrurile sub control, intenționa să trimită „un alt domn” în Țara Românească⁵⁷.

Convins de iminenta sosire a oștilor ardeleane în țară, Constantin vodă a dat poruncă tuturor căpeteniilor militare să se strângă la Curtea Domnească de la Târgoviște, ocazie cu care – aflăm de la Miron Costin – domnul „le-au dat în știre de neprietășugul lui Racoșii, cum vine asupra scaunului lui”⁵⁸. El îi acuza, așa după cum relatează cronicarul Radu Popescu, pe „ficienii boiari”, care fugiseră în Transilvania, iar acum aduceau oști asupra țării. Întrebându-i Constantin vodă ce ar trebui să facă în aceste condiții, căpitanii, iuzbașii, ceașii și slujitorii au răspuns astfel: „Să ne sculăm, doamne, cu toții să le ieșim înaintea și nădăjduim că-i vom birui”⁵⁹. Iată cum, printr-o

Gheorghe Ștefan, domnul Moldovei între anii 1653-1658, portret de Stefano della Bella, 1664
(sursa: *The Romanian World In Images, XV-XIX centuries*, interactiv CD-ROM, NOI Media Print, București)

ingenioasă stratagemă, domnul i-a scos pe toți slujitorii domnești din Târgoviște și a pornit spre Gherghița, dându-le impresia că vor lupta împreună împotriva oștilor principelui ardelean. Însă, odată ce a ajuns în județul Prahova, „la al doilea conac”⁶⁰, Constantin vodă și-a părâsit pe neașteptate oastea, el fugind în toiul nopții, însoțit doar cu câțiva credincioși, „spre Dârstor spre pașea de Silistra”⁶¹. Odată ajuns la Silistra, Constantin vodă, sub protecția lui Siavuș pașa⁶², mai apoi el ar fi „dat știre”, despre cele petrecute în țară, marelui vizir Mehmed Köprülü și sultanului Mehmet al IV-lea⁶³.

La scurtă vreme după fuga domnului, seimenii ar fi oferit domnia, potrivit unei relații săsești anonime, lui Preda Brâncoveanu vornicul⁶⁴, care s-a prefăcut că primește, el cerând însă timp pentru a merge la Silistra, ca să „facă pace”⁶⁵. La 17 iunie, Coloman Mikeș îi aducea la cunoștință principelui ardelean faptul că în Moldova sosise vătaful de aprozi din Țara Românească, care adusese lui Gheorghe Ștefan o scrisoare din partea boierilor munteni. Aceștia se plâneau împotriva lui Constantin Șerban și anunțau, totodată, că au trimis pe vornicul Preda Brâncoveanu la Siavuș pașa pentru a cere un nou domn⁶⁶. În ziua următoare, Coloman Mikeș îl informa pe Gheorghe Rákóczy despre faptul că boierii și slujitorii i-ar fi propus domnia lui Preda vornicul, însă acesta ar fi răspuns că nu poate primi fără acordul turcilor: „Eu nu primesc domnia de la astfel de tâlhari «a se citi seimeni și dorobanți», ci numai dacă vrea pașa”⁶⁷.

După cât se pare, vornicul Preda nu s-a mai întors de la Dunăre, drept pentru care seimenii și dorobanții au ridicat domn pe Hrizea din Bogdănei⁶⁸, punându-i „surguciu în capu”⁶⁹. Alegerea acestuia se explică cât se poate de simplu în opinia noastră: Hrizea era unul de-al lor, adică de-al slujitorilor militari. El fusese înainte, așa după cum bine se știe, căpitan (1650)⁷⁰ și mai apoi mare spătar (1654)⁷¹.

Aflat la Râmnicu Sărat, unde Gheorghe Ștefan își instalase tabăra, în ziua de 22 iunie, Coloman Mikeș îl informa, în ziua următoare, pe principele Gheorghe Rákóczy al II-lea, despre o ciocnire care avusese loc, chiar în momentul sosirii domnului moldovean în această localitate, între oastea moldoveană

și un corp de oaste de 900 de călărași. Majoritatea acestora au fugit, însă 20 dintre ei au fost prinși și executați⁷². Or, la data respectivă Hrizea nu se mai afla „la marginea țării”⁷³. Ne punem, totuși, întrebarea: când, mai exact, a avut loc alegerea lui Hrizea ca domn? După unele opinii, acesta ar fi devenit domn „în ziua premergătoare bătăliei”⁷⁴. Însă, de la cronicarul sighișorean Georg Kraus aflăm un amănunt interesant: odată ales domn, Hrizea ar fi intrat în tratative cu principele ardelean și, vreme de 5 zile, cei doi și-ar fi trimis unii altora „soli”, pentru a ajunge la o înțelegere⁷⁵. Or, dacă așa au stat lucrurile și dacă știm că bătălia de la Șoplea s-a dat la 26 iunie, înseamnă că Hrizea din Bogdănei a fost ridicat domn de către slujitori în ziua de 21 iunie (stil nou), pe vremea în care principele ardelean se afla deja cu oastea sa la Întorsura Buzăului⁷⁶, iar domnul moldovean își instalase tabăra la satul Bădeni, din județul Prahova⁷⁷.

Intervenția oștilor ardeleni și moldoveni în Țara Românească

Așa după cum aflăm din unele surse ale epocii, încă din data de 17 mai 1655 sultanul Mehmet al IV-lea ceruse principelui Gheorghe Rákóczy al II-lea, prin intermediul beylerbeyului de Silistra, Siavuș pașa, să intervină cât mai grabnic cu putință împotriva răsculaților din Țara Românească⁷⁸. O lună mai târziu, mai precis la 22 iunie 1655, principele ardelean intra cu oastea sa în Țara Românească, primul popas fiind făcut la Cerașu⁷⁹ (22-24 iunie), iar al doilea la Roznov⁸⁰ (24-25 iunie)⁸¹. În dimineața zilei de 26 iunie (stil nou), oastea ardeleană ajungea la Șoplea, pe apa Teleajenului, la locul unde se afla o „cruce din piatră”⁸². Domnul Moldovei, Gheorghe Ștefan, care a plecat cu oastea sa din tabăra de la Țind, în ziua de 18 iunie, a trecut granița moldo-muntenă la Focșani⁸³, cel mai probabil în jurul datei de 20 iunie. În ziua de 22 iunie, el se afla deja la Râmnicu Sărat⁸⁴. Aici aveau să sosească, în ziua următoare, 2 000 de tătari⁸⁵. După un popas de două zile la Buzău (24-25 iunie), Gheorghe Ștefan a ajuns cu oastea sa, formată din călărași, dorobanți și seimeni moldoveni, pedestrași nemți și tătari, în ziua de sâmbătă, 26 iunie, „la un sat de sub Podgorie, numit Bădeni”, din județul Prahova⁸⁶.

Effectivele militare ale celor două tabere înainte de lupta de la Șoplea

Potrivit relatărilor lui Georg Kraus, principele Transilvaniei ar fi venit în Țara Românească cu 30 000 de oșteni⁸⁷ și cu 12⁸⁸ sau, după alte surse, cu 24 de tunuri⁸⁹. Gheorghe Ștefan, domnul Moldovei, ar fi venit cu 15-17 000 de oșteni, la care s-au mai adăugat vreo 1 500 de tătari⁹⁰. Totuși, relatările cronicarului Miron Costin, contemporan cu evenimentele, par să fie, în opinia noastră, mult mai veridice: Gheorghe Rákóczy al II-lea ar fi venit cu 12 000 de oșteni⁹¹, iar Gheorghe Ștefan cu 5000 de oșteni⁹².

Cât privește oastea răsculaților munteni, potrivit unui cronicar sas brașovean anonim aceasta ar fi numărat 22 000 de oșteni⁹³, fapt susținut și de Isaac Basirius (26 iunie 1655)⁹⁴. În schimb Ladislau Barkóczy (30 iulie 1655) vorbea de 16 000 de oșteni⁹⁵. Potrivit istoricilor mai vechi sau mai noi, oastea munteană era formată din seimeni, dorobanți, roșii și alte categorii de slujitori⁹⁶. Mult mai interesantă ni se pare însă, scrisoarea lui Gheorghe Ștefan, adresată principelui Gheorghe Rákóczy al II-lea la 22 mai 1655, în care se vorbea de 12 000 seimeni⁹⁷. Numărul pare mult exagerat, dar ar putea fi vorba, credem noi, de totalul slujitorilor răsculați. De la cronicarul sas Georg Kraus știm că la sfârșitul domniei lui Matei Basarab erau 4 000 de seimeni⁹⁸. La un calcul simplu rezultă că din cei 12 000 de slu-

jitori răsculați (eliminându-i și pe cei 4 000 de seimeni) 8 000 erau dorobanți și călărași. Cum cei 4 000 de călărași, care staționau la Buzău și Râmnicu Sărat nu au luat parte la bătălia de la Șoplea, așa cum aflăm dintr-o scrisoarea a domnului moldovean (26 iunie 1655)⁹⁹, înseamnă că oștile principelui Gheorghe Rákóczy al II-lea au avut de înfruntat, în lupta mai înainte menționată, 8 000 de seimeni și dorobanți la care s-a adăugat un număr neprecizat de „roșii și alți oșteni”¹⁰⁰. Mai trebuie precizat faptul că, spre deosebire de oastea ardeleană, răsculații muntenii dispuneau de 30¹⁰¹ sau 33 de tunuri¹⁰².

Data și locul bătăliei

Potrivit *Letopisețului Cantacuzinesc*, lupta dintre oastea principelui ardelean și cea a dorobanților și seimenilor s-ar fi dat, „la iunie 17 deni leatul 7163 [1655], sâmbătă, [...], la Șoplea, în Teleajen”¹⁰³. În schimb, din cronică lui János Szalárdi aflăm că bătălia a avut loc în ziua de 26 iunie¹⁰⁴. Autorul anonim al *Letopisețului Cantacuzinesc* consemnează data pe „stil vechi”, adică după „calendarul iulian”, folosit în Țara Românească de-a lungul întregii perioade medievale. În schimb, cronicarul maghiar a folosit „stilul nou”, respectiv „calendarul gregorian”, introdus în Transilvania încă de la sfârșitul veacului al XVI-lea¹⁰⁵. Prin urmare, dacă dăm crezare relatărilor mult mai veridice ale lui János Szalárdi, cronicarul oficial al principelui Gheorghe Rákóczy al II-lea, lupta de la Șoplea s-a dat la data de 16 iunie (stil vechi), respectiv 26 iunie (stil nou). Datele calendarului gregorian, folosit în Transilvania veacului al XVII-lea, se transpun în calendarul iulian, folosit în Țara Românească la vremea respectivă, prin scăderea a 10 zile¹⁰⁶. Analizând calendarul pe anul 1655 vom constata că data de 26 iunie (stil nou) a căzut într-o zi de sâmbătă¹⁰⁷. Prin urmare, în data de 16/26 iunie a avut loc bătălia de la Șoplea¹⁰⁸, și ea fost, de fapt, a doua bătălie care s-a dat aici, prima fiind înregistrată în 1653, atunci când un corp de oaste muntean, condus de marele spătar Diicu Buicescu, a încercat să oprească înaintarea oștilor lui Vasile Lupu, însă fără izbândă¹⁰⁹. De la cronicarul sighișorean Georg Kraus aflăm că în imediata apropiere a locului bătăliei „era o biserică mică”¹¹⁰, foarte probabil biserica satului prahovean Șoplea¹¹¹, care a dispărut mai târziu¹¹².

Gheorghe Rákóczy al II-lea, principe al Transilvaniei (1648-1660), portret de Pierre Aubry (sursa: *The Romanian World In Images, XV-XIX centuries*, interactiv CD-ROM, NOI Media Print, București)

Desfășurarea bătăliei

Primii care au ajuns pe valea Teleajenului, la Șoplea, în dimineața zilei de 26 iunie¹¹³ au fost ardeleni¹¹⁴. Din cronică lui János Szalárdi aflăm că Gheorghe Rákóczy al II-lea și-a instalat tabăra „nu departe de orașul Ploiești pe lângă râul Teleajen”¹¹⁵. Fiind o zi toridă de vară, servitorii principelui ardelean „au plecat după pradă și s-au împrăștiat mult în dealurile de vii adunând cireșe”. Oștenii, în schimb, „dezbrându-se de acea arșiță se răcoreau sau în corturi sau la sălașele lor odihnindu-se”¹¹⁶. După câteva ceasuri, aproape de prânz, pe celălalt mal al Teleajenului, la o oarecare depărtare, și-a făcut apariția o parte din oastea seimenilor și dorobanților, sub comanda lui aga Buliga Lupu din Ciovârnașani-Mehedinți¹¹⁷, care „au așezat pe un deal cele 30 de tunuri”¹¹⁸ cu care venise de la Ploiești.

Principele Rákóczy al II-lea a fost anunțat de sosirea slujitorilor munteni de către „iscoadele” și „străjile” sale¹¹⁹. Apariția acestora pare să-l fi speriat întrucâtva pe principe, așa după cum ne relatează cronicarul Miron Costin: „La mare turburare și spaimă căduse Racoți așa degrabă oaste simață apropiată și cu Ștefan vodă încă neîmpreunat”¹²⁰. Potrivit lui Georg Kraus, bătălia a fost deschisă de tirul susținut al celor 30 sau 33 de tunuri aflate sub comanda lui Buliga, agă de dorobanți. Din fericire însă, pentru oștile ardeleni, focul acestor tunuri, aflate pe un deal destul de înalt, „n-a pricinuit nicio pagubă, căci toate ghiulelele au trecut pe deasupra”¹²¹. Mai mult decât atât, de la cronicarul Miron Costin aflăm despre proasta tocmire a oștirii lui Hrizea vodă, asemănată de acesta cu „un roi fără matcă”¹²². Imediat ce a sosit la vadul Teleajenului, Hrizea vodă și-a împărțit oastea în „trei părți”¹²³ sau „stoluri”¹²⁴. Din nefericire, aceste corpuri de oaste s-au dovedit a fi cu totul dezorganizate și indisciplinate, fapt consemnat chiar de Miron Costin. Fără vreo poruncă anume, mai multe bulucuri¹²⁵ de seimeni și dorobanți, cu câteva tunuri trase de bivoli, s-au îndreptat spre malul râului Teleajen în neorânduială. Îndată ce au ajuns pe malul râului, bietele animale, nădușite de căldură și ostenite de drumul făcut în mare grabă, „cum au văzut apa, cum au năvălit într-apă prese oameni și au băgat pușcile [tunurile] într-apă după sine”¹²⁶. Profitând de această debandadă a slujitorilor munteni, principele Rákóczy

al II-lea a dat ordin de atac trupelor de legegii unguri și secui, conduse de Ioan Kemény, precum și celor germane (săsești), aflate sub conducerea căpitanului Andrei Gaudy. În schimb, nobilimea maghiară și boierii munteni pribegi „fură lăsați rezervă”¹²⁷.

Imediat ce au trecut râul Teleajen, cei doi comandanți au avut „câteva hărțuieli” cu acei slujitori munteni care se împotmoliseră în râu cu cele câteva tunuri pe care le aduseseră cu ei. Potrivit relatărilor unui cronicar sas brașovean, aceștia din urmă au opus o dărză rezistență¹²⁸. Cu toate acestea, principele ardelean a reușit să-și treacă oastea, potrivit relatărilor lui Miron Costin, „și pe den sus și pe din gios [...] pen vaduri”¹²⁹. Trabanții sași, conduși de căpitanul Andrei Gaudy, au luat cu asalt dealul unde se afla artileria domnului muntean. Seimenii au căutat să-i respingă, însă ei au fost rapid „împrăștiati” de oștenii lui Gaudy¹³⁰. Văzând că seimenii au luat-o la fugă, tunarii munteni „s-au așezat pe tunuri și s-au predat cu totul”¹³¹. Buliga aga a fost ucis, credem noi, de oștenii lui Gaudy. Prin urmare, succinta relatare din *Letopisețul Cantacuzinesc*, potrivit căreia „pe Bulega vel agă l-au sfărâmat oștile”¹³², pare să fie veridică. Cât despre așa-zisa trădare a lui Buliga aga, despre care s-a vorbit în istoriografia noastră¹³³, pornindu-se de la relatarea târzie a cronicarului Radu Popescu¹³⁴, ne manifestăm astăzi serioase rezerve¹³⁵.

După ce a pus mâna pe tunurile și munițiile seimenilor, Gaudy a poruncit oștenilor săi să întoarcă tunurile către locul unde se afla tabăra lui Hrizea vodă. Trabanții sași au tras mai multe slave „lovind astfel întreaga tabără a seimenilor, încât câteva mii de seimeni, roșii și alți oșteni rămaseră pe câmpul de luptă”¹³⁶. Văzând acest dezastru probabil, câteva căpetenii ale slujitorilor munteni și câțiva boieri au hotărât să-l abandoneze pe Hrizea vodă. Una din variantele *Letopisețului Cantacuzinesc* consemnează faptul că „Tânasii vel căpitan să închină la unguri, iar Radul vel paharnic și alți căpitani și boeri au fugit la Constantin vodă”¹³⁷. Trădarea unor căpitani și a unor boieri este confirmată și de cronicarul Radu Popescu, de la care aflăm că: „mulți căpitani ce au avut înțelegere cu Constantin «vodă» și cu pribegii, cu steagurile au plecat dă s-au dus în oastea ungurească, împreunându-să cu boierii pribegi”¹³⁸.

Cu toate acestea, Hrizea vodă și slujitorii care i-au rămas credincioși au dat „războiu vitejaște”, însă n-au avut sorți de izbândă. Pierderea artileriei, lipsa unei coordonări susținute între pedestreimea și cavaleria munteană, puțin numeroasă de altfel, au înclinat balanța victoriei în favoarea oștirii ardelenene. În plus – aflăm de la Georg Kraus –, mulți dintre slujitorii munteni erau „beți turtă de vin”, iar în timpul luptei ei „s-au purtat într-un chip atât de nechibzuit și necugetat, de parcă ar fi fost siguri de biruință”¹³⁹. Profitând cât mai bine de situație, oștenii principelui Gheorghe Rákóczy al II-lea, au pătruns cu mare forță în rândurile oștirii muntene, „ca niște lupi în niște oi, de-i tăea, îi împușca, de zăcea grămezi”¹⁴⁰. În scurtă vreme, slujitorii care au scăpat teferi din confruntarea cu oștenii principelui, „au început a da dosul, câți putea scăpa”¹⁴¹, fugind spre Ploiești. Hrizea vodă însuși a încălecat în mare grabă și „a luat-o la fugă”¹⁴², însoțit de un număr relativ mic de călăreți¹⁴³, el îndreptându-se spre Brăila¹⁴⁴.

Ardelenii au început o adevărată vânătoare extrem de sângeroasă a slujitorilor, pe care i-au urmărit și masacrat „pe distanță de o milă până la Ploiești”¹⁴⁵. În această privință *Letopisețul Cantacuzinesc* consemnează următoarele: „«slujitorii» umbla ca niște oi fără de păstor și de toți huliți și goniți. Foarte mulți din dorobanți și din siimeni au căzut jos. Zăcea trupurile lor grămadă, unul peste altul, câte 50, câte 100, la alte locuri și mai mulți”¹⁴⁶. Potrivit lui Miron Costin, trupurile celor omorâți „dzăceau polog pre șleah”¹⁴⁷ și spinii de pe laturi «erau» plini de trupuri omenești. Și multe bulucuri încă nesosite, pre carii, cum și unde-și i-au tâmpinat, așa dzăcea, până în Ploiești”¹⁴⁸. De la Nagy Szabó Ferencz aflăm că ardelenii i-au fugărit și căsăpit pe seimeni și dorobanți „până s-a întunecat”¹⁴⁹. Puțini slujitori au reușit, totuși, să scape de urmăritorii lor: „Câți scăpară, să rășchirară, unii în munte, alții preste Dunăre. Prin toate găurile să ascuseră și de frică mare, știindu-și vina, și de umbra lor să spăimânta. Și-și lepăda hainele lor cele dărăbănțești și să îmbrăca în fărfețe calicești și să jura că n-au fost dorobanți”¹⁵⁰. Din „jurnalul” lui Cristofor Bánffy aflăm că bătălia care s-a dat la Șoplea, pe Teleajen, a durat „de la orele 11-12 până la apusul soarelui”¹⁵¹.

Urmările luptei de la Șoplea

În dimineața zilei de 27 iunie, principele Rákóczy al II-lea și-a stabilit tabăra la Ploiești¹⁵², el așteptând aici sosirea domnului moldovean. Gheorghe Ștefan a plecat în dimineața aceleiași zile de 27 din tabăra de lângă satul Bădeni, județul Prahova, și s-a îndreptat după unele surse spre Șoplea¹⁵³, iar după altele spre „podul Dridului”¹⁵⁴. Cel mai probabil, Gheorghe Ștefan s-a întâlnit cu principele Gheorghe Rákóczy al II-lea, în după-amiaza zilei respective, lângă Ploiești: „Aproape de Ploiești au stătut Racoții cu oastea tocmită în două părți și Ștefan vodă cu oastea sa pre mijloc trecându au mersu de s-au adunat cu Racoții”¹⁵⁵.

Tot în cursul zilei de 27 iunie, după ce a primit reconfirmarea sa ca domn al Țării Românești de la sultanul Mehmet al IV-lea, prin intermediul beylerbeyului de Silistra, Siavuş pașa¹⁵⁶, Constantin Șerban a plecat de la satul Strâmba¹⁵⁷, aflat „la vadul Dârstorului”, spre Gherghița pentru a se întâlni cu principele Transilvaniei și cu domnul Moldovei. Primul popas l-a făcut la Ciocănești¹⁵⁸, unde domnul a pedepsit două căpetenii de slujitori care-l trădaseră pe Constantin vodă în favoarea lui Hrizea fost mare spătar, devenit mai apoi domn. Dintr-o variantă a *Letopisețului Cantacuzinesc*, aflăm următoarele: „Și purcesă din vadul Strâmbii și veni la Ciocănești și acolo au spânzurat pe Bargadi căpitanul, de umbrari, iar lui Antonie iuzbași i-au tăiat urechile și i-au dat pen tabără, căci îi prinsese cu cărți vicleni de la Hrize spătarul, care să rădicasă domn”¹⁵⁹. De la Ciocănești, Constantin vodă a plecat, în ziua de 29 iunie (marți), însoțit de 2500 de slujitori¹⁶⁰, „la podul Praovei, lângă Gherghiță”, unde s-a întâlnit cu principele ardelean și cu domnul muntean¹⁶¹. Vreme de trei zile (29-1 iulie) cei trei principii au petrecut împreună, sărbătorind victoria împotriva slujitorilor răsculați, iar în cea de-a treia zi au făcut „frăție și legătură cu jurământ”¹⁶². După 1 iulie, Constantin Șerban a fost adus și înscăunat la Târgoviște¹⁶³, iar principele Gheorghe Rákóczy al II-lea a părăsit Țara Românească după data de 9 iulie 1655¹⁶⁴. Cam în aceeași perioadă a plecat și Gheorghe Ștefan spre Moldova.

În ceea ce-l privește pe Hrizea vodă, lucrurile au stat în felul următor: cu o ceată puțin

numeroasă de slujitori călări, Hrizea a reușit să se refugieze la Brăila. Ajuns la Târgoviște, Constantin vodă a trimis vorbă la Siavuș pașa, beylerbey de Silistra, rugându-l să trimită oști la Brăila, pentru prinderea lui Hrizea și a boierilor credincioși lui¹⁶⁵. Din cronica lui Georg Kraus aflăm că Hrizea s-ar fi predat de bunăvoie turcilor¹⁶⁶. La 9 iulie 1655, Hrizea era deja prizonierul lui Siavuș pașa¹⁶⁷. Aflând de acest lucru, principele Rákóczy al II-lea și Constantin Șerban ar fi trimis la Silistra „o solie”, care să ceară predarea lui Hrizea vodă, în schimbul a 25 000 de ducate¹⁶⁸. Considerând această propunere foarte tentantă, Siavuș pașa l-a predat pe Hrizea vodă și pe însoțitorii acestuia trimișilor domnului muntean, Badea Bălăceanu vătaf de aprozi¹⁶⁹ și Dima bărbier. Acesta din urmă, l-a „însemnat la nas” pe Hrizea, din porunca lui Constantin vodă¹⁷⁰. În ziua de 15 iulie Hrizea ajungea la Târgoviște¹⁷¹. Ioan Boros, comandantul trupelor ardelenе rămase în Țara Românească¹⁷², spre a fi de ajutor, la nevoie, lui Constantin Șerban, ne-a lăsat o succintă relatare despre aducerea lui Hrizea la Curtea Domnească, în dimineața zilei de 16 iulie (stil nou) 1655. El se arată, în scrisoarea sa către principele ardelen, surprins și înduișat, totodată, de compasiunea arătată de orașenii târgovișteni fostului voievod: „când a ieșit de la voievod, oamenii țării așa îl plângeau «pe Hrizea», încât se plecau la picioarele lui și așa îl sărutau”¹⁷³. La 17 iulie, Ioan Boros scria principelui Rákóczy al II-lea, anunțându-l că Hrizea urma să fie trimis, foarte curând, în Transilvania, sub paza a 400 de secui pedestri conduși de Gábor Köver¹⁷⁴. A doua zi, pe 18 iulie, Hrizea și familia sa¹⁷⁵ părăseau Târgoviștea, îndreptându-se spre Transilvania¹⁷⁶.

Vreme de doi ani (1655-1657), Hrizea a avut domiciliu forțat la Alba Iulia, el bucurându-se, totuși, de un trai bun, fapt consemnat și de *Letopisețul Cantacuzinesc*: „Datu-i-s-au gazdă bună în Beligrad (Bălgard, Alba Iulia) și i-au făcut obroc bun, ca să-i prisosească de toate. Și avea cinste și socotință den dăstul”¹⁷⁷. În primăvara anului 1657, profitând de lipsa principelui Gheorghe Rákóczy al II-lea, plecat într-o expediție de dobândire a tronului Poloniei¹⁷⁸, precum și de neatenția „locțiitorului” acestuia, Acațiu Barcsai, Hrizea a evadat și

fugit din Alba Iulia cu ajutorul celor 400-500 de seimeni munteni și moldoveni, care făceau de strajă la Curtea principelui¹⁷⁹. La sfârșitul lunii martie, Hrizea trecea munții în Țara Românească, stabilindu-se pe moșia unui boier, aflată lângă mănăstirea Bistrița din județul Vâlcea¹⁸⁰. De aici el a trimis câțiva seimeni la Târgoviște și la București, aceștia trebuind să convingă cât mai mulți slujitori să se revolte împotriva lui Constantin vodă și să treacă de partea lui Hrizea¹⁸¹. Din nefericire, aceștia au fost prinși de slujitorii lui Constantin Șerban. Aflând de sosirea lui Hrizea în țară, Constantin vodă a trimis împotriva acestuia pe vornicul Preda Brâncoveanu, stolnicul Radu Fărcășanu și pe armașul Ivașco Ceparul¹⁸² cu 2 000 de lefegii nemți, poloni și unguri¹⁸³. Sosiți în toiu noaptea la casele boierului vâlcean, boierii și slujitorii domnești i-au ucis în somn pe cei 25 de seimeni care formau garda lui Hrizea, iar pe acesta și pe membrii familiei lui i-au luat prizonieri. Cei 450 de seimeni de la mănăstirea Bistrița au fost asediați de lefegii lui Constantin vodă. Circa 300 dintre ei au căzut răpuși în cursul asediului, iar 9 dintre căpeteniile acestora au căzut prizonieri. Doar vreo 150 de seimeni au reușit să scape și să fugă la Târgul Bengăi, unde a avut loc o a doua confruntare cu mercenarii domnului¹⁸⁴.

Din cronica lui Georg Kraus aflăm că Hrizea, împreună cu cele 9 căpetenii prinse, precum și cu soția și copiii săi¹⁸⁵, au fost legați și transportați cu câteva căruțe la Târgoviște. Aici au ajuns în ziua de 6 aprilie 1657. Hrizea și cei 9 căpitani de seimeni au fost aruncați în temniță, în vreme ce soția și copiii lui Hrizea au fost eliberați. Două zile mai târziu, la 8 aprilie, Hrizea și cei 9 căpitani de seimeni au fost executați. De la cronicarul sighișorean Georg Kraus aflăm următoarele: „Hrizea fu spânzurat împreună cu cei 9 seimeni, de față cu femeia sa, cu fiica sa cea mare și cu ceilalți copii, iar cele 300 de capete «de seimeni» au fost înfipite în pari în jurul lui”¹⁸⁶. Potrivit lui Radu Popescu, din porunca lui Constantin vodă, Hrizea ar fi fost spânzurat „dă o roată”¹⁸⁷.

Moartea lui Hrizea punea astfel capăt revoltei slujitorilor munteni și lefegiilor seimeni, a căror ceată a fost desființată acum¹⁸⁸. Ea avea să fie reînființată în anul 1659 de către Mihnea al III-lea¹⁸⁹.

NOTE

¹ Primele două răscoale ale seimenilor și dorobanților avuseseră loc în ultimii ani ai domniei lui Matei Basarab: una în iunie 1653, iar alta în toamna aceluiași an; vezi pe larg la Claudiu Neagoe, *Seimeții în Țările Române. Contribuții la istoria organizării militare a românilor în secolele XVII-XVIII*, București, Editura Ars Docendi, 2017, p. 138-144.

² Radu Popescu vornicul, *Istoriile domnilor Țării Românești* (în continuare: Radu Popescu, *Istoriile*), ediție critică de Const. Grecescu, București, Editura Academiei R. P. R., 1963, p. 112.

³ *Ibidem*; vezi și *Istoria Țării Românești, 1290-1690. Letopisețul Cantacuzinesc* (în continuare: *Letopisețul Cantacuzinesc*), ediție critică de C. Grecescu, București, Editura Academiei R. P. R., 1960, p. 120.

⁴ Cl. Neagoe, *op. cit.*, p. 152; vezi și la Mircea Soreanu, *Șoplea (26 iunie 1655)*, în: Petre Otu, Alesandru Duțu, Alexandru Madgearu, Mircea Soreanu, *100 de mari bătălii din istoria României*, București, Editura Orizonturi, 2009, p. 207. Contemporan cu evenimentele din primăvara-vara anului 1655, nobilul János Szalárdi arată faptul că domnul muntean, de comun acord cu marii boieri, a hotărât să diminueze numărul seimenilor, „păstrând dintre ei doar un număr suficient pentru paza persoanei domnului” (*Din cronica lui János Szalárdi*, în Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *Răscoala seimenilor sau răscoală populară? 1655. Țara Românească*, București, Editura Științifică, 1968, Anexe, p. 194). În schimb, Simon Reniger, rezidentul Imperiului Habsburgic la Constantinopol, vorbește de hotărârea lui Constantin Șerban de a desființa corpul seimenilor (Eudoxiu de Hurmuzaki, *Fragmente din istoria românilor*, vol. III, traducere de Ioan Slavici, București, 1900, p. 277). La sfârșitul veacului al XVIII-lea, istoricul german Ludwig Albrecht Gebhardi (1735-1802), citând „scrisorile” lui Ioan Băthlen, contemporan cu evenimentul de care ne ocupăm, considera că revolta din 1655 a avut drept cauză intenția lui Constantin Șerban de a diminua puterea dorobanților și a seimenilor; Ludwig Albrecht Gebhardi, *Istoria politicească a Dachiei și a neamului românesc, tălmăcită de Ioan Nemișescu în anul 1808*, tom. I, ediție îngrijită, note și glosar de Mihai Bordeianu și Cătălin Bordeianu, cu o postfață de Vasile Cristian, Iași, Editura Vasiliana'98, 2009, p. 132.

⁵ Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei, 1608-1665* (în continuare: Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*), traducere și studiu introductiv de G. Duzinchevici și E. Reus-Mârza, București, Editura Academiei R. S. R., 1965, p. 177; Cl. Neagoe, *op. cit.*, p. 153, nota 138; Șarolta Solcan, *Realitățile din secolul al XVII-lea văzute de contemporanii lor. Raportarea oștenilor de rând din Transilvania la situația*

politică și socială din Moldova și Țara Românească între anii 1653 și 1655, în volumul: *Armata română și Marea Unire: studii și articole prezentate la Sesiunea națională de comunicări științifice, Pitești, 26 iulie 2018*, coord.: Corneliu Postu, Petrișor Florea și Cornel Popescu, București, Editura Militară, 2018, p. 420. Vorbind despre răscoala din 1655, Paul I. Cernovodeanu a considerat-o, pornind de la mărturia lui Kraus evident, drept „o reacție față de nemiloasa exploatare a boierilor și a cruntei lor hotărâri de a șerbi pe slujitori spre a-și procura noi brate de muncă”; Paul I. Cernovodeanu, *Răscoala seimenilor și dorobanților din București la 1655*, București, Muzeul de Istorie București, 1961, p. 81.

⁶ Potrivit cronicarului sas brașovean Johan Filstich (1684-1743), Constantin Șerban ar fi hotărât, împreună cu marii boieri, să renunțe la serviciile militare ale seimenilor, ale căror lefuri secătuiau visteria țării: „«domnul» adeseori se sfătuia cu dregătorii săi pentru micșorarea cheltuielilor obștești și de aceea pe sârbii, ziși indeobște seimeni, nămiți de Matei vodă pentru războaiele ce se tot îngrămădeau, porunci să-i slobozească, așa ca lefle lor să le dea în această vreme de pace la sporul visteriei”; Johan Filstich, *Tentamen Historiae Vallachicae / Încercare de istorie românească*, ediție îngrijită de Adolf Armbruster, traducere de Radu Constantinescu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 180-181.

⁷ Era vorba de sârbi originari din Bosnia și Herțegovina, organizați de Matei Basarab, începând cu anul 1636, după modelul *sekbân*-ilor otomani: Nicolae Iorga, *Răscoala seimenilor împotriva lui Matei Basarab*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, s. II, tom. XXXI-II, 1910-1911, București, 1911, p. 198-199; vezi și Nicolae Stoicescu, *Curteni și slujitori. Contribuții la istoria armatei române*, București, Editura Militară, 1968, p. 196.

⁸ Nicolae Stoicescu, *Constantin Șerban*, București, Editura Militară, 1990, p. 33.

⁹ Vezi pe larg, la: Paul de Alep, *Jurnal de călătorie în Moldova și Valahia*, ediția manuscrisului arab de Ioana Feodorov, București-Brăila, Editura Academiei Române – Editura Istros, 2014, p. 268-269.

¹⁰ Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 168.

¹¹ Constantin căpitanul Filipescu, *Istoriile domnilor Țării Românești, cuprinzând istoria munteană de la început până la 1688*, publicate de Nicolae Iorga, București, I. V. Socec, 1902, p. 132; Johan Filstich, *op. cit.*, p. 181; vezi și la Paul I. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 49-50.

¹² *Memorialul lui Naghy Szabó Ferencz din Târgu Mureș (1580-1658)*, traducere, note și studiu introductiv de Ștefania Gáll Mihăilescu, București, Editura Criterion, 1993, p. 211.

¹³ *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească (în continuare: DRH, B), vol. XL (1655), volum întocmit de Oana Rizescu, Florina-Manuela Constantin, Andreea-Roxana Iancu, București, Editura Academiei Române, 2013, p. 121, doc. nr. 109. Cronicarul moldovean Miron Costin, contemporan cu evenimentele, avea să relateze și el despre violențele comise de seimenii și dorobanții: „S-au rădicat săimenii cu dărăbanii și toți, preste toată țara lor și au abătut la casele boierești, cu arme fărâmandu-i înaintea ochilor giupăneselor lor și cuconilor, făcând răs pre multe locuri de fâmeile lor, jecuindu casele și averea. Și nu numai în București, ce și la țară, la multe case, perit-au mulți boieri și neguțitori jecuiți de dânsii”; Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron vodă încoace*, în Idem, *Opere*, ediție critică de Petre P. Panaitescu, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958, p. 170.

¹⁴ *Din cronica lui János Szalárdi*, în loc. cit., Anexe, p. 194.

¹⁵ Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești* (în continuare: Andrei Veress, *Documente*), vol. X: *Acte și scrisori (1637-1660)*, București, 1938, p. 287, doc. nr. 188.

¹⁶ Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 177.

¹⁷ Într-o carte domnească de întărire din 11 august 1656, dată ieromonahului Maccin, egumenul mănăstirii Târnov sau Târnava din București, se precizau următoarele: „pe vremea când s-au sculat dorobanii și seimenii și călărașii acolo în București, asupra domniei mele și asupra boierilor domniei mele și au călcat curtea domniei mele și au prădat mănăstirile și toate bisericile câte au fost în orașul București [...] și au luat toate câte au găsit în ele”; *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*, vol. VIII (1654-1656), volum întocmit de Marcel-Dumitru Ciucă, Silvia Vătafu-Găitan, Dragoș Șesan, Mirela Comănescu, București, 2006, p. 489, doc. nr. 1061.

¹⁸ Mircea Soreanu, *Șoplea (26 iunie 1655)*, în loc. cit., p. 207; Paul I. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 50; Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 36.

¹⁹ Vezi Radu Popescu, *Istoriile*, p. 113 și Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, p. 235, doc. XXXVI (23 iunie 1655).

²⁰ Claudiu Neagoe, *op. cit.*, p. 159, nota 158 și p. 160, nota 159.

²¹ Radu Popescu, *Istoriile*, p. 113. Despre cererea de ajutor a domnului muntean vorbește și cronicarul Miron Costin, contemporan cu evenimentele: „au agiunso pre taină la Racoți craiul de Ardeal și aicea la Ștefan vodă domnul de Moldova, cerând agiutoriu la mare nevoia sa de slujitori”; Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron vodă încoace* (în continuare: Miron Costin, *Letopisețul*),

în Idem, *Opere*, ediție îngrijită de Petre P. Panaitescu, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958, p. 170-171.

²² Radu Popescu, *Istoriile*, p. 114.

²³ *Din cronica lui János Szalárdi*, în loc. cit., Anexe, p. 194-195.

²⁴ *Ibidem*, p. 195.

²⁵ Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, doc. II (23 martie 1655). A fost vorba de fiul cel mic, pe nume Preda, care se căsătorise, la începutul lunii noiembrie 1651, cu Ana, fiica nobilului Ștefan Szalánczy; Andrei Veress, *op. cit.*, doc. 150 (8 noiembrie 1651), p. 233-234; Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII*, București, Editura Enciclopedică Română, 1971, p. 130.

²⁶ Ludovic Demény, *Cu privire la caracterul răscoalei din 1655 în Țara Românească*, în „Studii. Revistă de istorie”, an. XVI, nr. 2, 1963, p. 322.

²⁷ *Ibidem*, p. 322-323.

²⁸ În mai 1655, Imperiul Otoman s-a confruntat cu o revoltă a ienicerilor și a populației din Constantinopol (Robert Mantran, *Statul otoman în secolul al XVII-lea: stabilizare sau declin?*, în vol. *Istoria Imperiului otoman*, coord. Robert Mantran, trad. de Cristina Birsan, București, Editura BIC ALL, 2001, p. 203-204), iar în toamna aceluiași an s-au redeschis ostilitățile pe mare cu Veneția (Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman până la 1656*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 407-409).

²⁹ Sultanul Mehmed al IV-lea i-ar fi poruncit principelui ardelean și domnului moldovean să intervină cu oștile lor pentru a pune capăt revoltei militare din Țara Românească; *Letopisețul Cantacuzinesc*, p. 124.

³⁰ Ludovic Demény, *op. cit.*, p. 322.

³¹ *Ibidem*, p. 323; Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 101.

³² *Ibidem*, Anexe, p. 203, doc. nr. VII.

³³ Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. IV: *Legăturile Principatelor române cu Ardealul, de la 1601 la 1699. Povestire și izvoare*, București, 1902, p. 34-35, doc. nr. XLII.

³⁴ *Ibidem*, p. 35.

³⁵ Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, p. 205, doc. nr. IX.

³⁶ *Ibidem*, p. 206, doc. nr. X-XI.

³⁷ *Ibidem*, p. 207, doc. nr. XII.

³⁸ Ludovic Demény, *op. cit.*, p. 327.

³⁹ Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, p. 209-210, doc. nr. XIII.

⁴⁰ Miron Costin, *Letopisețul*, p. 170.

⁴¹ Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, p. 212, doc. nr. XV.

⁴² *Ibidem*. Personajul respectiv este greu de identificat. Totuși singurul lucru pe care-l putem

afirma, cu certitudine, este acela că el a fost mare paharnic în Sfatul domnesc după 11 mai și până înainte de 28 septembrie 1655. Înainte lui, mare paharnic fusese Hrizea (Hrizica) din Bogdănei (DRH, B, vol. XL, p. 166, doc. nr. 155; vezi și: *Lista marilor dregători din sfatul domnesc al Țării Românești în secolele XV-XVII*, întocmită de D. Mioc (responsabil), C. Bălan, M. Bălan, H. Chircă, N. Stoicescu și Șt. Ștefănescu, în „Studii și Materiale de Istorie Medievală”, vol. IV, București, 1960, p. 579). Începând cu 28 septembrie 1655 (DRH, B, p. 228, doc. nr. 236) și până la 30 ianuarie 1658, mare paharnic a fost Radu Mihail-Tântăveanu (*Lista marilor dregători din sfatul domnesc al Țării Românești în secolele XV-XVII*, p. 579).

⁴³ Radu Popescu, *Istoriile*, p. 114.

⁴⁴ Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, p. 209, doc. nr. XIII.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 210; vezi Ludovic Demény, *op. cit.*, p. 324 și, mai nou, la Radu Cărciumaru, *Fortificațiile medievale ale Târgoviștei în lumina izvoarelor scrise*, în vol. *Cultură, istorie și societate*, VII, editat de Ștefan Ștefănescu și Claudiu Neagoe, București, Editura Ars Docendi, 2019, p. 101.

⁴⁶ Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, p. 209, doc. nr. XIII.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 213, doc. nr. XVI.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 214, doc. nr. XVII.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 215.

⁵⁰ *Lista marilor dregători din sfatul domnesc al Țării Românești în secolele XV-XVII*, p. 572.

⁵¹ Era fiul Neagoe logofăt din Târgoviște, al doilea soț al doamnei Elina; Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII*, p. 234. Totuși, primul document care-l atestă ca mare paharnic în Sfatul domnesc este datat 13 octombrie 1655; DRH, B, vol. XL, p. 243, doc. nr. 251; vezi și *Lista marilor dregători din sfatul domnesc al Țării Românești în secolele XV-XVII*, p. 579.

⁵² Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, p. 215, doc. nr. XVII.

⁵³ *Ibidem*, p. 216, doc. nr. XVIII.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 223, doc. nr. XXV.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Însemnările lui Cristofor Bárfy despre drumul parcurs de el cu oastea lui Gh. Rákóczi al II-lea cu prilejul intervenției în Țara Românească, pentru înăbușirea răscoalei, 11 iunie-17 iulie 1655, în Călători străini despre Țările Române* (în continuare: *Călători străini*), vol. V, îngrijit de Maria Holban (redactor responsabil), Maria M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru și Paul Cernovodeanu, București, Editura Științifică, 1973, p. 523-224; vezi și la Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, p. 228, doc. nr. XXIX.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 232-233, doc. nr. XXXIII.

⁵⁸ Miron Costin, *Letopisețul*, p. 171.

⁵⁹ Radu Popescu, *Istoriile*, p. 114.

⁶⁰ Miron Costin, *Letopisețul*, p. 171. Într-o variantă a *cronicii cantacuzine*, se vorbește de localitatea Lipoveți (*Letopisețului Cantacuzinesc*, p. 124, nota 18) sau Lipovăț, aflată însă în județul Ilfov (vezi Nicolae Stoicescu, *Biografia localităților și monumentelor feudale din România, I. Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea)*, vol. 1: A-L, indici, cu o prefață de I.P.S.S. Firmilian Arhiepiscopul Craiovei și Mitropolitul Olteniei, Craiova, Mitropolia Olteniei, 1970, p. 401).

⁶¹ Miron Costin, *Letopisețul*, p. 171; vezi și Radu Popescu, *Istoriile*, p. 114. În mod eronat, Georg Kraus, Ioan Bethlen, și Ludwig Albrecht Gebhardi, un secol mai târziu, au susținut că domnul muntean ar fi fugit la Focșani, iar de aici în Moldova, ca să ceară ajutor lui Gheorghe Ștefan; Georg, Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 181; Ludwig Albrecht Gebhardi, *Istoria politică a Dachiei*, p. 132.

⁶² Radu Popescu, *Istoriile*, p. 114.

⁶³ Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Țării Munteniei și a Moldovei*, traducere de George Sion, București, Editura Valahiei, 2008, p. 247-248.

⁶⁴ Fusese mare vornic între 21 mai 1652 și 11 februarie 1655; Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 125.

⁶⁵ Nicolae Iorga, *Studii și documente*, vol. IV, p. 127, doc. nr. III.

⁶⁶ Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, p. 233, doc. nr. XXXIV.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 235, doc. nr. XXXV.

⁶⁸ Nicolae Stoicescu, *Constantin Șerban*, p. 40; Claudiu Neagoe, *op. cit.*, p. 165.

⁶⁹ Miron Costin, *Letopisețul*, p. 171.

⁷⁰ George Potra, *Tezaurul documentar al județului Dâmbovița (1418-1800)*, Târgoviște, 1972, p. 265, doc. nr. 420; DRH, B, vol. XXXV (1650), întocmit de Violeta Barbu, Constanța Ghițulescu, Andreea Iancu, Gheorghe Lazăr, Oana Rizescu, București, editura Academiei Române, 2003, p. 97, doc. nr. 76.

⁷¹ *Ibidem*, vol. XXXIX (1654), întocmit de Violeta Barbu, Gheorghe Lazăr, Florina Manuela Constantin, Constanța Ghițulescu, Oana Mădălina Popescu, București, Editura Academiei Române, 2010, p. 105, doc. nr. 104, p. 611, doc. nr. 511; Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 196.

⁷² Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, p. 235, doc. nr. XXXVI.

⁷³ La 11 iunie, Hrizea se afla cu câteva sute de slujitori „la marginea” țării (*Ibidem*, p. 226, doc. nr. XXVII), însă la aflarea veștii despre fuga lui Constantin Șerban el a plecat spre Gherghița.

Despre acest episod, Radu Popescu relatează astfel: „Ci viind și Hrizea spătar de la margine în oastea lor, numaidecât îl ridicară domn (lui încă i-au fost voea, cum să veade) și începură a să rândui de războiu”; Radu Popescu, *Istoriile*, p. 114.

⁷⁴ Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 132.

⁷⁵ Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 181. Potrivit unei mărturii din epocă, seimenii ar fi trimis la principele Gheorghe Rákóczy o solie compusă din 50 de persoane, pentru a obține recunoașterea lui Hrizea ca domn, însă haiducii unguri i-au luat prizonieri; Johann Krempe (Krembs), *Cronica țării*, în volumul: *Doi cronicari ardeleni din secolul al XVII-lea. Zwei siebenbürger chronisten aus dem 17-jahrhundert*, studiu și ediție de Costin Feneșan, Timișoara (Temeswar), Editura de Vest (Westverlag), 2001, p. 59.

⁷⁶ Însemnările lui Cristofor Bárfy despre drumul parcurs de el cu oastea lui Gh. Rákóczi al II-lea..., în *Călători străini*, vol. V, p. 523-224; vezi și la Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, p. 228, doc. nr. XXIX.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 237, doc. nr. XXXVIII.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 206, doc. nr. X -XI. În această privință *Letopisețul Cantacuzinesc* a consemnat următoarele: „fiind la Țarigrad împărat Mehmet, sfat au făcut pentru atâta nebulie ce au făcut acești oameni «slujitorii» în Țara Muntenească, socotind că astăzi va fi aici, mâne va fi la ei. Și aciași au poruncit la Racotți Gheorghe, craii Ardealului și la Ștefan vodă al Moldovei, de au venit cu unguri și cu moldoveni în Țara Românească”; *Letopisețul Cantacuzinesc*, p. 124.

⁷⁹ Localitate în județul Prahova; Nicolae Stoicescu, *Biografia localităților și monumentelor feudale din România, I. Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea)*, vol. I: A-L, p. 148.

⁸⁰ Neidentificat! Probabil un sat tot în județul Prahova, care a dispărut.

⁸¹ Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, p. 237, doc. nr. XXXVIII; vezi și în *Călători străini*, vol. V, p. 524.

⁸² Însemnările lui Ioan Nemeș de Hidvég privind marșul oastei lui Gheorghe al II-lea Rákóczy, pentru înăbușirea răscoale slujitorilor din Țara Românească, în *Călători străini*, vol. V, p. 522; Însemnările lui Cristofor Bárfy despre drumul parcurs de el cu oastea lui Gh. Rákóczi al II-lea..., în *Călători străini*, vol. V, p. 524; Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, p. 228, doc. nr. XXIX.

⁸³ *Ibidem*, p. 234, doc. nr. XXXV.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 235, doc. nr. XXXVI.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 237, doc. nr. XXXVII.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 238, doc. nr. XXXVIII.

⁸⁷ Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 180;

vezi și la: Nicolae Iorga, *Socotelile Brașovului și scrisori românești către Șfat în secolul al XVII-lea*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, s. II, tom. XXI, 1898-1899, București, 1900, p. 197; Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 138; Nicolae Stoicescu, *Constantin Șerban*, p. 41; Mircea Soreanu, *Șoplea (26 iunie 1655)*, în loc. cit., p. 208.

⁸⁸ Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 181.

⁸⁹ Ludovic Demény, *op. cit.*, p. 327.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 327.

⁹¹ Miron Costin, *Letopisețul*, p. 172. Chiar Georg Kraus consemna în cronică sa, la un moment dat, faptul că noul domn ales de răsculații munteni, Hrizea vodă, fusese înștiințat de iscoadele sale, „că Rákóczy nu vine cu putere mare ci numai cu nobilimea sa”; Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 181.

⁹² Miron Costin, *Letopisețul*, p. 173; vezi și la Florin Nicolae Ardelean, *Organizarea militară în Principatul Transilvaniei (1541-1691): Comitate și domenii fiscale*, prefață de Ioan-Aurel Pop, Vluj-Napoca, Editura Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2019, p. 335. La 23 iunie, în sprijinul domnului moldovean au venit 1400 de tătari (Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, doc. XXXVI, p. 237). Mai ținem să menționăm aici, că nu putem lua în considerare cifrele exagerate, cu privire la efectivele militare ardeleni și moldovene, oferite de Iacob Harsány, capuchehaia Transilvaniei la Constantinopol: respectiv 60000 de oșteni pentru oastea lui Gheorghe Rákóczy al II-lea și respectiv 20000 de oșteni pentru oastea lui Gheorghe Ștefan; *Ibidem*, p. 255, doc. nr. LVII.

⁹³ Nicolae Iorga, *Studii și documente*, vol. IV, p. 126, doc. nr. III.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 269, doc. nr. CI.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 243, doc. nr. LXXVIII.

⁹⁶ Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 41; Mircea Soreanu, *Șoplea (26 iunie 1655)*, în loc. cit., p. 208; Claudiu Neagoe, *op. cit.*, p. 169.

⁹⁷ Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, p. 208, doc. nr. XII.

⁹⁸ Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 168.

⁹⁹ Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, p. 238, doc. nr. XXXVIII.

¹⁰⁰ Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 181. Vezi și: *Letopisețul Cantacuzinesc*, p. 124; Radu Popescu, *Istoriile*, p. 114.

¹⁰¹ Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 181; vezi și Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 138 și 140.

¹⁰² A se vedea, în această privință, mărturiile lui Nagy Szabó Ferencz (*Memorialul*, p. 212), János Szalárdi (Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, p. 196, doc. nr. I), dar mai cu seamă aceea a principelui Gheorghe Rákóczy al II-lea (Andrei Veress, *op. cit.*, p. 299, doc. nr. 195).

¹⁰³ *Letopisețul Cantacuzinesc*, p. 124-125; vezi și la Paul I. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 75.

¹⁰⁴ *Din cronica lui János Szalárdi*, în loc. cit., p. 195, doc. nr. I. Aceeași dată de 26 iunie apare și în scrisoarea lui Andrei Pap, din 1 iulie 1655, adresată consilierului princiar Nicolae Sebessi; Andrei Veress, *Documente*, vol. X, p. 296-297, doc. nr. 194.

¹⁰⁵ Vezi pe larg, la Marcel-Dumitru Ciucă, *Științele auxiliare ale istoriei*, București, Editura Universității din București, 2008, p. 67.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 73.

¹⁰⁷ Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 138, nota 23.

¹⁰⁸ Nicolae Stoicescu, *Constantin Șerban*, p. 41; Mircea Soreanu, *Șoplea (26 iunie 1655)*, în loc. cit., p. 208.

¹⁰⁹ Radu Popescu, *Istoriile*, p. 106; *Din cronica lui János Szalárdi*, în loc. cit., Anexe, p. 196, doc. nr. I.

¹¹⁰ Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 181.

¹¹¹ Cronica lui Johan Filstich consemnează faptul că lupta s-a dat „nu departe de satul Șoplea, pe apa Teleajenului”. (Johan Filstich, *op. cit.*, p. 182-183). Cronicarul moldovean Miron Costin vorbește de „vadul Teleajenului”; vezi Miron Costin, *Letopisețul*, p. 172.

¹¹² Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România, I – Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea)*, vol. 2: M – Z, p. 623.

¹¹³ Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, p. 228, doc. nr. XXIX.

¹¹⁴ Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 181.

¹¹⁵ Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, p. 195, doc. nr. I.

¹¹⁶ *Ibidem*.

¹¹⁷ Despre acest personaj, vezi pe larg la: Claudiu Neagoe, *Din nou despre Buliga Lupu din Ciovârnașani, județul Mehedinți, mare căpitan de dorobanți și mare agă în vremea lui Matei Basarab și la începutul domniei lui Constantin Șerban*, în „Argesis. Studii și comunicări – seria Istorie”, XXVII, Pitești, 2018, p. 65-78.

¹¹⁸ Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 181.

¹¹⁹ *Ibidem*.

¹²⁰ Miron Costin, *Letopisețul*, p. 172.

¹²¹ Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 181. Despre ineficiența artileriei muntene vorbește și cronicarul principelui ardelean, János Szalárdi: „«slujitorii» trăgeau, fără întrerupere, asupra oastei noastre, dar ghiulelele treceau deasupra oastei, printre lănci și mai sus de acestea” (*Din cronica lui János Szalárdi*, în loc. cit., Anexe, doc. I, p. 197). Extrem de interesantă ni se pare, în cazul acestui episod, mărturia cronicarului brașovean Nekesch-Schuller, potrivit căreia șeful tunarilor munteni, așa-numitul

„maistru de pușcă”, care era sas, poziționase în așa fel tunurile încât proiectilele să zboare pe deasupra oștirii ardelene; *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó*, vol. IV: *Croniken und Tagebücher*, în komisision bei Heinrich Zeidner, Brașov, 1903, p. 240.

¹²² Miron Costin, *Letopisețul*, p. 172.

¹²³ *Din cronica lui János Szalárdi*, în loc. cit., Anexe, p. 196, doc. nr. I.

¹²⁴ Miron Costin, *Letopisețul*, p. 172.

¹²⁵ Termen turcesc pentru regiment; mai avea și sensul de grămadă sau masă compactă de oșteni; Lazăr Șăineanu, *Irfluența orientală asupra limbii și culturii române*, vol. II: *Vocabularul*, București, 1900, p. 61-62.

¹²⁶ Miron Costin, *Letopisețul*, p. 172.

¹²⁷ Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 181.

¹²⁸ Nicolae Iorga, *Studii și documente*, vol. IV, p. 128, doc. nr. III.

¹²⁹ Miron Costin, *Letopisețul*, p. 172.

¹³⁰ *Ibidem*.

¹³¹ *Din cronica lui János Szalárdi*, în loc. cit., Anexe, p. 197, doc. nr. I.

¹³² *Letopisețul Cantacuzinesc*, p. 125.

¹³³ Paul I. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 75; Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 145; Radu Crețeanu, *Cine era Lupu Buliga, ctitorul schitului Topolnița și ceva despre :fârșitul său*, în „Mitropolia Olteniei”, nr. 11-12, 1969, p. 944-945; Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 132; Idem, *Constantin Șerban*, p. 42-43; Claudiu Neagoe, *Seimenii în Țările Române*, p. 171; Idem, *Din nou despre Buliga Lupu din Ciovârnașani*, în loc. cit, p. 77.

¹³⁴ Radu Popescu, *Istoriile*, p. 115: „Deci începură a slobozi tunurile în unguri; dar îi trecea gloanțele; sau denadins Buliga așa le îndrepta au den greșeală, - nu se știe bine; ci dăderă de știre Hrizii vodă că tunurile nu bat în oaste, ci pe d-asupra. Deci alergă cu calul mănios și ajungând la tunuri, scoase paloșul și lovi pe aga Buliga, de-l făcu în doao.”

¹³⁵ Puțini au fost aceia care au pus sub semnul îndoielii această așa-zisă „trădare” despre care vorbește Radu Popescu; vezi Mite Măneanu, Varvara M. Măneanu, *Repere istorice și culturale în Oltenia Epocii Moderne*, Craiova, 2008, p. 11.

¹³⁶ Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 181.

¹³⁷ *Letopisețul Cantacuzinesc*, p. 125, nota 14.

¹³⁸ Radu Popescu, *Istoriile*, p. 115.

¹³⁹ Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 181.

¹⁴⁰ Radu Popescu, *Istoriile*, p. 115.

¹⁴¹ *Ibidem*.

¹⁴² *Din cronica lui János Szalárdi*, în loc. cit., Anexe, p. 197, doc. nr. I.

¹⁴³ Miron Costin, *Letopisețul*, p. 172.

¹⁴⁴ Radu Popescu, *Istoriile*, p. 115. Potrivit lui Georg Kraus, Hriizea vodă ar fi fugit spre Silistra

(Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 182). Este greu de crezut, totuși, că acesta s-ar fi îndreptat spre Siliștra, ca să dea nas în nas cu domnitorul Constantin Șerban.

¹⁴⁵ *Din cronica lui János Szalárdi*, în loc. cit., Anexe, p. 197, doc. nr. I.

¹⁴⁶ *Letopisețul Cantacuzinesc*, p. 125.

¹⁴⁷ Șleah, șleav = cale, drum; vezi *Glosar* la Miron Costin, *Opere*, p. 515.

¹⁴⁸ Miron Costin, *Letopisețul*, p. 172.

¹⁴⁹ *Memorialul lui Naghy Szabó Ferencz din Târgu Mureș*, p. 212.

¹⁵⁰ *Letopisețul Cantacuzinesc*, p. 125-126. Episodul este relatat și de Radu Popescu, astfel: „atăta cât și dorobanții și seimeanii își lepăda hainele ceale vinete și să îmbrăca în fearfenițe reale și jura că nu sunt dorobanți, iar care să cunoștea nu mai avea zile”; Radu Popescu, *Istoriile*, p. 116.

¹⁵¹ *Însemnările lui Cristofor Bárfy despre drumul parcurs de el cu oastea lui Gh. Rákóczi al II-lea...*, în *Călători străini*, vol. V, p. 524; Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, p. 228, doc. nr. XXIX.

¹⁵² *Din cronica lui János Szalárdi*, în loc. cit., Anexe, p. 198, doc. nr. I și p. 228, doc. nr. XXIX; vezi și în *Călători străini*, vol. V, p. 524.

¹⁵³ De la Miron Costin aflăm că domnul moldovean a ajuns la Șoplea „tocmai când oștile ardelenelene porniseră deja în urmărirea seimenilor și dorobanților, către Ploiești”; Miron Costin, *Letopisețul*, p. 173.

¹⁵⁴ Aici, la podul Dridovului, se adunaseră mai mulți „păhârniciei [...] și cu pedestrime și cu roșii”; Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, p. 238, doc. nr. XXXVIII.

¹⁵⁵ Miron Costin, *Letopisețul*, p. 173.

¹⁵⁶ Dintr-o variantă a *Letopisețului Cantacuzinesc* aflăm că: „pașa îndată îmbracă pe Constantin vodă cu caftan ca să meargă să fie iar domn și-i dedi și un steag de beșlii”; *Letopisețul Cantacuzinesc*, p. 126, nota 7.

¹⁵⁷ Localitate în sudul județului Vlaşca; Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România, I – Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea)*, vol. 2: M – Z, p. 604.

¹⁵⁸ Localitate în județul Ilfov; *Ibidem*, vol. 1: A-N, p. 170-171.

¹⁵⁹ *Letopisețul Cantacuzinesc*, p. 126, nota 7.

¹⁶⁰ Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, doc. XLI, p. 240. Printre cei 2500 de slujitori se numărau și 212 călărași din Buzău, sub comanda lui Coman căpitan (Nicolae Iorga, *Studii și documente*, vol. IV, p. 37-39, doc. nr. XLIV), 377 păhârniciei din județele Buzău și Râmnicu Sărat, sub comanda lui Iane căpitan (*Ibidem*, p. 40-42, doc. nr. XLV) și 44 de lefegii, conduși de căpitanul Leca din Botezați (*Ibidem*, p. 43, doc. nr. XLVI).

¹⁶¹ *Letopisețul Cantacuzinesc*, p. 126.

¹⁶² *Ibidem*. Despre „jurământul” lui Constantin vodă față de principele Gheorghe Rákóczy al II-lea, vezi pe larg la: Nicolae C. Bejenaru, *Domnia lui Constantin vodă Șerban de la stabilirea supremației lui Rákóczy asupra Țării Românești până la mazi-lirea lui*, în „Arhiva”, an. XXXII, 1925, nr. 3-4, p. 196-197; Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 148-150; Nicolae Stoicescu, *Constantin Șerban*, p. 46.

¹⁶³ *Ibidem*, Anexe, p. 240, doc. nr. XLI.

¹⁶⁴ *Ibidem*, doc. nr. XLII.

¹⁶⁵ Radu Popescu, *Istoriile*, p. 116.

¹⁶⁶ Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 182.

¹⁶⁷ Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 241, doc. nr. XLII.

¹⁶⁸ Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 182.

¹⁶⁹ A fost vătaf de aprozi între 18 iulie 1654 și 11 iunie 1657; Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 111.

¹⁷⁰ *Letopisețul Cantacuzinesc*, p. 127; vezi și Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, p. 244, doc. nr. XLV.

¹⁷¹ *Ibidem*.

¹⁷² Principele ardelean lăsase, înainte de plecare, lui Constantin Șerban, 600 de trabanți sub comanda lui Andrei Gaudi, și 500 de cătane, precum și pe Clement Mikeș cu un număr neprecizat de oșteni (Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 185). Potrivit lui Miron Costin ar fi fost vorba de vreo 2000 de oșteni (Miron Costin, *Letopisețul*, p. 173-174). Dacă mai adăugăm câteva sute de leși, moldoveni și tătari, lăsați de Gheorghe Ștefan lui Constantin vodă, precum și un detașament de 400 de pedestrași secui, condus de Gábor Kövér (Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, p. 243, doc. nr. XLIV), putem vorbi de un efectiv de aproximativ 3 000 de oșteni ardeleni (*Ibidem*, p. 157). Un an mai târziu, în slujba lui Constantin Șerban mai erau doar 7 steaguri (700 de oșteni) de unguri conduse de Mihai Fekete, la care se adăugau circa 1730 de slujitori (aprozi, pușcași, sârbi) și lefegii (levenți, leși, dragoni, beșlii tătari), deci în total 2430 de oșteni (Nicolae Iorga, *Studii și documente*, vol. IV, p. 48, doc. nr. XLVIII). Domnul muntean plătea oștenilor săi o leafă lunară de 3 taleri pentru un pedestraș și 4 taleri pentru un călăreț (Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, p. 248, doc. nr. XLVIII).

¹⁷³ *Ibidem*, p. 245, doc. nr. XLVI.

¹⁷⁴ *Ibidem*, p. 245, doc. nr. XLVI.

¹⁷⁵ Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 182; Radu Popescu, *Istoriile*, p. 116.

¹⁷⁶ Lidia A. Demény, L. Demény, N. Stoicescu, *op. cit.*, Anexe, p. 250, doc. nr. L. De menționat este și faptul că unele izvoare consemnează faptul că Hrizea ar fi fost luat chiar de principele Rákóczy al

II-lea și dus ca prizonier la Alba Iulia (Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 182; *Din cronica lui János Szalárdi*, în loc. cit., Anexe, p. 198, doc. nr. I). În plus, principele ar fi luat cu el, în Transilvania, și 30 din cele 33 de tunuri ale muntenilor (*Ibidem*; Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 182; *Memorialul lui Naghy Szabó Ferencz din Târgu Mureș*, p. 212; Johan Krempe (Krembs), *Cronica țării*, în loc. cit., p. 59)

¹⁷⁷ *Letopisețul Cantacuzinesc*, p. 127.

¹⁷⁸ Vezi, în acest sens, la: Veniamin Ciobanu, *România în politica Est-Central Europeană, 1648-1711*, Iași, Institutul European, 1997, p. 52-54.

¹⁷⁹ Claudiu Neagoe, *Seimenii în Țările Române*, p. 178-179.

¹⁸⁰ *Ibidem*, p. 180.

¹⁸¹ Vezi Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 202.

¹⁸² *Letopisețul Cantacuzinesc*, p. 127; vezi și la Radu Popescu, *Istoriile*, p. 118.

¹⁸³ Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 203.

¹⁸⁴ Claudiu Neagoe, *op. cit.*, p. 182.

¹⁸⁵ Hrizea din Bogdănei și Jupâneasa sa, fiica lui Dragomir paharnic din Deleni, au avut trei băieți, Barbu, Stoica și Matei, și o fată, pe nume Ilina; Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 196-197.

¹⁸⁶ Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 204. Cele 300 de capete infipte în pari aveau să fie văzute și de Clas Brorsson Ralamb, solul Suediei la Înalta Poartă, atunci când a sosit la Curtea Domnească din Târgoviște, în ziua de 26 aprilie 1657; *Călători străini*, vol. V, p. 613.

¹⁸⁷ Radu Popescu, *Istoriile*, p. 118.

¹⁸⁸ Claudiu Neagoe, *op. cit.*, p. 183; vezi și la Florin Nicolae Ardelean, *Seimenii în slujba principilor Transilvaniei în a doua jumătate a secolului al XVII-lea*, în „Banatica”, 22, 2012, p. 121.

¹⁸⁹ Claudiu Neagoe, *op. cit.*, p. 184.

PREOCUPĂRILE LUI DIMITRIE A. STURDZA PENTRU ARMATA ROMÂNĂ

NICOLETA STAN-ȚURCANU *

Motto: „Armata reprezintă în toate țările bine organizate corpul cel mai ales în serviciul statului, căci el trebuie să fie neconținut reprezentantul ordinei și al datoriei. Disciplina nu este alta de cât ordinea și datoria devenite conducătoare a fiecăruia pas al vieții noastre”.

Dimitrie A. Sturdza

Abstract

Born on February 25, 1833, in Roman, the son of Alexandru D. Sturdza Miclăușanu and Ecaterina Sturdza, Dimitrie A. Sturdza was a worthy successor of his illustrious parents. Despite being bestowed with the highest assignments, both in his political and his cultural activities, Dimitrie A. Sturdza always longed for a military career. While his wish never came true, as a politician and minister of defence he did play a major role in consolidating the Romanian army.

Keywords: *Dimitrie A. Sturdza, Romanian army*

Dimitrie Alexandru Sturdza Miclăușanu (1833-1914)¹ a rămas în istorie ca unul dintre oamenii de elită ai statului român din Vechiul Regat. A fost un om politic, academician, economist, colecționar, editor de documente, numismat, istoric, traducător, publicist etc. În Europa epocii sale, era cunoscut ca unul dintre oamenii de stat cei mai marcați. De o inteligență uimitoare, muncitor neobosit, rigid

în comportamentul său, el a intrat de tânăr în viața politică, după ce a făcut studii temeinice de jurisprudență și în științele de stat în străinătate, la München, Göttingen, Bonn și Berlin. Datorită felului său de a fi, contemporanii săi l-au caracterizat ca fiind un puritan.

Născut la 25 februarie 1833 în Roman (azi județul Iași), fiul lui Alexandru D. Sturdza Miclăușanu și al Ecaterinei Sturdza, a fost un

* Cercetător independent.

vrednic urmaș al înaintașilor săi, după cum atestă documentele și faptele de seamă pe care le-a împlinit în cursul vieții sale. Cu toate că a deținut cele mai înalte demnități în epoca vremii sale, atât în calitate de om politic, cât și în activitatea culturală, din mărturiile sale reiese că și-ar fi dorit să îmbrățișeze cariera militară. Astfel, în anul 1902, cu ocazia banchetului batalionului al doilea de vânători „Regina Elisabeta”, mărturisea: „aș fi vrut să mă adresez domniilor voastre ca camarad, dar rostul vieții mele a fost astfel că numai spre apusul ei legături de muncă comună mă unesc de armată, fără să aparțin ei”². Poate, de aceea, a dorit ca unicul său fiu, Alexandru, să aibă o carieră militară și să servească patria cu onoare. Încă din copilărie i-a dat o „crescere ostășească, cu ordinea și datoria ca zilnică povăț, cu muncă neobosită ca practică a vieții”³. Era ferm convins că fiul său va fi vrednic de a se numi „ostaș român” și era mândru de el, după cum reiese din mărturiile sale: „ieai, după mari pregătiri, comanda de soldați români. Dumnezeu să-ți ajute ca să fii conducător vrednic, în timp de pace învețător a celor bune, în timp de războiu conducător la victorii. Eu stau și privesc, că mi s-a dat cea mai mare fericire, ce un părinte poate afla, un fiu demn, purtând cu onoare și numele de român, și numele unei familii vechi și vrednice, - stau cu lacrimile în ochi și te binecuvintez”⁴. Din păcate, fiul său, Alexandru D. Sturdza, în timpul Marelui Război, a trecut de partea inamicilor⁵.

Deși nu a avut o carieră militară, așa cum și-ar fi dorit, Dimitrie A. Sturdza a fost implicat în domeniul armatei prin înaltele posturi pe care le-a deținut ca om politic. A ținut diverse comunicări, a omagiat eroii neamului etc. A avut și legături de prietenie cu mai mulți ofițeri. Documentele stau mărturie în acest sens. Vom enumera, în continuare, câteva exemple.

De pildă, în ianuarie 1894, când a fost înmormântat generalul Alexandru Cernat, Dimitrie A. Sturdza a participat la înmormântarea acestuia și a ținut și o cuvântare în cinstea lui. Într-o epistolă îi povestea fiului său: „ieri înmormântarea generalului Cernat, pe un viscol cumplit,

ca la luarea Plevnei. Am însoțit corpul până la cimitiriu pe jos prin o furtună teribilă și un omăt siberian. Era un aspect care-ți făcea părul și inima măciucă, să vezi sicriul așezat pe un lafet de tun de asediu, acoperit cu stindardul de la Arsenal, urmat de cele șapte steaguri ferfite ale celor principale regimente de la Plevna și de toți oficerii superiori ai armatei din țeară, cortegiul deschis de o baterie de artilerie, care a tras salvele finale, și prin toți aceștia vijelia care tuna ca în felul ei. La Beserică am ținut o cuvântare pe care ți-o voiu trimite-o, cum a apărut în diare”⁶.

Apoi, tot în același an, a ținut un discurs în Senat, în care îi reproșa generalului Iacob Lahovary, ministrul de „resbel” de atunci: „faptul care ne preocupă astăzi e ne mai pomenit în anele militare ale țerei noastre și în anele militare ale altor țeri”⁷. Dacă pe generalul Iacob Lahovary îl critica, în schimb pe colonelul Gheorghe Ruset-Roznovanu îl aprecia astfel: „adversar politic, dar om de omenie și cunoscător al treburilor de câmp și de munte”⁸.

Spre sfârșitul vieții sale, între anii 1901-1904, a ocupat postul de ministru al armatei⁹. Din această poziție s-a străduit să dezvolte această instituție, după cum observăm din rapoartele sale anuale privind armata. Acestea sunt foarte bine documentate și detaliate, conțin foarte multe tabele, statistici cu mobilitatea și schimbările din armată pentru armele (infanterie, cavalerie, artilerie, marină etc.). De asemenea, aceste rapoarte anuale privind armata conțin și foarte multe instrucțiuni, ordine, „circulare ale Ministerului de Resboiu”, tabele cu tabloul pedepselor ofițerilor și soldaților etc. Totodată, trebuie subliniat și faptul că, Dimitrie A. Sturdza, dată fiind situația financiară grea prin care trecea țara noastră în acea perioadă, a luat măsuri în vederea îmbunătățirii acesteia. Ca atare, afirma că „fiecare va fi chemat a contribui după putere la nevoia prin care trece statul și astfel cu îmbunătățirea situațiunii economice, vom putea treptat să revenim asupra acestor scăzăminte”¹⁰. În acest context, stabilea economiile ce vor fi făcute la fiecare minister. Astfel, economiile pentru Ministerul de Război erau stabilite la suma de 4.500.000¹¹.

Apoi, harnic și meticulos cum era din fire, Dimitrie A. Sturdza, uneori, îi chema acasă pe colaboratorii săi ca să lucreze și să se sfătuiască despre diverse proiecte sau legi. Astfel, nota într-o epistolă către fiul său, că într-o seară a discutat cu colonelul Coandă¹² despre cum ar putea „organisa mai bine, mai practic și mai temeinic armamentul și echipamentul armatei”, dorind să introducă organizare acolo unde era dezordine¹³. S-a implicat mult și a fost activ în dorința de a înzestra armata cu noi arme¹⁴ și tehnologii specifice acestui domeniu¹⁵. În acest sens, nota că „am avut a face mult cu militari, am învețat din nou mult, și am și pus multe la cale. Am comandat trei încărcătoare automate de cartușe, din care două pentru încărcat o sută de mii de cartușe pe di; și – dar pentru moment între noi – la 1 octombrie avem să avem în București o baterie de patru tunuri cu tragere repede cu toată munițiunea necesară”¹⁶. Dar acestea nu au fost singurele măsuri preconizate de Dimitrie A. Sturdza și colaboratorii săi în vederea dotării armatei. Ulterior, în anul 1904, a fost încheiat un contract pentru „75 baterii tunuri cu tragere repede cu Krupp”. Apoi, Corpul II de armată urma să aibă tunuri noi. Dimitrie A. Sturdza avea convingerea că la acea vreme noile muniții achiziționate erau „cele mai perfecte”¹⁷. De asemenea, obișnuia să meargă și în vizite de lucru, la manevre etc. Astfel, spunea că a vizitat „pulberăria, pirotecția”, unde, exigent și cu spiritul său critic, observa că „peste tot locul să lucrează «zdravăn», dar peste tot locul lipsuri, ca să meargă lucrurile strună”¹⁸. Un alt detaliu pe care l-a remarcat Dimitrie A. Sturdza în vizitele sale de lucru a fost acela că ofițerii nu erau deprinși așa cum se cuvine cu orientarea pe hărți¹⁹.

Așadar, după cum observăm, în pofida faptului că Dimitrie A. Sturdza nu a fost militar de carieră, s-a străduit să aducă obolul său în vederea evoluției Armatei Române prin funcțiile pe care le-a ocupat în stat. De aceea, am încercat în aceste câteva pagini să evocăm aportul său în dezvoltarea armatei. Datorită devotamentului și patriotismului său a contribuit la îmbunătățirea armatei, în pofida faptului că în perioada când a deținut portofoliul de ministru de „Războiu”, țara noastră se confrunta cu o situație financiară grea.

NOTE

¹ Despre personalitatea, viața și activitatea sa culturală a se vedea mai pe larg: Nicoleta Stan-Țurcanu, *Dimitrie A. Sturdza, istoric, publicist și secretar general al Academiei Române*, în *„Ipostaze ale modernizării în Vechiul Regat”*, vol. VII, editori, Ion Bulei, Alin Ciupală, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2017, pp. 126-159; Idem, *Copilăria și studiile lui Dimitrie A. Sturdza*, în *„Anuarul Institutului de Istorie A. D. Xenopol”*, tom LV, 2018, pp. 187-199; Idem, *File din viața lui Dimitrie A. Sturdza*, în *„Academica”*, nr. 6-7, iunie-iulie 2019, anul XXIX, 344-345, pp. 149-154; Idem, *Rolul lui Dimitrie A. Sturdza la dezvoltarea Academiei Române*, în *„Academica”*, nr. 10-11, octombrie-noiembrie 2019, an XXIX, pp. 98-104. Referitor la activitatea politică a lui Dimitrie A. Sturdza, a se vedea pe larg, Mihaela Damean, *„Personalitatea omului politic Dimitrie A. Sturdza”*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012.

² *Cuvântarea domnului Dimitrie Sturdza președintele consiliului de miniștri, ministru de războiu la banchetul batalionului al doilea de venători „Regina Elisabeta” la serbarea aniversării luării Griviței în 30 august*, București, Editura Tipografia „Voința Națională”, 1902, p. 32.

³ *Ibidem*, p. 36.

⁴ Biblioteca Academiei Române (în continuare BAR), Cabinetul de Manuscrise, Corespondență, *Fond Dimitrie A. Sturdza*, Dimitrie A. Sturdza către Alecu Sturdza, S2(963)/CMXI(4), 16 februarie 1902, București.

⁵ Despre Alexandru D. Sturdza a se afla mai multe în: Arhivele Naționale ale României, Arhivele Naționale Istorice Centrale, *Fond Socec Alexandru-general*, dosar 10; Biblioteca Națională a României, Serviciul Colecții Speciale, *Manuscrise*, Mss. 3866; BAR, Cabinetul de Manuscrise, *Fond Gheorghe Kirileanu*, Arhiva Palatului, Mapa XXXVI Varia 3; Valeriu Kapri, *Cazul fostului colonel Alexandru Sturdza, comandantul Diviziei a 8-a română. Un episod din războiul mondial (1914-1918) pe Frontul Român*, Oradea, Editura Tip. Soc. pe Acț. Adolf Sonnenfeld, 1926; Petre Otu, Maria Georgescu, *Radiografia unei trădări: cazul colonelului Alexandru D. Sturdza*, București, Editura Militară, 2011; Nicoleta Stan-Țurcanu, *File din viața lui Dimitrie A. Sturdza*, în *„Academica”*, nr. 6-7, iunie-iulie 2019, anul XXIX, 344-345, pp. 149-154.

⁶ BAR, Cabinetul de Manuscrise, Corespondență, *Fond Dimitrie A. Sturdza*, Dimitrie A. Sturdza către Alecu Sturdza, S2(542)/CMXI(3), 4 ianuarie 1894, București.

⁷ Se referea la faptul că în armată foarte mulți ofițeri își dădeau demisia. A se vedea mai multe în *„Demisiunile în armată. Discursul domnului*

D. A. Sturdza rostit în ședința de la 4 februarie a Senatului”, București, Editura Tipografia „Voința Națională”, 1894.

⁸BAR, Cabinetul de Manuscrise, Corespondență, *Fond Dimitrie A. Sturdza*, Dimitrie A. Sturdza către Alecu Sturdza, S2(566)/CMXI(3), 7/19 iunie 1899, București.

⁹În februarie 1901, Dimitrie A. Sturdza a devenit pentru a treia oară prim-ministru. În acest sens, nota că „în noul Cabinet am Președinția Consiliului și Esternele, și ad interim războiul pentru mai mult timp”. A se vedea, mai multe în *Idem*, Dimitrie A. Sturdza către Alecu Sturdza, S2(920)/CMXI(4), 14/27 februarie 1901, București.

¹⁰*Idem*, Dimitrie A. Sturdza către Alecu Sturdza, S2(924)/CMXI(4), 11/24 martie 1901, București.

¹¹*Ibidem*.

¹²Despre colonelul Constantin Coandă, Dimitrie A. Sturdza avea o părere foarte bună.

¹³BAR, Cabinetul de Manuscrise, Corespondență, *Fond Dimitrie A. Sturdza*, Dimitrie A. Sturd-

za către Alecu Sturdza, S2(962)/CMXI(4), 13 februarie 1902, București.

¹⁴A fost preocupat ca armata să aibă armament, „căci o armată fără arme nu e armată. Și aci trebuie totul făcut – pentru tunuri tot – pentru puscii munițiunea. Ce trebuie și cât trebuie: aceasta stabilit mai anteu. Ce să face în țeară, ce să face în streinătate vine în linia a doua. În a treia linie vine cum creezi mijloacele – adecă banii necesari. Prin urmare totul să încheie cu un plan financiar”. A se vedea, *Idem*, Dimitrie A. Sturdza către Alecu Sturdza, S2(936)/CMXI(4), 15 august 1901, Karlsbad.

¹⁵Încă din vara anului 1901, Dimitrie A. Sturdza s-a întâlnit cu Krupp.

¹⁶*Idem*, Dimitrie A. Sturdza către Alecu Sturdza, S2(978)/CMXI(4), 3 iulie 1902, Karlsbad.

¹⁷*Idem*, Dimitrie A. Sturdza către Alecu Sturdza, S2(1015)/CMXI(5), 17/30 iulie 1904, București.

¹⁸*Ibidem*.

¹⁹*Idem*, Dimitrie A. Sturdza către Alecu Sturdza, S2(947)/CMXI(4), 10 octombrie 1901, Sihlele.

CONSIDERAȚII ASUPRA PARTICIPĂRII ROMÂNIEI LA MARELE RĂZBOI

SORIN CRISTESCU *

Abstract

The greatest political success in the whole history of the Romanian people was due to a assortment of factors which shaped the achievement of Greater Romania: the attrition war during the first two years 1914-1916, which determined the leader of both sides to negotiate with Ion I.C. Brătianu as equal parts, the importance of Old Kingdom as provider of vital raw materials, the military and political convention of 4th/17th August 1917, which assured the necessary war materials to the Romanian army, and finally the absence of Russia from the Peace Conference in Paris in 1919 - 1920.

Keywords: First World War, war diplomacy, loans, casualties

Primul Război Mondial sau Marele Război cum l-au numit cei care au participat la el rămâne momentul cel mai de seamă al istoriei românești pentru a că a permis împlinirea idealului național, unirea într-o singură țară a națiunii române.

Această măreață realizare, a cărei dată simbol – 1 Decembrie 1918 – este de trei decenii ziua națională a României, a fost posibilă grație unui concurs unic de împrejurări, dar sacrificiile imense cu care a fost plătită această victorie extraordinară au lăsat un gust amar celor care au trăit și au supraviețuit acelor ani dramatici.

Acum, la un secol de la acea măreață înfăptuire putem face o succintă analiză care să explice cum a fost ea posibilă.

Primul element este legat de evoluția pe plan militar a războiului. La mai puțin de două luni după izbucnirea sa, în august 1914, războiul de mișcare a cedat locul pe ambele fron-

turi principale, de vest și de est, unui război de poziții, în tranșee, un război de uzură în care combatanții se luptau cu sacrificii umane imense pentru cucerirea câtorva sute de metri de pământ, iar liderii armatelor se întrebau cum ar putea reduce pierderile mari suferite zi de zi: rezistând bombardamentelor inamice în adăposturi sau trecând la acțiuni ofensive fie chiar de scurtă durată.

În aceste condiții, ambele tabere – Antanta (Franța, Rusia, Marea Britanie) și Puterilor Centrale (Germania și Austro-Ungaria) – s-au văzut silit să caute concursul micilor puteri, folosindu-se deopotrivă de promisiuni și amenințări. Astfel a fost posibil ca premierul român Ion I.C. Brătianu să negocieze de la egal la egal cu liderii marilor puteri, cu cei ai Antantei, care promiteau că în caz de victorie România va putea alipi Transilvania și o parte din Bucovina, și cu cei ai Puterilor Centrale care

* Cercetător științific gr. III, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

promiteau că la victorie România va putea alipi Basarabia, provincie românească smulșă Moldovei de Rusia la 1812. Aceste lucruri se știu, așa cum se știe că propunerile Antantei erau acceptate de elita politică românească deoarece se considera pe bună dreptate că monarhia austro-ungară nu va supraviețui unei înfrângeri și se va destrăma dând posibilitatea formării statelor naționale, respectiv întregirii națiunii române.

Evoluția pe care știm că a avut-o cel de-al Doilea Război Mondial nu a mai permis vreunui lider român să negocieze pe picior de egalitate cu liderii marilor puteri ale Axei sau ale Națiunilor Unite.

Mai puțin se cunoaște cât de importante au fost exporturile românești de materii prime vitale – grâu și petrol – pentru Puterile Centrale, țări supuse din primul moment al războiului unei stricte blocade navale și terestre. Pe măsură ce treceau lunile sângeroase de luptă, presiunile Antantei și ale Puterilor Centrale exercitate asupra României s-au accentuat. Este meritul lui Ion I.C. Brătianu că a știut să reziste atât acestor presiuni diplomatice cât și unei campanii furibunde de presă care cerea în mod iresponsabil și premierului și regelui Ferdinand „să tragă sabia”. Ion I.C. Brătianu, care văzuse cu ochii lui slăbiciunea militară a României în vara lui 1913 când a participat personal la campania din Bulgaria, a înțeles că fără un sprijin militar consistent – arme și muniții – din partea Franței și Marii Britanii, România nu va face față costurilor și consumurilor colosale ale războiului. Acest lucru nu se poate înțelege decât dacă analizăm Marele Război dintr-o perspectivă economică, pur financiară. După încheierea ostilităților s-a calculat că *o zi de război* costa Germania 36 milioane mărci¹ în 1914 și 146 milioane mărci pe zi în 1918².

Pentru Marea Britanie costurile celor patru ani ai Primului Război Mondial s-au ridicat la aproape nouă miliarde lire sterline³ – echivalentul a 225 miliarde franci – plus alte două miliarde lire sterline împrumutate aliaților ei.

Pentru Franța, costurile Primului Război Mondial au fost prezentate în 1921 de către cel care va fi prim-ministru în anii 1929-1932, André Tardieu (1876-1945), deputat în 1914 și soldat în primii doi ani de război, într-un articol intitulat «The Policy of France» apărut

la 15 septembrie 1922 în revista «*Foreign Affairs*» pp. 12-13: 150 de miliarde franci costurile propriu-zise și 200 de miliarde pagubele suferite⁴.

Același André Tardieu a prezentat în cartea sa *La Paix* o listă a costurilor războiului, exprimate în miliarde (md) franci, pentru principalele state ale Antantei: Marea Britanie: 190 md.; Statele Unite: 160 md.; Franța: 143 md.; Rusia: 92 md.; Italia: 65 md.; Belgia, Serbia, România și Grecia, luate împreună: 53 md. franci⁵.

Pentru România, o participare la război fără reglementarea aprovizionării cu material de război ar fi avut consecințe catastrofale. Sărăcia României și a românilor era un lucru de multă vreme recunoscut. Îl exprimase cel mai bine istoricul Nicolae Iorga cu ocazia primului său discurs rostit în Camera Deputaților la 7/20 iunie 1907, în care istoricul a cerut amnistierea țăranilor arestați în urma reprimării răscoalelor din martie acel an: „Că țăranimea noastră este cea din urmă dintre țăranimile din Europa, supt toate raporturile, în această privință nu poate să existe îndoială: în niciuna din țările Europei, nici chiar în Turcia, nici o țăranime nu a rămas înapoi ca țăranimea din regatul român.”⁶

Lucrările cele mai recente și mai serioase prezintă imaginea împrumuturilor din vremea domniei lui Carol I cu care s-a edificat vreme de o jumătate de veac România modernă: „Făcând un bilanț al datoriei externe din perioada 1864-1914 reiese că a fost contractată la băncile străine o sumă nominală de 2.161 milioane lei din care s-au primit net 1.860 milioane lei.”⁷ Așadar 1,8 miliarde franci au trebuit împrumutați pentru edificarea modernității românești în condițiile în care în 1914 România avea o populație de 7,6 milioane locuitori, iar încasările la bugetul statului se cifrau conform celebrului *Almanach de Gotha* la 536.307.702 lei (așadar puțin peste 0,5 miliarde lei) iar cheltuielile se cifrau la aceeași sumă⁸. Aceeași publicație precizează că datoria externă românească era de 1,9 miliarde lei, în vreme ce datoria externă a Franței, țară cu 39 milioane locuitori, era de aproape 1,3 miliarde franci⁹.

Într-o lucrare mai veche care sintetizează efortul militar al României se arată „Cu tot efortul pe plan intern, necesitățile de armament și tehnică de luptă nu puteau fi acoperite

fără un import masiv din străinătate. De la aliați, din aprilie 1916 și până în decembrie (de fapt noiembrie) 1917, s-au cumpărat și au sosit în România 119.341 tone de material de război¹⁰ din care 286 piese de artilerie de diferite calibre, 3.872 mitraliere, 4.675 puști-mitraliere, 413.000 arme – majoritatea tip „Lebel” 8 mm și „Wetterley” 11 mm¹¹ –, 21.800 săbii, 94.500 pistoale și revolve, 130 mortiere de tranșee, 3.302.000 proiectile de artilerie¹², 349 milioane de cartușe și elemente pentru cartușe de infanterie, 8.500.000 cartușe de revolver și pistol, 3 milioane de grenade, 72.000 bombe de mortier, 1.058.000 măști de gaze, 313.000 căști, 180 avioane și alt material de război.

Din totalitatea armamentului și tehnicii de luptă, realizate cu imense eforturi și sacrificii din partea poporului român, cea mai mare parte a fost distrusă în timpul luptelor. Numai în campania anului 1916 pierderile materiale s-au ridicat la 230 tunuri de 75 mm din totalul de 624; 105 obuziere de 105 mm din 120; 24 de tunuri de 150 mm din 60; 364 mitraliere din 453; 293.291 arme de 6,5 mm din 373.936; 137 locomotive din 700; 4.000 vagoane din 18.000 ș.a.”¹³

Într-o lucrare de sinteză consacrată participării României la Primul Război Mondial se arată că: o pușcă Mannlicher¹⁴ calibrul 6,5 mm costa 110 lei, 1000 de cartușe 6,5 mm 158 de lei, 1000 grenade de mână 325 lei, un vagon de plumb calitate obișnuită 8 mii de lei – prețuri pe piața austriacă; 1 kg mercur 205 lei, 100 de perechi bocanci 1510 lei.¹⁵

O lucrare din epoca interbelică aprecia valoarea creditelor și cheltuielilor statului român pentru armată la începutul lunii mai 1916 la suma de 918.530.173 lei¹⁶.

Rămâne întrebarea cât au costat de fapt împrumuturile de tehnică de luptă primite România în cele 16 luni de război, de la mobilizarea din 14/27 august 1916 la armistițiul de la Focșani, de la 26 noiembrie/9 decembrie 1917 – de fapt nu ni s-a mai trimis nimic după venirea la putere a bolșevicilor în Rusia la 25 octombrie/7 noiembrie 1917 pentru că toate transporturile se făceau prin această țară, iar bolșevicii și-au exprimat imediat intenția de a face pace separată. La această întrebare a răspuns, într-un mod aproximativ, în 1922, un reputat economist și bancher al vremii, Aristide Blank¹⁷: „Pe de altă parte, pentru nevoile

războiului ne-am împrumutat de la guvernul englez și de la cel francez cu vreo 1.600 milioane franci-aur.”¹⁸ Așadar 1,9 miliarde lei au fost necesari pentru a edifica România modernă în jumătatea de veac ce a precedat Războiul de Întregire și 1,6 miliarde pentru acele prime 15 luni ale Războiului de Întregire (14/27 august 1916 – 26 noiembrie/9 decembrie 1917). Am prezentat acest excurs financiar pentru a demonstra că acuzele formulate de generalul Al. Averescu în celebrele sale „Răspunderi” din aprilie 1918 nu au un temei solid pentru că la posibilitățile financiare reduse ale României mai mult pentru armată nu se putea face de către niciuna din guvernările care se succedaseră până atunci.

În aceste condiții intrarea României în război a avut loc în urma ultimatumului prezentat de puterile Antantei Franța și Rusia în iunie – iulie 1916 în care ni se spunea „acum ori niciodată” – adică ori România va intra acum în război, ori niciodată nu se vor mai discuta pretențiile ei teritoriale. În condițiile campaniei electorale din octombrie 1919, ziarul liberal *Viitorul* a prezentat publicului la 4, respectiv 7 octombrie 1919 notele diplomatice în care Franța și Rusia cereau ultimativ intrarea României în război, dar fără a recunoaște că aceasta era singura măsură prin care puterile Antantei puteau să pună capăt exportului românesc de materii prime vitale pentru Austro-Ungaria și Germania. A fost meritul lui Ion I. C. Brătianu că nu s-a lăsat influențat de aceste ultimaturi și a impus puterilor Antantei semnarea celebrei convenții politice și a celei militare de la 4/17 august 1916. În convenția politică s-au menționat toate localitățile pe unde urma să treacă frontiera de vest a României. Strălucitor succes diplomatic, cel mai mare din istoria României, dar a fost obținut numai în condițiile în care la vremea aceea liderii Antantei știau că ofensiva trupelor ruse conduse de generalul Brusilov, declanșată la 4 iunie 1916, eșuase la jumătatea lui august și că situația trupelor anglo-franceze de pe frontul de vest, la Verdun și la Somme, era disperată. Așadar promisiunile de ajutor cu ofensive pe aceste fronturi unde luptau trupele Aliaților erau iluzorii.

Ultimul factor, cel care a permis realizarea României Mari cu alipirea Basarabiei la patria mamă la 27 martie/9 aprilie 1918 și

recunoașterea ei de către puterile occidentale prin tratatul semnat la Paris, la 28 octombrie 1920, a fost lipsa Rusiei Sovietice – sfâșiată atunci de un devastator război civil – de la masa tratatelor. Acest lucru s-a întâmplat nu numai din cauza faptului că Rusia a încheiat pacea separată de la Brest Litovsk de la 3 martie 1918, sau faptului că fusese asasinată familia imperială rusă, ci faptului că noii lideri au declarat de la bun început că nu vor plăti nimic din uriașa datorie contractată anterior de Imperiul Rus. Ca să ne facem o idee despre această datorie este suficient să cităm o lucrare apărută în decembrie 1915 în care se arată că numai până la începutul Marelui Război datoria externă a Rusiei crescuse de la șapte la zece miliarde ruble¹⁹. La echivalența 1 rublă cu 2,66 franci francezi, curs oficial, sau 1 rublă 3 franci francezi, curs real, înseamnă aproape 30 de miliarde franci! Singură Franța împrumutase Rusiei până la acea dată 17 miliarde franci aur²⁰.

Un cuvânt despre pierderile umane suferite de armata română în campania din 1916. Acestea s-au cifrat la aproximativ 250.000 de soldați, subofițeri și ofițeri, aproape o treime din forța mobilizată în august 1916. În același timp armata română a provocat mari pierderi în personal și tehnică de luptă dușmanului cotropitor, a atras între Carpați și Dunăre și a angajat în luptă 41 de divizii și 6 brigăzi germane, austro-ungare, bulgare și turcești, degajând astfel alte fronturi de luptă ale Antantei pe continent.²¹ Acest transfer de trupe inamice a fost enorm – un număr dublu de divizii față de cele mobilizate de România în august 1916, în condițiile în care în acele luni, august-septembrie 1916, Puterile Centrale dispuneau de 267 de divizii în fața celor 375 de divizii ale puterilor Antantei²². De ce acest transfer enorm de forțe al Germaniei în primul rând, periclitanând situația propriilor trupe angajate în confruntările de la Verdun și Somme? Pentru că fără cerealele și petrolul românesc continuarea războiului era de neconceput. De aici cererea imperioasă a britanicilor de a se arunca în aer instalațiile petroliere românești din valea Prahovei în noiembrie 1916.

Ieșind din cadrul considerațiilor expuse, ar trebui să încheiem vorbind despre pierderile totale suferite de vechiul regat al României, rezumate la 7 iunie 1930 de ziarul „*Glasul*

Eroilor, organ independent pentru apărarea drepturilor invalizilor, orfanilor și văduvelor de război”, An I, nr. 5-6: „În urma războiului 1916-1919 totalul pierderilor așa cum e înscris pe plăcile de marmoră de la Muzeul Militar arată: 2.558 ofițeri (din cari 1 englez, 43 francezi și 1 italian), 239.603 grade inferioare. Aceste pierderi reprezintă 27% din totalul celor cari au fost sub arme. Cu pierderile suferite în populație civilă, avem peste 800.000 suflete. Pe lângă aceștia au mai rămas 1.400 ofițeri și plutonieri și 72.312 grade inferioare invalizi, din care au murit până în prezent aproximativ 15%.” La pierderile suferite de națiunea română în ansamblul ei ar trebui să se adauge și numărul militarilor români căzuți la datorie sub steagul austro-ungar. Statisticile publicate de Teodor V. Păcățian în 1923 indică: „au murit pe câmpul de luptă 41.739; au murit în temniță în pribegie, în spital, acasă, în urma boalelor sau rănilor 11.275; sunt dispăruți până astăzi 29.839; s-au reîntors ca invalizi 37.898.”²³ Așadar aproape 120 de mii de oameni. Câte zeci de mii de români din Basarabia au murit sub steagul Imperiului Rus nu se știe încă precis.

Acesta a fost prețul acestei victorii, cea mai măreață din istoria României, celebrată atât anul trecut cât și anul acesta. Dar, când victoria rămâne una din permanențele istoriei, putem să spunem precum celebrul personaj shakespeareian, regele Henric al V-lea: „Cel care-o mai trăi și-ajunge-acasă/ Când i s-o pomeni de-această zi/ Va crește parcă, și se va-nălța.”²⁴

NOTE

¹ 1 marcă aur însemna 1,25 franci, în condițiile în care 3,1 franci era prețul unui gram de aur. La fel 3 lei și zece bani era tot prețul unui gram de aur.

² Friedrich Hartau, *Wilhelm II*, Rowohlt, Hamburg, 1978, pp. 135-136, unde sunt prezentate toate cifrele edificatoare ale vieții economice și sociale din Germania între anii 1890-1918. Pentru cât a costat Germania Primul Război Mondial ar rezulta o cifră aproximativă de peste 150 de miliarde mărci aur (1 marcă = 1,25 franci), deci aprox. 225 miliarde franci.

³ 1 liră sterlină echivalentul a 25 de franci aur.

⁴ Apud Gen. Robert A. Doughty *Pyrrhic Victory French Strategy and Operations in the Great War*, Harvard University Press, 2005, pag. 2.

⁵ André Tardieu, *La Paix*, Paris, 1921, pag. 319.

⁶ Nicolae Iorga, *Pagini alese*, Editura Pentru Literatură, București, 1965, vol. 2, pag. 331.

⁷ Victor Axenciuc, *Introducere în istoria economică a României. Epoca modernă*, Editura Fundației „România de Mâine”, București, 1997, pag. 182.

⁸ *Almanach de Gotha*, 1914, pag. 1091.

⁹ *Ibidem*, pag. 829.

¹⁰ Ceea ce înseamnă că din cele 300 de tone pe zi de material de luptă cerute în convenția militară a României cu Antanta, semnată la 4/17 august 1916, în circa 500 de zile s-au primit 120 mii tone, așadar peste 200 tone zilnic.

¹¹ În *Monitorul Oastei* din 9 ianuarie 1918, No. 5, pp. 64-67, se află *Decizia ministerială relativă la prețul armei și baionetei Wetterley și a pieselor ce o compun*. Prețul armei a fost stabilit la 62 de lei. Așadar la un preț de minim 60 de lei pentru o armă, doar cele 413.000 puști primite de la puterile Antantei costau aproape 25 milioane lei. În realitate costul unei puști depășea 100 de lei.

¹² Obuzele pentru tunul franțuzesc de 75 mm cu tragere rapidă erau oferite rușilor în 1915 de André Citroën (1878 -1935) la prețul de 60 de franci bucată, în condițiile în care în uzina sa 13 mii de muncitori fabricau zilnic zece mii de astfel de obuze, apud Alexei Alexeievici Ignatiev, *50 de ani sub arme*, Editura Militară a Ministerului Forțelor Armate ale R.P.R., București, 1960, vol. II, pag. 150. Așadar 3,3 milioane obuze costau aproape 200 milioane lei. Vezi pe larg o analiză a costurilor armamentelor și munițiilor din acea epocă în Sorin Cristescu, *Despre cheltuielile militare din ultimul secol al monezilor de aur*, în *Buletinul Muzeului Militar Național «Regele Ferdinand I»*, serie nouă, nr. 14, București, 2016, pp. 48-54.

¹³ Apud *România în anii Primului Război Mondial*, Editura Militară, București, 1987, vol. 2, pag. 695.

¹⁴ De la numele constructorului Ferdinand Ritter von Mannlicher (1848-1904) inginer austriac, proiectant de arme portabile.

¹⁵ Vasile Popa, *Acțiuni diplomatico-militare ale României 1914-1918*, Editura Militară, București, 2012, pag. 134.

¹⁶ Gh. M. Dobrovici, *Istoricul dezvoltării economice și financiare a României și împrumuturile contractate 1823-1933*, 1934, pag. 312.

¹⁷ Aristide Blank (1883-1960) celebru bancher român din epoca interbelică. Fiul lui Mauriciu Blank (1848-1929) de la care a moștenit banca Marmorosch Blank. În ianuarie 1920 a întemeiat o companie franco-română de transporturi aeriene, CFRNA (Compania franco-română de navigație aeriană) apoi CIDNA (compania internațională de navigație aeriană) – prima companie transcontinentală operativă din istoria aviației. În august 1920 avea să cumpere ziarul *Adevărul*, apoi și-a întemeiat propria editură *Cultura Națională*, promovând naționalismul românesc prin pana lui Nicolae Iorga și a lui Vasile Pârvan. A jucat un rol important în camarila prințului și apoi a regelui Carol al II-lea, dar nu a putut să împiedice falimentul băncii sale în 1931. În 1952 a fost arestat și condamnat de regimul comunist la 20 de ani de închisoare, dar a obținut în 1955 revizuirea verdictului, apoi eliberarea și emigrarea la Paris în 1958, unde a și murit la 1 ianuarie 1960.

¹⁸ Aristide Blank, *Contribuțiuni la rezolvarea crizei economice*, București, 1922, pag. 15.

¹⁹ Grigori Alexinsky, *La Russie et la Guerre*, Paris, 1915, pag. 72.

²⁰ *Ibidem*, pag. 362,

²¹ Apud *România în anii Primului Război Mondial*, Editura Militară, București, 1987, vol. 1, pag. 559. Din cele 41 de divizii 21 erau germane, 11 austro-ungare, 6 bulgare și 3 turce, iar cele 6 brigăzi erau toate austro-ungare; un număr de divizii reprezentând peste 15% din forțele armate ale Puterilor Centrale.

²² Apud *Istoria militară a poporului român*, Editura Militară, București, 1988, vol. V, pag. 380.

²³ Teodor V. Păcățian, *Jerfele Românilor din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș aduse în Războiul Mondial 1914-1918*, Sibiu, 1923, pag. 20.

²⁴ William Shakespeare, *Henric al V-lea*, actul IV, scena III, în tălmăcirea lui Ion Vinea.

EVOLUȚII ÎN PROCESUL DE TRANSFORMARE A NATO. STRUCTURAREA RĂSPUNSULUI FLEXIBIL (1961-1967)

DRAGOȘ ILINCA *

Abstract

In 28 of March, 1961, President John F. Kennedy outlined in the Congress the basic elements of a new strategy meant to increase the flexibility of US commitments in the overall context of Cold War. This undertaking was centred on the idea of adapting the military posture in order to maximize the possibilities to achieve the desired effect in operational field. In this respect, President Kennedy highlighted that „Any potential aggressor contemplating an attack on any part of the Free World with any kind of weapons, conventional or nuclear, must know that our response will be suitable, selective, swift and effective”. This message was a starting point for an enduring and complex process putting into motion of the so-called „Flexible Deterrent Options” which became, since 1961, the official national security policy of the United States. Within this framework, the US and its NATO allies launched different initiatives aiming to enhance the multilateral cooperation in nuclear field such as Multilateral Force and Atlantic Nuclear Force. In spite of certain setbacks, the efforts paid off by increasing the relevance of cooperation between NATO member states in the field of nuclear policy as one of the main direction undertaking through the new Strategic Concept adopted at the beginning of 1968.

Keywords: NATO, nuclear policy, Cold War, flexible answer, Strategic Concept, Multilateral Force, Atlantic Nuclear Force

Primele decenii de după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial au reprezentat una dintre perioadele marcate de tensiuni din întreaga istorie a secolului XX, marcat printr-o serie de crize și escaladări ale conflictelor, integrate în confruntarea Războiului Rece. Detalierea cuprinzătoare a peisajului internațional al acestei perioade este dificil de realizat în condițiile

unei dinamici conflictuale extrem de active, în cadrul căreia pot fi menționate episoade precum: Războiul din Indochina (decembrie 1946 – august 1954); Războiul din Coreea (iunie 1950 – iulie 1953); Criza din Suez (octombrie 1956); Revoluția din Ungaria (iunie – noiembrie 1956); Criza Berlinului (ianuarie – iunie 1961); Criza rachetelor din Cuba (octombrie

* Șef secție programe studii de istorie militară, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

1962); Războiul din Vietnam (noiembrie 1955 – aprilie 1975) și, nu în ultimul rând, continuarea stării de conflict din Orientul Mijlociu. Incertitudinilor privind consolidarea arhitecturii de securitate globale în perioada postbelică se adăugau evoluțiile înregistrate la nivelul celor două blocuri politico-militare cu efecte directe în accentuarea cursei înarmărilor, cu un accent particular privind consolidarea potențialului nuclear.

Abordări americane privind dezvoltarea opțiunilor de răspuns

Toate aceste evoluții reprezentau elemente de presiune pentru modul în care NATO putea să ofere un răspuns eficient, fiind, în egală măsură, argumente pentru inițierea unui proces de reflecție internă asupra capacității de adaptare a Alianței Nord-Atlantice după aproximativ două decenii de existență. Nevoia unui astfel de proces trebuie privită și din perspectiva necesității de a identifica o formulă de răspuns pentru diferențele de opinii consemnate la nivelul statelor membre privind rolul NATO în contextul de securitate al acestei perioade, inclusiv în ceea ce privește opțiunile de dezvoltare a sistemului necesar pentru asigurarea securității vest-europene. Agenda discuțiilor din cadrul NATO devenea din ce în ce mai mult prizoniera tensiunilor și divergențelor manifestate între SUA și statele vest-europene pe o gamă suficient de diversificată de subiecte. Unul dintre principalele subiecte era legat de crizele majore internaționale, în marea lor majoritate consemnate în perimetre geografice mai îndepărtate de Europa dar în care angajamentul american se derula într-o tendință constant crescătoare. Din această perspectivă, nivelul redus al prezenței militare a membrilor vest-europeni ai NATO alături de forțele americane din teatrele de operații externe spațiului de responsabilitate aliat reprezenta un motiv de nemulțumire la Washington. Pe coordonate similare, se plasa modalitatea de gestionare a relațiilor Est-Vest, context în care opțiunile statelor membre se dovedeau a fi relativ diferite, mai cu seamă în ceea ce privește o posibilă detensionare în relația cu blocul comunist.

Aspectelor legate de evoluțiile pe scena internațională se adăugau provocările legate de necesitatea adaptării interne a NATO la

realitățile de securitate din Europa. În acest sens, trebuie avută în vedere și necesitatea de echilibrare a funcțiilor politice și militare, în sensul unei tranziții de la o organizație cu vocație pronunțat militară către un construct instituțional mai flexibil. În cadrul unei astfel de abordări, sfârșitul anilor '50 ai secolului trecut a consemnat apariția unor puncte de divergență între SUA și aliații vest-europeni privind formularea răspunsului în cazul unei agresiuni sovietice. Abordarea americană s-a orientat către structurarea unui răspuns gradual, centrat, mai degrabă, pe consolidarea formulelor convenționale. Opțiunea nucleară rămânea garanția¹ principală, dar privită mai mult din perspectiva descurajării. Pe aceste coordonate, președintele SUA, John F. Kennedy (1961-1963) a inițiat procesul de reflecție privind adoptarea unui nou curs al strategiei americane în contextul Războiului Rece. Aceasta viza adoptarea unui „răspunsului flexibil” în cadrul căreia accentul era plasat pe diversificarea opțiunilor de contracarare a amenințării, prin luarea în considerație a întregului set de opțiuni convenționale, integrate în formule operaționale graduale. La 8 martie 1961, viziunea promovată sub numele de „*Flexible Deterrent Options*” a fost prezentată de către președintele Kennedy în cadrul Congresului SUA, fiind adoptată ca politică națională de securitate.

O astfel de abordare prezenta, însă, câteva provocări suplimentare pentru statele de flanc, dintre acestea problema modului de asigurare a apărării teritoriului Germaniei fiind dintre cele mai complexe, având în vedere proximitatea geografică care o făcea mult mai vulnerabilă în cazul unei agresiuni sovietice. În acest context, merită subliniat faptul că o mare parte a centrelor industriale se afla la o distanță relativ mică (50 – 150 km), ceea ce ar fi făcut ca, în cazul unei agresiuni convenționale, Germania să înregistreze pierderi semnificative, putând să afecteze apărarea unor alte state vest-europene, precum Belgia și Olanda. Din acest punct de vedere, reacțiile vest-europene față de adoptarea la nivelul NATO a strategiei răspunsului flexibil au fost relativ diversificate.

Pe acest fond, Administrația SUA continuă procesul de reflecție asupra modalităților de implementare a noii strategii în contextul

Președintele Kennedy, secretarul de stat Rusk și cel al apărării, McNamara

NATO. În iunie 1961, fostul secretar de stat, Dean Acheson (1949-1952) și consilier al președintelui Kennedy a pregătit, cu sprijinul unui grup de experți, reuniți în cadrul Comitetului pentru politica economică și militară a SUA în Europa, un raport prin care recomanda diferite cursuri de acțiune în raport cu principalele provocări cu care această organizație avea să se confrunte în perioada imediat următoare. Din perspectivă politică, propunerile lui Acheson vizau consolidarea dialogului privind problematica nucleară cu aliații europeni, în special Franța, Marea Britanie și Germania. Pe coordonate similare, era susținută utilitatea aprofundării discuțiilor pe problematica nucleară în context NATO, fiind avansată posibilitatea adaptării dimensiunii instituționale, prin intermediul unor comitete specializate. În acest sens, se recomanda analiza posibilității de creare a unui Comitet de sprijin politic (Policy Advisory Committee), având 1-2 ședințe pe an în care să fie abordate subiectele aflate în divergență.

De asemenea, în contextul blocadei instituite de sovietici asupra Berlinului, fostul secretar de stat american recomanda structurarea reacției SUA pe coordonatele „răspunsului flexibil”. În acest sens, propunerea viza adoptarea unei abordări graduale, incluzând sancțiuni economice, interzicerea aterizării și survolul de către avioanelor sovietice etc. Pe palierul militar, opiniile grupului de experți coordonat de Acheson vizau consolidarea pozițiilor

SUA din Europa și îmbunătățirea capacității de dislocare terestră și maritimă a forțelor. În condițiile menținerii unui comportament agresiv al URSS în menținerea blocadei asupra Berlinului, se valida necesitatea creșterii angajamentului militar al SUA, fiind propusă, de asemenea, o variantă graduală, prin dislocarea, inițială, a unui batalion de infanterie, urmat de contingente convenționale consistente². Propunerile formulate de grupul de experți au fost asumate de președintele Kennedy, fiind formulat un program de măsuri menit să orienteze procesul de dezbatere din cadrul NATO în sensul adoptării strategiei răspunsului flexibil ca element central al unui viitor concept strategic al Alianței Nord-Atlantice.

Implementarea noilor direcții de acțiune a fost asumată de secretarul apărării, Robert McNamara (1961-1968), care avansa la începutul lunii mai 1962 un cadru doctrinar de orientare pentru abordarea paradigmei strategice în formularea răspunsului la agresiune în context NATO. Demersul american, consacrat în cadrul reuniunii miniștrilor apărării din statele aliate, desfășurată în 5 mai 1961, la Atena, viza deplasarea accentului dinspre răspunsul nuclear către cel convențional și, nu în ultimul rând, să permită dezvoltarea graduală și adaptată a reacției. Practic, demersul american venea să supună atenției statelor vest-europene o problemă de natură practică, anume modul în care ar fi arătat răspunsul NATO în condițiile unui tip de agresiune care

nu includea capacități nucleare. În acest sens, oficialul american preciza: „În ceea ce privește tipurile de conflict care se pot desfășura, cel mai probabil, în aria de responsabilitate a NATO, capacitățile non-nucleare par a fi cele pe care Alianța l-ar utiliza încă de la început. Scopul forțurilor noastre comune este apărarea populației și teritoriului NATO [...] Ori-cum, vreau să precizez că o apărare avansată trebuie să fie capabilă să învingă, prin acțiuni non-nucleare, orice formă de agresiune sovietică. Forțele noastre nucleare vor interveni rapid și un atac pe scară largă va fi dezvoltat”.³ În cadrul intervenției, McNamara reconfirma faptul că SUA vor asigura capacitățile nucleare pentru menținerea unei capacități de descurajare eficiente. De asemenea, lansa un apel ferm adresat aliaților europeni vizând completarea necesarului de forțe (aproximativ 5 divizii de luptă) pentru acoperirea perimetrului central al flancului estic al NATO.

În urma reuniunii din Athena, secretarul general NATO, Dirk U. Stikker (1961-1964), semna un comunicat prin care se avansa un set de orientări privind politica nucleară a NATO, din perspectiva structurării unui răspuns flexibil. Pornind de la reafirmarea asigurărilor SUA privind asigurarea capacităților necesare, comunicatul indica faptul că toate statele membre puteau să participe la consultările privind politica nucleară. În acest sens, era subliniată necesitatea dezvoltării de proceduri pentru schimbul de informații între statele membre. Nu în ultimul rând, din perspectiva necesității de gestionare eficientă a întregului spectru de amenințări la adresa securității statelor aliate, comunicatul reuniunii din Atena indica concentrarea atenției planificatorilor asupra realizării echilibrului între forțele nucleare și cele convenționale pe care NATO putea să le angajeze⁴.

Forța multilaterală a NATO

În cadrul discuției privind implementarea doctrinei privind răspunsul flexibil, problema gestionării integrate a capacităților nucleare reprezenta o componentă esențială, susținută de SUA ca fiind singura posibilitate de a permite creșterea măsurilor de securitate și încredere reciprocă. De asemenea, problema controlului asupra capacităților nucleare care

puteau fi angajate de NATO în formularea răspunsului în caz de agresiune reprezenta un element deosebit de important pe agenda negocierilor între SUA și URSS, în special după finalizarea Crizei rachetelor, etapă în care atenția era îndreptată către definirea unui regim internațional de control al capacităților nucleare. În această perspectivă, McNamara exprima, cu prilejul reuniunii din Atena, disponibilitatea SUA de a oferi pentru achiziție de către statele membre a rachetelor de tip Polaris, pentru a fi utilizate de pe submarine. Oferta americană a fost primită cu deschidere de Marea Britanie care se afla angajată în dezvoltarea propriului program de dezvoltare a capacităților nucleare, în cadrul căruia primul test fusese derulat cu succes în 3 octombrie 1952, în largul insulelor Monte Bello din vecinătatea vestică a Australiei.

La 21 decembrie 1962, premierul Harold MacMillan (1957-1963) și președintele Kennedy semnează Acordul Nassau vizând reglementarea acestei direcții de colaborare între Marea Britanie și SUA. Potrivit Declarației care a urmat acestui eveniment era subliniat faptul că achiziția rachetelor Polaris se integra în contextul mai larg al consolidării apărării în cadrul NATO. De asemenea, demersul era integrat într-o viziune mai amplă de creare a unei Forțe multinaționale nucleare a NATO (Multinational Force – MLF), opțiune care urma să fie abordată la nivelul consultărilor cu celelalte state aliate. În susținerea acestui proces, se preciza faptul că submarinele⁵ pe care Marea Britanie urma să le construiască pentru utilizarea capacităților menționate aveau să servească „apărării Alianței”⁶. Din perspectivă operațională, MLF ar fi urmat să se dezvolte în formula unei flote, incluzând și componenta de submarine, a cărei utilizare ar fi intrat în responsabilitatea unei structuri aliate create special.

Toate aceste aspecte aveau să facă obiectul negocierilor pe care SUA le vor iniția în perioada imediat următoare cu aliații vest-europeni. Cadrul de negociere viza crearea MLF la nivelul NATO, centrată pe utilizarea capacităților Polaris, în formula navală mixtă submarine – nave de suprafață, identificată ca putând oferi un potențial superior de manevrabilitate. Conducerea acestei entități ar fi

**Acordul Nassau,
21 decembrie 1961 –
Președintele Kennedy
și premierul britanic
MacMillan**

urmat să fie asigurată prin intermediul unei structuri aliate, decizia privind utilizarea urmând să se realizeze doar prin unanimitate, subiect al vetoului SUA. În aprilie 1962, Statele Unite inițiau dialogul cu Franța privind utilizarea rachetelor Polaris pe coordonate similare și în parametrii cadrului agreat la nivelul Administrației Kennedy privind potențiala creare a MLF. De precizat că la acest moment, Franța dezvoltă propriul program nuclear, în 13 februarie 1960 fiind derulat primul test nuclear în perimetrul algerian al deșertului Sahara, ceea ce indica determinarea Parisului de a menține un control direct asupra capacităților nucleare.

În contextul propunerii americane, opțiunea principală a președintelui Charles de Gaulle (1959-1969) nu includea participarea într-un format de cooperare multilateral care ar fi putut diminua rolul programelor naționale și, subsecvent, accentua dependența față de SUA. De asemenea, negocierile derulate la Nassau reprezentau motive de preocupare⁷ pentru Franța privind dezvoltarea parteneriatului transatlantic între SUA și Marea Britanie care ar fi putut diminua profilul european

în cadrul NATO. Un alt element important al ecuației de poziționare franceze privind subiectul MLF viza demersul Marii Britanii de a intra pe piața comună a Comunității Economice Europene. Pe acest subiect, atitudinea Parisului era ferm negativă, fiind subliniat caracterul particular al economiei britanice în raport cu regulile și gradul de integrare atins, până la acel moment, la nivelul cooperării dintre statele participante. În această ecuație complexă, problema indivizibilității nucleare, așa după cum era percepută la Washington, nu-și găsea un ecou în viziunea președintelui de Gaulle. Abordarea franceză continua, în pofida demersurilor⁸ diplomației americane, să se mențină reticentă față de proiectul MLF, optând pentru continuarea programului național privit ca parte a procesului de descurajare⁹. Din această perspectivă, decizia lui de Gaulle privind oferta SUA de a utiliza rachetele Polaris avea să fie una negativă. Dincolo de aspectele politice, existau și o serie de argumente tehnice care au fost utilizate în susținerea acestei poziții, în special cele vizând incompatibilitatea capacităților de transport utilizate de armata franceză cu tipul respectiv de rachete.

În cadrul conferinței de presă din 14 ianuarie 1963, președintele Franței își exprima reticenta față de propunerea SUA de creare a MLF, pe care o considera extrem de greu de implementat. Se atrăgea atenția asupra riscului ca modalitatea de funcționare a acesteia ar fi putut „să se paralizeze în cazul în care o componentă a acesteia era retrasă”. Subliniind aceste aspecte, președintele Franței indica preferința pentru menținerea programului național și de respingere a posibilității de integrare în cadrul unor formule multinaționale de tipul MLF¹⁰.

În ceea ce privește abordarea de către Germania a posibilității de implementare a răspunsului flexibil la nivelul NATO, aceasta s-a manifestat destul de nuanțat. Dintr-o anumită perspectivă, Germania s-a arătat deschisă demersului american, inclusiv din perspectiva unei implicări de substanță a aliaților vest-europeni ai SUA în cadrul cooperării în domeniul nuclear. Pe de altă parte, Bonnul se arăta preocupat față de o potențială diminuare a nivelului de ambiție și, subsecvent, al robusteții răspunsului NATO în fața unei agresiuni. În acest sens, Adenauer subliniază importanța NATO pentru securitatea Germaniei indicând, totodată, interesul pentru participarea la MLF. În mod evident, poziția adoptată de cancelar trebuie privită în strânsă legătură cu implicațiile prezenței militare americane din Germania, fiind interesat de menținerea capacităților nucleare ca un mijloc convingător de descurajare a unei agresiuni sovietice. Pornind de la aceste considerente, cancelarul Konrad Adenauer (1949-1963) își exprima¹¹, la începutul lunii ianuarie 1963, acordul privind crearea MLF, încercând, totodată, o echilibrare a poziției europene în condițiile reticentei majore a Franței. Adenauer era interesat de

menținerea unui nivel adecvat de cooperare cu Franța, în contextul accentuării procesului de integrare economică și politică dezvoltată în contextul Comunității Economice Europene. În această paradigmă se regăsește semnarea, la 22 ianuarie 1964, a Tratatului de prietenie franco-german menit să contribuie la consolidarea procesului de reconciliere.

Cu toate acestea, se poate opina asupra continuității abordării pozitive a conducerii politice de la Bonn privind propunerea americană. După plecarea lui Adenauer, noul cancelar, Ludwig Erhard (1963-1966), a accentuat profilul atlanticist al politicii germane, exprimând, la rândul său, interesul pentru implementarea proiectului. Pe aceste coordonate, în 12 iunie 1964, cancelarul efectua o vizită în SUA unde alături de președintele Lyndon Johnson (1963-1969) sublinia faptul că „propunerea privind crearea Forței Multilaterale va reprezenta o contribuție semnificativă în plan militar și politic iar aceste demersuri trebuie să continue pentru a permite semnarea, până la sfârșitul anului, a unui acord”¹².

În ceea ce privește dialogul inițiat de SUA cu celelalte state membre NATO, s-au înregistrat opțiuni de poziționare diverse, putând fi caracterizate, în general, ca fiind deschise față de crearea MLF, după cum este cazul Italiei, Belgiei, Greciei, Turciei, Canadei. Cu toate acestea, se identifică nuanțări în ceea ce privește modalitățile de implementare, fiind consemnate reticențe față de implicațiile financiare ale acestui proiect. De asemenea, Norvegia și Danemarca își manifestă reticenta privind participarea la aceste negocieri. Pe acest fond, la începutul lunii octombrie 1963 începe să funcționeze, la Paris, un grup de lucru alcătuit din reprezentanții statelor membre

Președintele Franței, Charles de Gaulle în timpul celebrei conferințe de presă din ianuarie 1963

NATO care împărtășeau propunerea de creare a MLF, având ca scop elaborarea unui acord pe acest subiect care să permită operaționalizarea acestei inițiative.

Alternative – Forța Nucleară Atlantică

Evoluțiile ulterioare aveau să conducă, însă, la un deznodământ total diferit. În acest context, convergența opiniilor între SUA și Germania a generat reacții divergente în Europa. În primul rând, guvernul laburist condus de Harold Wilson (1964-1970), proaspăt instalat la 16 octombrie 1964, exprima reticențe față de proiectul MLF, în conexiune cu preocuparea față de menținerea controlului asupra capacităților nucleare. Fără a aduce modificări¹³ contractului privind achiziția rachetelor Polaris, ezitățile britanice vizau posibilitatea dezvoltării unor capacități nucleare de către Germania, ipoteză dificil de acceptat în contextul procesului de dezvoltare a arhitecturii europene de securitate postbelice. Pe poziții relativ similare, poziția Parisului începea să capete accente radicale față de poziția favorabilă adoptată de Bonn privind implementarea MLF. Pe coordonate similare, la nivelul spectrului politic german se manifesta un curent critic, alcătuit din susținătorii aprofundării cooperării europene, după cum era cazul fostului ministru al apărării, Franz Josef Strauss (1956-1962) și Conrad Adenauer. Influența politică a celor doi rămăsese neafectată în ciuda pierderii funcțiilor în executivul german, Adenauer reușind să se mențină la conducerea Uniunii Creștin-Democrate, principalul partid de guvernământ. În paralel cu aceste evoluții, diplomația franceză continua să susțină, în relația cu SUA, impactul defavorabil al proiectului MLF la adresa sistemului de apărare european, exprimând, totodată, preocuparea față de posibilitatea ca Germania să își dezvolte propriile capacități nucleare¹⁴.

Pe acest fond, la începutul lunii decembrie 1964, premierul britanic avansează un proiect alternativ vizând crearea unei Forțe Nucleare Atlantice (ANF). Potrivit memorandumului promovat în acest sens, obiectivele demersului britanic vizau, în esență, următoarele aspecte:

- Identificarea unei soluții care să țină cont de poziția unor state membre NATO care nu dețineau capacități nucleare dar care

doreau să exercite o influență mai mare în planificarea și strategia nucleară a Alianței Nord-Atlantice. În elaborarea acestui punct se făcea referire directă la Germania.

- Forțele nucleare angajate de statele membre în context NATO trebuie să fie integrate sub un control unic în cadrul unui sistem care trebuia să fie dezvoltat la nivel aliat. Acesta trebuia să fie articulat astfel încât să nu permită unui stat care nu participă la acest sistem să poată bloca utilizarea acestuia. În același timp, se sublinia caracterul deschis al sistemului în sensul asigurării posibilității de participare a altor state, în special a Franței.

- Consolidarea consultărilor în cadrul Alianței Nord-Atlantice privind evoluții în domeniul nuclear în alte părți ale lumii, având în vedere testul nuclear realizat de China la 16 octombrie 1964.

Din această perspectivă, Marea Britanie pune la dispoziție, în cadrul ANF, întregul set de capacități (aeriane și navale) de care dispunea. Acestora ar fi urmat să se adauge contribuții similare din partea SUA, atât în ceea ce privește numărul de submarine, cât și rachete Minuteman aparținând forțelor americane. De asemenea, inițiativa viza și potențiale capacități pe care Franța ar fi fost interesată să le angajeze. ANF urma să fie plasată sub conducerea unei autorități unice, localizată la sediul NATO, alcătuită din reprezentanții permanenți ai statelor aliate care participau la această inițiativă. De menționat că SUA, Marea Britanie și Franța aveau drept de veto privind utilizarea forței, fiind prevăzută posibilitatea exprimării unui vot european care să reflecte poziția celor două state¹⁵.

Structura ANF a fost prezentată la 16 decembrie 1964 de premierul Wilson în Camera Comunelor. De menționat faptul că aceasta fusese abordată pe timpul vizitei efectuate de Wilson la Washington (7-9 decembrie 1964). În cadrul întâlnirilor avute cu reprezentanții administrației Johnson, discuțiile au vizat și posibilitatea abandonării proiectului MLF pe care președintele SUA începuse să o privească ca nemaifiind o prioritate. Noul curs al abordării americane trebuie privit în contextul în care angajamentul SUA în Vietnam se extindea în mod constant precum și a susținerii¹⁶ acordate de Marea Britanie în acest context.

**Premierul britanic Harold Wilson
și președintele Lyndon Johnson
la Casa Albă**

Pe coordonate similare se plasau și preocupările americane față de decizia britanică de a retrage toate forțele din perimetrul Sinai – Suez, ceea ce ar fi presupus dislocarea unor contingente americane în zonă. Pe acest fond, opțiunea principală asumată de Johnson a vizat trecerea subiectului MLF/ANF în dialogul cu aliații europeni, fiind sugerate negocieri tripartite¹⁷, între Marea Britanie, Franța și Germania. Trebuie menționat faptul că abordarea președintelui SUA avea la bază și lipsa de consens în cadrul propriei administrații față de crearea MLF, situație similară și la nivelul Congresului unde exista un curent de opinie reticent față de angajarea capacităților nucleare americane într-un aranjament de cooperare multinațională¹⁸. De asemenea, după cum s-a menționat anterior, proiectul MLF era departe de a întruni consensul statelor aliate, pe fondul opoziției Franței dar și al poziționărilor diverse la nivelul spectrului politic german. Prin urmare, propunerea britanică putea fi privită ca o modalitate nimerită de a reporni¹⁹ discuția privind utilizarea capacităților nucleare în context NATO.

Crearea MLF a reprezentat un punct special pe agenda relațiilor dintre SUA și URSS în acea perioadă extrem de tensionată, fiind tratată în perspectiva mult mai largă a negocierilor privind încheierea unui acord global privind controlul capacităților nucleare. În acest sens, secretarul general al Partidului Comunist și premier al Uniunii Sovietice, Nichita

Hrușciov (1958-1964), anunța disponibilitatea de a accepta crearea unor aranjamente NATO în domeniul nuclear, în condițiile în care participarea Germaniei ar fi reglementată printr-un acord internațional de neproliferare. Opoziția sovietică s-a accentuat ulterior și pe fondul insistențelor unor state din blocul răsăritean²⁰ care susțineau necesitatea adoptării unor poziții mult mai tranșante în sensul opoziției față de proiectul MLF. Pe măsură ce negocierile privind Tratatul de neproliferare a armelor nucleare (NPT) avansează, poziția sovietică devine intransigentă solicitând abandonarea de către SUA a sprijinului privind crearea MLF.

În contextul manifestării acestei opțiuni, diplomația sovietică introduce un element de condiționalitate, indicând disponibilitatea de a semna un tratat care să interzică proliferarea directă și indirectă²¹. Abordarea acestei opțiuni, dublată de asigurările SUA privind menținerea controlului asupra propriilor capacități nucleare și eliminarea posibilității de transfer sau de asistență pentru dezvoltare a devenit cunoscută sub numele de politica „no-transfer” pe care SUA o vor adopta în cadrul negocierilor pentru încheierea NPT. Pe aceste coordonate, abordarea germană asupra modalității de reflectare a problematicii nucleare în formularea răspunsului NATO capătă, la sfârșitul anului 1965, nuanțe suplimentare de flexibilitate, în sensul sprijinirii unei opțiuni flexibile, centrată pe ideea unui răspuns gradual.

Rachetă nucleară Polaris

De asemenea, demersurile derulate în noua logică a propunerii britanice nu au înregistrat progrese semnificative în condițiile menținerii opoziției Franței, atât în ceea ce privește posibilitatea accederii Marii Britanii în Comunitatea Economică Europeană, cât și a deciziei președintelui de Gaulle de continuare a programului național nuclear, sub egida proiectului *Force de frappe*. În 10 martie 1966, Franța părăsea structura militară integrată a NATO, generând, astfel, necesitatea de a muta Cartierul General al Alianței Nord-Atlantice în altă zonă, destinația imediată fiind Belgia-Bruxelles. Din acest moment, Franța nu mai era parte a discuțiilor privind cooperarea nucleară în contextul NATO sau a dialogului dintre statele membre cu potențial în acest domeniu.

Deși discuțiile privind crearea MLF/ANF nu au reușit să progreseze rezultatul direct al acestor dezbateri s-a regăsit în planul consolidării dialogului la nivel aliat privind problematica nucleară. Astfel, la 14 decembrie 1966, răspunzând recomandării Comitetului Special²² al miniștrilor apărării se creau primele structuri permanente ale NATO responsabile cu planificarea și evaluarea aspectelor nucleare în context aliat. În acest context, se plasează

apariția Comitetul privind Problematika Nucleară (Nuclear Affairs Committees – NDAC) în cadrul căruia participau toate statele membre, precum și Grupul de Planificare Nucleară (Nuclear Planning Group – NPG). Acesta din urmă va deveni principala entitate de gestionare a problematicii cooperării nucleare în contextul NATO, reunind toate statele participante în cadrul structurii militare integrate.

Dincolo de aceste aspecte legate de optimizarea mecanismelor instituționale de coordonare, dezbaterile privind gestionarea capacităților nucleare în contextul NATO au generat masa critică pentru aprofundarea procesului de reflecție internă privind definirea răspunsului flexibil. De asemenea, decizia Franței de a părăsi structura militară integrată a generat un motiv suplimentar de accelerare a procesului de negociere dintre statele membre. Principalul format de discuție va fi reprezentat de dialogul trilateral între SUA, Marea Britanie și Germania, dezvoltat, inițial, ca format de abordare a problematicii privind prezența trupelor anglo-americane în Europa. Negocierile s-au derulat cu rapiditate, centrate pe identificarea unui numitor comun pentru implementarea doctrinei răspunsului flexibil, asumată la Washington, în cadrul Alianței Nord-Atlantice.

Astfel, în noiembrie 1966, a fost identificată formula strategică vizând necesitatea ca NATO să aibă „întregul spectru de capacități militare” care să permită respingerea oricărei forme de agresiune. Pe aceste coordonate, au fost inițiate principalele etape de planificare la nivel aliat conducând la adoptarea de către miniștrii apărării a unei noi Directive politice aliate (mai 1967). Orientările transmise prin intermediul acestui document către autoritățile militare NATO în vederea adaptării procesului de planificare era reluat principiul privind acoperirea întregului spectru de capacități, presupunând existența următoarelor tipuri de forțe și capacități: forțe nucleare strategice; forțe nucleare tactice care să poată fi puse la dispoziția comandanților NATO; forțe convenționale – aeriene, maritime și terestre²³.

Pe aceste coordonate, în a doua parte a anului a fost elaborat un proiect al noului Concept Strategic al NATO. Cunoscut sub

titulatura „Conceptul cuprinzător de apărare a ariei de responsabilitate a Organizației Tratatului Atlanticului de Nord” (MC/43), versiunea finală²⁴ a fost adoptată de către Consiliul Nord-Atlantic la 16 ianuarie 1968. Noul cadru de orientare strategică viza, în primul rând, adoptarea unei mai mari flexibilități în stabilirea formulelor de răspuns aliat, precum și o separare mai clară între componenta de descurajare, respectiv cea de apărare. Pe aceste coordonate, principiile care orientau acțiunile de descurajare în context aliat se bazau pe:

- determinarea de a acționa în comun și de a apăra zona euroatlantică împotriva oricăror forme de agresiune;
- capacitatea Alianței Nord-Atlantice de a răspunde efectiv, indiferent de nivelul agresiunii;
- flexibilitate, care să împiedice orice potențial agresor de a anticipa răspunsul specific al NATO.

În cazul în care politica de descurajare nu se dovedea eficientă, modalitățile de răspuns pe care NATO urma să le implementeze, potrivit prevederilor noului Concept Strategic, vizau trei direcții de acțiune:

- apărarea directă – având ca scop înfrângerea agresiunii, indiferent de nivelul acesteia;
- escaladare deliberată – vizând preluarea controlului asupra derulării acțiunilor de luptă;
- răspunsul nuclear general – ultima formă de răspuns.

De menționat faptul că aceste elemente de poziționare strategică s-au menținut pe întreaga durată a Războiului Rece, mai precis până în noiembrie 1991 când este adoptat un nou Concept Strategic. În cadrul acestuia abordarea flexibilă în ceea ce privește modalitățile de acțiune ale NATO este aprofundată, prin înlocuirea reperelor strategice de tipul „spectru de amenințări”, utilizate în cadrul MC14/3, cu o abordare cuprinzătoare vizând spectrul riscurilor, crizelor și al conflictelor.

Concluzii

După cum se observă, problematica adaptării NATO din perspectiva asumării unei posturi flexibile în generarea răspunsului a reprezentat una dintre principalele teme ale agendei de securitate euroatlantice în ultimele decenii de derulare a Războiului Rece. În mod evident,

aparitia acestei dezbateri a fost generată de o realitate marcantă a conflictului bipolar, vizând identificarea unor opțiuni alternative de răspuns la potențiale agresiuni din partea Uniunii Sovietice, altele decât cea nucleară. Din această perspectivă, dezbaterea privind modalitatea de implementare a doctrinei răspunsului flexibil se valida ca o necesitate stringentă, pe fondul inițierii primelor forme de destindere internațională care au condus la semnarea, la 1 iulie 1968, a Acordului de neproliferare a armamentului nuclear.

În general, istoriografia asociată acestei perioade evaluează destul de critic efectele diverselor inițiative lansate în domeniul cooperării nucleare, fie că ne referim la Forța Multinațională sau proiectul promovat de Marea Britanie, ambele sfârșind prin a fi abandonate fără a genera efecte operaționale notabile. Nu trebuie omisă, însă, prevalența considerațiilor politice asupra ritmului și finalității concrete a acestor inițiative. În cazul Forței Multinaționale, se poate vorbi despre depășirea etapei de proiect pe hârtie, în intervalul iulie 1964 – decembrie 1965 fiind testată prima formulă de funcționare prin intermediul navei USS Biddle la bordul căreia vor fi imbarcați ofițeri și marinari din Germania, Marea Britanie, Olanda, Grecia, Italia și Turcia.

Cu toate acestea, analiza dezbaterilor intense desfășurate în intervalul supus analizei nu trebuie să piardă din vedere contextul tensionat al perioadei, marcată din plin de o serie de conflicte în cadrul cărora angajamentul SUA a fost unul de substanță, după cum este cazul războiului din Vietnam. Complexitatea acestei secvențe a Războiului Rece a fost accentuată și prin acutizarea unor elemente de divergență între statele membre NATO, atât în relația SUA și aliații săi vest-europeni, cât și la nivelul relațiilor dintre aceștia. Opțiunile diferite consemnate astfel au contribuit într-o măsură semnificativă la ieșirea Franței din structura militară a NATO, menținerea blocajului Marii Britanii în ceea ce privește accederea în Comunitatea Economică și, nu în ultimul rând, accelerarea programelor naționale de dezvoltare a capacităților nucleare, abordare vizibilă și în cazul politicii britanice.

În ciuda acestor evoluții, nu pot fi trecute cu vederea progresele înregistrate în această

perioadă, în legătură directă cu dezbaterile privind managementul capacităților nucleare în context multinațional. Elementul central vizează dezvoltarea semnificativă a cooperării în domeniul nuclear la nivelul NATO, componentă care a devenit vizibilă prin crearea infrastructurii instituționale relevante, aceasta continuând să funcționeze cu eficiență până astăzi. Pe coordonate similare, implementarea principiului flexibilității în ceea ce privește definirea opțiunilor de reacție la agresiune a beneficiat de concretizări evidente prin adoptarea noului Concept Strategic, pe coordonate de relevanță majoră ceea ce a permis utilizarea acestuia timp de aproape trei decenii.

NOTE

¹ Conceptul Strategic adoptat la nivelul NATO în februarie 1957 a introdus problema utilizării armamentului nuclear. A fost asociat conceptul „retalierii masive” ca element principal al strategiei NATO de a răspunde unei agresiuni sovietice, prin angajarea capacităților nucleare. Textul Conceptului Strategic disponibil la <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a570523a.pdf>, accesat la 25.02.2020.

² Raportul lui Dean Acheson, Washington, 28 iunie 1961 în Foreign Relations of the United States, 1961-1963, vol. XV, Berlin Crisis, 1961-1962, doc. 49, p.139-159.

³ Foreign Relations of the United States, 1961 – 1963, vol. VIII, National Security Policy, p.276-281.

⁴ Ministerial Communique, Athens, 4-6 May 1962, disponibil la adresa <https://www.nato.int/docu/comm/49-95/c620504a.htm>, accesată în 25.02.2020.

⁵ La 6 aprilie 1963 a fost semnat Acordul interguvernamental care viza achiziționarea de către Marea Britanie a 97 de rachete Polaris. În intervalul 1964-1969 au fost construite 4 submarine care putea utiliza acest tip de capabilități. Matthew, Jones. *The Official History of the UK Strategic Nuclear Deterrent*, vol.II, Routledge, Londra-New York, 2017, p. 2.

⁶ *Joint Statement Following Discussions with prime Minister MacMillan – The Nassau Agreement, December 21, 1962* în Public Papers of the Presidents of the United States, John F. Kennedy, United States Government Printing Office, Washington, 1962, p.908-910.

⁷ De asemenea, preocupările Franței privind potențiale efecte negative pentru programul național reliefate cuprinzător în cadrul Notei

Delegației Permanente a Franței pe lângă NATO din 26 decembrie 1962 în Ministère des Affaires étrangères, Commission de Publication des DDF. *Documents diplomatiques français*. Volume II: 1962, 1er juillet – 31 décembre, Paris, Imprimerie nationale, 1999, p.636.

⁸ Nota ambasadorului Franței la Washington, Hervé Alphand, din 31 decembrie 1962, privind concluziile întâlnirii cu președintele Kennedy, în Ministère des Affaires étrangères, Commission de Publication des DDF. *Documents diplomatiques français*. Volume II: 1962, 1er juillet – 31 décembre, Paris, Imprimerie nationale, 1999, p.604-606.

⁹ Telegrama secretarului de stat Rusk către Președintele Kennedy în urma întâlnirii cu președintele Franței, Paris, 20 iunie 1962, în Foreign Relations of the United States, vol. XIII, Western Europe and Canada, doc. 255, p.719-724.

¹⁰ Declarația de presă a președintelui francez, susținută la 14 ianuarie 1963 la Palatul Elysée disponibilă în format electronic la adresa https://www.cvce.eu/en/obj/press_conference_held_by_general_de_gaulle_14_january_1963-en-5b5d0d35-4266-49bc-b770-b24826858e1f.html, accesată în 27.02.2020.

¹¹ Winkler, August Heinrich. *Germany: The Long Road West, vol.2: 1933-1990*, Oxford University Press, 2006, p. 198.

¹² Public Papers of the President of the United States. Lyndon Johnson, 1963-1964, United States Government Printing Office, Washington, 1965, p.400.

¹³ Opțiune vehiculată în timpul campaniei electorale din Marea Britanie. Peter Dorey. *The Labour Governments, 1964-1970*, p.139, Routledge, Londra-New York, 2006, p.139.

¹⁴ Ambasadorul Hervé Alphand în audiență la secretarul de stat Rusk, Foreign Relations of the United States of America, 1964-1968, vol. XIII, Departamentul de stat către Ambasada SUA în Franța, 15 noiembrie 1964, p.107-109.

¹⁵ Memorandum privind propunerea britanică de creare a Forței Nucleare Atlantice, disponibil electronic la adresa <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/187916.pdf?v=241214cb8c61187b1e930ee6aa31b99>, accesată în 02.03.2020.

¹⁶ Deși nu a participat cu forțe în cadrul conflictului din Vietnam, Marea Britanie a jucat un rol important în pregătirea forțelor vietnameze, prin intermediul Grupului de Consiliere, 1961-1965, cunoscut și ca Misiunea Thompson, după numele șefului acestei entități, Robert Thompson. Pentru detalii Dixon, Paul. *The British Approach to Counterinsurgency: From Malaya and Northern Ireland to Iraq and Afghanistan*, Palgrave MacMillan, Londra, 2012.

¹⁷ Jonathan Colman. *A Special Relationship?*

Harold Wilson, Lyndon B. Johnson and Anglo-American relations at the Summit, 1964-68, Manchester University Press, Manchester, 2004, p.43-44.

¹⁸ John Baylis. *Anglo-American Defence Relations 1939-1980*, MacMillan Press, Londra, 1981, p.89.

¹⁹ În urma discuțiilor din decembrie 1964, președintele Johnson decide abandonarea proiectului MLF fără a mai acorda susținere publică acestuia. Reyn Sebastian. *Atlantis Lost: The American Experience with de Gaulle, 1958-1969*, Amsterdam University Press, Utrecht, 2009, p.239-240.

²⁰ Memorandumul guvernului sovietic către guvernul polonez, 2 octombrie 1963, citat în William Alberque. *The NPT and the origins of NATO's nuclear sharing arrangements*, Proliferation Paper 57, februarie 2017, IFRI Security Studies Center, Paris, p.19.

²¹ Edward J. Drea. *McNamara, Clifford and the Burdens of Vietnam 1965 - 1969*, Secretaries of

Defence Historical Series, vol. VI, Washington DC, 2011, p. 330.

²² Structură creată în 31 mai 1965 prin decizia reuniunii miniștrilor apărării NATO, adoptată la propunerea secretarului apărării, Robert McNamara. Decizia viza ca această structură să fie alcătuită din 4-5 state membre reprezentate la nivel de miniștri ai apărării.

²³ Document DPC/D(67)23, 11 mai 1967, Decizii ale Comitetului pentru Planificarea Apărării, în format ministerial desfășurat în 9 mai 1967, disponibil în format electronic la adresa <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a670511a.pdf>, accesată în 05.03.2020.

²⁴ Textul noului Concept Strategic, adoptat la începutul anului 1968, disponibil în format electronic la adresa <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a691208a.pdf>, accesată în 05.03.2020.

ACTIVITATEA INSTITUTULUI PENTRU STUDII POLITICE DE APĂRARE ȘI ISTORIE MILITARĂ PENTRU COMEMORAREA CENTENARULUI PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL ȘI ANIVERSAREA MARI UNIRI DIN 1918

PETRE OTU *

Împlinirea unui secol de la prima conflagrație mondială a reprezentat un prilej de a reveni asupra evenimentelor care au însângerat continentul și lumea în anii 1914-1918. Mai ales că în ultima jumătate de secol, Primul Război Mondial a fost în bună măsură „uitat”, întrucât al Doilea Război Mondial și, mai nou, „Războiul Rece” au ocupat locul de „vedetă” a cercetării istorice. Pentru națiunea română, conflictul prim mondial are o semnificație cu totul aparte, deoarece la sfârșitul lui s-a realizat unitatea politico-teritorială – România Întregită devenind o realitate.

Ca atare a existat un interes major al autorităților și al opiniei publice românești pentru ca acest eveniment de excepțională importanță pentru istoria națională să fie revizitat sub multiple forme – comemorativ, științific, artistic, didactic, diplomatic, mediatic, edilitar, de ceremonial etc.

De aceea, Institutul pentru Studii Politice și Istorie Militară a inserat în planul său de activitate ca obiectiv prioritar analiza celor două fenomene, ce au marcat decisiv deopotrivă istoria europeană și cea românească.

Preocupările au început din 2013, Institutul organizând, la 26 iunie, o masă rotundă cu tema: *Planul național de comemorare a cen-*

tenarului Primului Război Mondial la care au participat reprezentanți ai structurilor guvernamentale și instituțiilor subordonate (Secretariatul General, Ministerul Culturii, Ministerul Afacerilor Externe, Ministerul Educației Naționale, Ministerul de Interne etc), ai Academiei Române, ai organizațiilor neguvernamentale cu preocupări în acest domeniu. Din Ministerul Apărării Naționale au luat parte specialiști din Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Editura Militară, Oficiul Național Cultul Eroilor, Cercul Militar Național, Biblioteca Militară Națională, Serviciul Muzicilor Militare etc.

Cu acest prilej s-a elaborat un amplu proiect, ce conținea sute de inițiative menite să celebreze la cel mai înalt nivel calitativ desfășurarea Războiului de Întregire Națională și marea împlinire istorică din anul 1918. Din păcate, acest program nu a beneficiat de un coordonator eficient, Departamentul Centenar având o structură și o subordonare sinuoasă, iar resursele alocate, insuficiente de altfel, au fost repartizate și cheltuite fără un algoritm bine stabilit.

Tot în anul 2013, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei

* Director adjunct, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

Masa rotundă „100 de ani de la al Doilea Război Balcanic”

Române și Cercul Militar Național au organizat, pe 9 septembrie 2013, masa rotundă: „100 de ani de la al Doilea Război Balcanic”. Reuniunea s-a desfășurat la Palatul Cercului Militar Național, clădire situată foarte aproape de locul de desfășurare a Conferinței de pace, „Grand Hotel du Boulevard”, aflat în curs de renovare. În cursul dezbaterilor s-a evidențiat faptul că evenimentele din Balcani, cele două conflicte din 1912-1913, au reprezentat preambulul declanșării, un an mai târziu, a marii conflagrații. În același timp, criza din anii 1912-1913 face parte integrantă din „chestiunea (problema) orientală”, aceasta dominând relațiile internaționale în sud-estul continentului european, începând cu asediul otoman eşuat asupra Vienei din anul 1683. Cât privește implicarea României, ea s-a realizat în primul rând din motive strategice și a evidențiat grave neajunsuri în privința stării operative a armatei române.

Începând cu anul 2014, eforturile Institutului s-au concentrat pe mai multe direcții de cercetare.

Un prim proiect a fost editarea de documente relevante privind participarea națiunii române la conflagrația mondială. El s-a intitulat *Români în „Marele Război”: Documente, impresii, mărturii*. Au apărut cinci volume, aferente anilor 1914, 1915, 1916, 1917, 1918, coordonatorul proiectului fiind generalul maior (rtr.) Mihail E. Ionescu, directorul instituției. Volumul consacrat anului 1919 se găsește în procedură de finalizare redacțională.

O altă direcție de efort a constat în

organizarea de reuniuni internaționale care să analizeze evoluțiile politice, diplomatice, militare, culturale, sociale etc în perioada războiului mondial. Începând cu anul 2015, Institutul a organizat cinci asemenea conferințe:

– *Intrarea Italiei în război (1915) și consecințele asupra României*, 13-14 octombrie 2015, la Palatul Cercului Militar Național din București. Organizată în colaborare cu Institutul Cultural Român, cu participanți din Italia, Austria și România;

– *Anul 1916 și impactul lui asupra dinamicii războiului mondial. Intrarea României în „Marele Război”*, 20-21 octombrie 2016, Palatul Cercului Militar Național. La activitate au participat specialiști din Bulgaria, Republica Cehă, Franța, Germania, Grecia, Italia, Republica Moldova, Serbia, Ucraina, Ungaria și România;

– *Bătăliile de la Mărășești și Oituz în dinamica Primului Război Mondial*, 25-28 septembrie 2017, Complexul militar și de protocol „Haiducului”. La activitate au participat 12 specialiști din nouă țări (Austria, Bulgaria, Cehia, Germania, Federația Rusă, Israel, Republica Moldova, Ungaria), la care s-au adăugat 14 specialiști români (universitățile din Iași și București, Arhivele Naționale ale României, Institutul pentru studii sud-est europene, Arhivele militare române, ISPAIM);

– *Șfârșitul Marelui Război și începutul unei noi ordini europene*, 5-8 noiembrie 2018, București, Palatul Cercului Militar Național.

INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE DE APĂRARE ȘI ISTORIE MILITARĂ

Românii la începutul „Marelui Război”

De la atentatul de la Sarajevo la moartea regelui Carol I

editura militară

Românii în Marele Război Anul 1915

editura militară

Românii în Marele Război Anul 1916

editura militară

Românii în Marele Război Anul 1917

editura militară

Românii în Marele Război Anul 1918

Au participat specialiști din zece țări (Bulgaria, Cehia, Federația Rusă, Germania, Israel, Lituania, Republica Moldova, Serbia, Turcia, Ungaria) la care se adaugă nouă specialiști din România (universitățile din Iași, București, Institutul pentru studii sud-est europene, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară);

– *Conferința de pace de la Paris și noua ordine internațională liberală 1.0*, 25-28 noiembrie 2019. A fost prezenți 19 specialiști din 11 țări, respectiv din Bulgaria, Cehia, Germania, Grecia, Franța, Lituania, Israel, Republica Moldova, Polonia, Serbia, Ungaria. La aceștia s-au adăugat șapte cercetători români reprezentând universitățile din București și Iași, Arhivele Militare Naționale Române și Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

De precizat că volumele conținând comunicările prezentate în cadrul acestor conferințe au fost și vor fi publicate de către instituția organizatoare.

Pe lângă manifestările internaționale, Institutul a organizat și reuniuni interne

■ Revista de istorie militară ■

care s-au bucurat de o largă participare a istoricilor din principalele instituții de cercetare și învățământ superior. Din rândul acestora menționăm:

– Masa rotundă: *România la începutul „Marelui Război*, 25 septembrie 2014, București;

– Masa rotundă: *Românii și bătălia de la Verdun*, 26 mai 2016, Cercul Militar Național. Cu acest prilej, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I” a vernisat o expoziție ce cuprinde documente, arme și fotografii inedite despre marea bătălie;

– Masa rotundă: *Intrarea României în Primul Război Mondial (1916) și consecințele asupra cor. flagrației*, 29 august 2016, Cercul Militar Național din București; reuniunea a fost urmată de un complex de activități comemorative, desfășurate în Piața Tricolorului: exercițiu de mânăuire a armamentului tip *drill-team* și un concert de fanfară, ambele susținute de Brigada 30 Gardă „Mihai Viteazul”; exercițiu de reconstituire istorică militară, prezentat de Asociația „Tradiția Militară”; retragere cu torțe pe străzile Capitalei;

– Masa rotundă: *Reorganizarea armatei române (1917) în relatarea căpitanului Marcel Fontaine din Misiunea Militară Franceză*, 30 martie 2017, la Cercul Militar Național. S-au prezentat aspecte ale Jurnalului căpitanului Fontaine, publicat la Editura Humanitas. Cu acest prilej s-a vernisat expoziția: *Pe fronturile „Marelui Război”. Marcel Fontaine – de la Verdun la Mărășești*, organizată de Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, ce conține donația de fotografii a legatarului testamentar al căpitanului Marcel Fontaine;

– Masa rotundă : *Epopoea națională de la Mărăști, Mărășești și Oituz*, organizată de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară în colaborare cu Direcția Județeană pentru Cultură Prahova, 16 august 2017, Vălenii-de-Munte;

– Masa rotundă cu participare internațională: *Pacea de la București (24 aprilie / 7 mai 1918) și reintrarea României în război (28 octombrie / 10 noiembrie 1918)*, 7 iunie 2018, București, Cercul Militar Național. Manifestarea a reunit specialiști din România (Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, Institutul pentru Studii Sud-Est Europene, Universitatea din București, Arhivele

**Conferința Intrarea Italiei în război (1915) și consecințele asupra României,
13-14 octombrie 2015, Palatul Cercului Militar Național, București**

**Conferința Anul 1916 și impactul lui asupra dinamicii războiului mondial.
Intrarea României în „Marele Război”, 20-21 octombrie 2016,
Palatul Cercului Militar Național, București**

**Conferința Bătăliile de la Mărășești și Oituz în dinamica Primului Război Mondial,
25-28 septembrie 2017, Complexul militar și de protocol „Haiducului”**

**– Conferința Sfârșitul Marelui Război și începutul unei noi ordini europene,
5-8 noiembrie 2018, Palatul Cercului Militar Național, București**

**Conferința de pace de la Paris și noua ordine internațională liberală 1.0,
25-28 noiembrie 2019, Palatul Cercului Militar Național, București**

Naționale, Arhivele Militare Naționale Române, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Comisia Română de Istorie Militară) și din străinătate (Institutul de Istorie al Academiei de Științe din Bulgaria, Institutul de Istorie al Academiei de Științe și Centrul de Cultură și Istorie Militară, ambele din Republica Moldova);

– Al doilea Congres național al istoricilor români, 29 august – 2 septembrie 2018, Iași. Institutul de Studii Politice de Apărare și Istorie Militară a organizat masă rotundă: *Studiul Primului Război Mondial la Centenar. Noi direcții de cercetare, inerții, controversate, moderată* de cc.șt. dr. Otu Petre, directorul adjunct al institutului, în care au prezentat comunicări cc. șt. Alexandru Madgearu, Sorin Cristescu, Cerasela Moldoveanu, Manuel Stănescu și Cristina Constantin de la Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”;

– Masa rotundă: *80 de ani de la moartea mareșalului Alexandru Averescu*, 3 octombrie 2018, București. S-a desfășurat împreună cu Fundația „Mareșal Alexandru Averescu” din Buzău.

Proiectul de colaborare cu Centrul de Cultură și Istorie Militară din Republica Moldova

2014

Proiectul a demarat în timpul vizitei la București a delegației a Centrului de Cultură și Istorie Militară din Republica Moldova, condusă de colonel dr. Vitalie Ciobanu, în perioada 4-6 noiembrie 2014. Cu acest prilej s-a stabilit un program de cooperare în domeniul istoriei militare între cele două instituții pe probleme de interes comun, între care se detașează comemorarea Centenarului Primului Război Mondial și aniversarea unui secol de la crearea statului național unitar român.

În cadrul programului s-au desfășurat următoarele activități:

– apariția Revistei „Cohorta”, număr comun editat de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară și Centrul de Cultură și Istorie Militară din Republica Moldova (2015);

– conferința: *100 de ani de la deschiderea Frontului Românesc în Primul Război Mondial*

Masa rotundă: Românii la începutul „Marelui Război”, 25 septembrie 2014, Cercul Militar Național, București

Masa rotundă: Intrarea României în Primul Război Mondial (1916) și consecințele asupra conflagrației, 29 august 2016, Cercul Militar Național, București

Masa rotundă: Reorganizarea armatei române (1917) în relatarea căpitanului Marcel Fontaine din Misiunea Militară Franceză, 30 martie 2017, Cercul Militar Național, București

Masa rotundă: Pacea de la București (24 aprilie / 7 mai 1918) și reîntrirea României în război (28 octombrie / 10 noiembrie 1918), 7 iunie 2018, Cercul Militar Național, București

**Masa rotundă: Studiul Primului Război Mondial la Centenar.
Noi direcții de cercetare, inerții, controverse, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași**

**Masa rotundă: 80 de ani de la moartea mareșalului Alexandru Averescu, 3 octombrie 2018,
Cercul Militar Național, București**

Conferința 100 de ani de la deschiderea Frontului Românesc în Primul Război Mondial (1916-2016), 22-23 martie 2016, Cercul Militar din Iași

Conferința 100 de ani de la Congresul militarilor moldoveni: 20-27 octombrie 1917, 24-25 octombrie 2017, Chișinău

**Conferința 100 ani de la sfârșitul Primului Război Mondial,
20-23 noiembrie 2018, Chișinău**

**Masa rotundă Pacea de la București (24 aprilie/7 mai 1918) și reîntrirea României
în război (28 octombrie / 10 noiembrie 1918), 7 iunie 2018,
Cercul Militar Național, București**

**Conferința Sfârșitul Marelui Război și începutul unei noi ordini europene,
5-8 noiembrie 2018, Cercul Militar Național, București**

**Conferința de pace de la Paris și noua ordine internațională liberală 1.0, 25-28 noiembrie 2019,
Cercul Militar Național, București**

(1916-2016), desfășurată în zilele de 22-23 martie 2016, la Cercul Militar din Iași.

– participarea istoricilor din Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară la reuniuni organizate în Republica Moldova:

- conferința: *100 de ani de la Congresul militarilor moldoveni: 20-27 octombrie 1917, 24-25 octombrie 2017, Chișinău*. Delegația institutului a fost compusă din cc.șt. Petre Otu, director adjunct, cc. șt. Daniela Șișcanu; cc. șt. Manuel Stănescu. Din partea Comisiei Române de Istorie Militară a participat comandor (rtr.) Gheorghe Vartic;

- conferința internațională: *100 ani de la sfârșitul Primului Război Mondial*, organizată de Centrul de Cultură și Istorie Militară, Ministerul Apărării al Republicii Moldova, 20-23 noiembrie 2018. Delegația a fost formată din cc.șt. Petre Otu, cc.șt. Daniela Șișcanu.

– participarea istoricilor din Republica Moldova la manifestări științifice organizate de Institutul pentru studii Politice de Apărare și Istorie Militară:

- masa rotundă: *Pacea de la București (24 aprilie / 7 mai 1918) și reintrarea României în război (28 octombrie / 10 noiembrie 1918)*, 7 iunie 2018, București, Cercul Militar Național;

- conferința internațională: *Sfârșitul Marelui Război și începutul unei noi ordini europene*, 5-8 noiembrie 2018, București;

- conferința internațională: *Conferința de pace de la Paris și noua ordine internațională liberală 1.0*, 25-28 noiembrie 2019.

Proiectul Verdun. Proiectul a fost realizat la inițiativa autorităților din Verdun (Franța) și cu sprijinul Ambasadei României la Paris, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară fiind coordonator. Scopul a fost: strângerea mărturiilor românești despre bătălia de la Verdun. S-a realizat un site dedicat care este funcțional la adresa: verdun.mapn.ro.

Inițierea, pe site-ul instituției, a rubricii *Testimonia* în care sunt prezentate fotografiile, documente de epocă, amintiri etc, referitoare,

mai ales, la confruntările, viața militarilor pe front, la activitatea diplomatică.

Revista de Istorie Militară a publicat începând cu nr. 1-2/2014, în fiecare număr, studii referitoare la Primul Război Mondial și la procesul de formare a statului național unitar român, iar detalii pot fi regăsite pe ispaim.mapn.ro, butonul *Publicații* – *Revista de Istorie Militară*, Arhivă.

Institutul a participat activ la manifestările științifice organizate în țară și străinătate care au dezbătut problematica Primului Război Mondial. În cadrul restrâns al acestui material este dificil de a trece în revistă toate prezențele cercetătorilor institutului. Vom menționa pe cele desfășurate la Altamura (Italia), Belgrad, Bruxelles, Istanbul, Londra, Moscova, Potsdam, Sofia, Strasbourg, Tel-Aviv.

Participarea la activitățile științifice a fost foarte largă, între manifestări reținem pe cele de la Bârlad, Botoșani, București, Buzău, Constanța, Craiova, Cluj-Napoca, Iași, Piatra Neamț, Sibiu, Vaslui etc. Ele au fost organizate de instituții de prestigiu: Academia Română, Institutul de Istorie „N. Iorga”, universitățile București, „Alexandru Ioan Cuza”, Babeș – Bolyai”, Arhivele Naționale ale României, Academia de Poliție „Alexandru cel Bun”, Societatea de Științe Istorice din România – filiala Craiova, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Colegiul Național de Apărare, Fundația Mareșal „Alexandru Averescu” etc.

În concluzie, apreciez că Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, prin activitățile organizate, prin larga participare la viața științifică internă și internațională, prin lucrările editate, prin intervențiile în mass media a reprezentat o instituție profund implicată în comemorarea unui secol de la „Marele Război”, cum a mai fost denumită prima conflagrație mondială.

ANIVERSAREA A 50 DE ANI DE EXISTENȚĂ A INSTITUTULUI PENTRU STUDII POLITICE DE APĂRARE ȘI ISTORIE MILITARĂ. 29 NOIEMBRIE 2019, BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI

General maior (r) MIHAIL E. IONESCU *

La 1 septembrie 2019, s-au împlinit 50 de ani de existență a Institutului pentru studii politice de apărare și istorie militară, structură de cercetare în domeniile securității naționale, politicii de apărare și istorie militară.

În vederea acestei aniversări s-a elaborat un plan amplu discutat și aprobat în Consiliul de administrație și Consiliul științific. În esență, planul prevedea emiterea dispoziției secretarului de stat pentru politica de apărare, planificare și relații internaționale, a ordinului ministrului apărării naționale, demersuri pentru decorarea institutului de către președintele României, elaborarea unui album și a unei cronologii, realizarea unui film documentar, organizarea unei întâlniri cu foști și actuali membri ai institutului, cu personalități științifice și academice etc.

În cursului celui de-al doilea semestru al anului 2019, toate deciziile luate au fost materializate, astfel că manifestarea din 29 noiembrie 2019 a reprezentat momentul final al activităților ocazionate de aniversarea unei jumătăți de secol de existență a institutului.

Reuniunea s-a desfășurat la Banca Națională a României, care a oferit un suport consistent constând în punerea gratuită la dispoziție a sălii „Mitiță Constantinescu”, oferirea de medalii unor participanți și a unui cocktail.

De asemenea, compania Romtehnica S.A. a acordat o sponsorizare de 4.000 lei, sumă care a fost folosită pentru confecționarea de insigne și medalii, ce au fost înmânate unor participanți.

Reuniunea a fost onorată de prezența domnului Florin Georgescu, prim vicegovernator al Băncii Naționale Române, a doamnei Simona Cojocaru, secretar de stat pentru politica de apărare, planificare și relații internaționale din Ministerul Apărării Naționale, a domnului Vasile Secăreș, președintele Institutului Bancar, Sorin Encuțescu, președintele Autorității Aeronautice Române și domnului Ioan Talpeș, fost vicepremier al României și șef al administrației prezidențiale.

Prezența a fost numeroasă, aproape 200 de persoane, eleganta sală „Mitiță Constantinescu” a Băncii Naționale fiind plină. Au răspuns invitației colegi din toate generațiile inclusiv cei la de la începutul anilor 70, când institutul făcea primii pași pe arena afirmării științifice naționale și internaționale.

La manifestare au participat delegația Centrului de istorie militară și științe sociale din Potsdam (Germania), compusă din comandor Jorg Hillmann, director, locotenent-colo-

* Director, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

Aversul și reversul medaliai dedicate aniversării a 50 de ani de activitate

Insigna

nel dr Christian Stachelbeck și maior Martin Reese precum și locotenent-colonel dr Vincent Arbaretier, de la Serviciul Istoric al Apărării din Franța. Ambele delegații au participat la Conferința internațională *Conferința de pace de la Paris și noua ordine internațională liberală 1.0*, organizată de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și istorie Militară în perioada 25-18 noiembrie 2019.

În cuvântul lor, comandorul Hillmann și locotenent-colonel Arbaretier au adresat felicitări pentru acest jubileu și au subliniat relațiile de cooperare excelente derulate de-a lungul

timpului cu Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, concretizate, între altele, în: participarea reciprocă la reuniuni științifice; publicarea de studii în revistele instituțiilor proprii; cooperarea în organismele internaționale, cum ar fi Consorțiul PFP al Academiei de Apărare și Institutelor de Studii de Securitate, Comisia Internațională de Istorie Militară.

În cadrul mesei rotunde s-au evidențiat aspecte din activitatea științifică a institutului în domeniile sale de competență, insistându-se pe programele consacrate Centenarului Primului

ROMÂNIA
MINISTERUL APĂRĂRII NAȚIONALE
INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE DE APĂRARE ȘI ISTORIE MILITARĂ

50
1969-2019

Dosarul înmănat participanților

Război Mondial și al Marii Uniri din 1918, relațiile de cooperare cu partenerii din străinătate, rolul și importanța celor două publicații: „Monitor Strategic” și „Revista de Istorie Militară” etc.

Tot în cadrul acestei secvențe s-au prezentat mesajele ministrului Afacerilor Externe și ale directorului Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”, iar Asociația Națională a Cadrelor în Rezervă și Retragere „Alexandru Ioan Cuza” și Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria” au acordat institutului emblema lor de onoare.

În finalul reuniunii s-au oferit unor participanți medalia aniversară „ISPAIM 50”, asistența fiind anunțată că sunt la tipar, urmând să apară la începutului anului 2020, două lucrări care refac istoria celor 50 de ani de funcționare a Institutului: „Albumul” și „Cronologia”.

Întâlnirea generațiilor de cercetători care au lucrat de-a lungul anilor în Institutul pentru studii politice de apărare și istorie militară s-a bucurat de aprecieri deosebite și a reprezentat un moment emoționant pentru toți participanții.

Al XII-lea Congres Internațional de Studii Sud-Est Europene

În perioada 2-6 septembrie 2019, la Universitatea București s-a desfășurat al XII-lea Congres Internațional de Studii Sud-Est Europene, organizat de Asociația Internațională de Studii Sud-Est Europene (afiliată UNESCO), Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române și Universitatea București. Asociația a fost creată în aprilie 1963, în urma unui colocviu organizat de UNESCO la Sinaia în 8-14 iulie 1962 ("Unitate și diversitate în civilizațiile balcanice"), la care au participat istorici, filologi, etnologi din statele regiunii, dar și din Occident. Reuniunea de atunci s-a înscris în procesul de destindere a relațiilor Est-Vest și de cooperare inter-balcanică, ținând de noul curs al politicii externe românești. În prezent, la AIESEE sunt afiliate 25 de comitete naționale. Conform statutului, sediul asociației se află la București, iar funcția de secretar general a fost asigurată în permanență de un reprezentant al României (aceștia au fost Emil Condurachi, Virgil Cândea și, din 1994, Răzvan Theodorescu). În prezent, președintele AIESEE este academicianul bulgar Aleksander Kostov. Principala activitate a asociației a fost organizarea de congrese. Primul congres internațional de studii sud-est europene s-a desfășurat la Sofia în 1966, fiind urmat de cele de la: Athena (1970), București (1974), Ankara (1979), Belgrad (1984), Sofia (1989), Salonic (1994), București (1999), Tirana (2004), Paris (2009), Sofia (2015).

Tema generală a celui de-al XII-lea congres a fost: *Political, Social and Religious Dynamics in South-Eastern Europe*. Au participat circa 400 de istorici, arheologi, istorici de artă, lingviști, etnologi, teologi, din toate statele Europei de sud-est, precum și din: Armenia, Austria, Cipru, Franța, Georgia, Germania, Italia, Japonia, Marea Britanie, Moldova, Olanda, Polonia, Rusia, Statele Unite ale Americii, Ucraina, Ungaria. Congresul a fost deschis prin alocuțiunile rostite de: acad. Alexander Kostov, prof. dr. Mircea Dumitru (rectorul Universității București), acad. Răzvan Theodorescu și dr. Andrei Timotin (directorul Institutul de Studii Sud-Est Europene și președinte al comitetului român al AIESEE). A doua zi, tot în plen, președintele Academiei Române, prof. dr. Ioan-Aurel Pop, a prezentat la rândul său o alocuțiune inagurală, în care a evidențiat îndelungata tradiție a studiilor sud-est europene în România.

Secțiunile congresului au fost următoarele (în ordine alfabetică):

- Between Czar, Kaiser and Sultan: New Approaches to the Age of Revolution in the Lower Danube and the Black Sea Area;
- Between the Imperial Eye and the Local Gaze. Cartographies of South-Eastern Europe;
- Biblical Apocrypha in South-Eastern Europe. Variation and Transmission from Antiquity to Modern Times;
- Circulation of Goods, Circulation of People in South-Eastern Europe (17th–early 19th centuries);
- Conserving the Cultural and Artistic Heritage in South-Eastern Europe;
- Devotion and Pious Donations to the Holy Places within the Ottoman Empire;
- Doctrines, Movements and Totalitarian Regimes in South-Eastern Europe in the 20th Century;
- Empires' Legacy in the Balkans: Romania and Bulgaria in the XXth Century;
- Everyday life in Communist Romania;

Ședința de deschidere, Aula Universității București, 2 septembrie 2019. La prezidiu: Mircea Dumitru, Răzvan Theodorescu, Alexander Kostov, Andrei Timotin

- Exit from the Great War: South-East European Societies from 1918 to 1923;
- From Ani to Romania: History, Tradition and Iconography;
- Georgia and South-Eastern Europe: Byzantine Heritage and Common Cultural Path;
- Jews in Yugoslavia in the 20th Century;
- Merchants in the Balkans: Family and Geographical Solidarities, Networks and Commercial Techniques;
- Networks in South-Eastern Europe: Politics, Trade, Culture (14th-17th Centuries);
- New Perspectives on Balkan Linguistics;
- On Rivers and Seas: Hydropolitical Conflict and Maritime Cooperation in South-East Europe;
- Orthodoxy, from Empire to Church. Social Manifestations and Cultural Forms of Faith;
- Perspectives on the Digitization of Documents in the South-East European Archives.
- Religious Dynamics between the Pontos Euxeinos and the Aegean Sea in Antiquity;
- Religious Minorities in South-Eastern Europe;
- South-East Europe and the Eastern Mediterranean;
- The Afterlife of the Byzantine monuments in Post-Byzantine Times;
- The Balkans in the Age of New Imperialism and beyond;
- The Black Sea and Its Straits: a Permanency of South-East European History;
- The Border in the Balkans: Opening and Closing the territories;
- The Byzantine Heritage in South-Eastern Europe in the Middle Ages;
- The European Union and the South-East European States;
- The Formation of South-East European Nations;

- The Imagery of Eastern Christianity and Islam According to Western Travel Descriptions during the Second Half of the 16th Century;
- The Migration. Human and Political Condition in South-Eastern Europe;
- The Ottoman Conquest of the Balkans: Structural Change and Continuity;
- The Ottoman Empire, the Balkans and the Eastern Mediterranean through the Eyes of Western Travelers;
- The Phanariot Literature;
- The Printing Press in and for South-East Europe;
- The Religious Rhetoric of Power in Byzantium and South-Eastern Europe;
- Translations of Patristic Literature in South-Eastern Europe;
- Written Culture of the Peripheries from Middle Ages to Modern Times;

Pe lângă aceste secțiuni, au existat expuneri (key-notes) prezentate de prestigioși oameni de știință, între care îi menționez pe Paschalis Kitromilides de la Universitatea din Athena, Paul Magdalino (Saint Andrews), Oliver Jens Schmitt (vicepreședinte al Academiei Austriece de Științe) și Victor Friedman (Universitatea din Chicago, președinte al Comitetului American al AIESEE).

S-au prezentat și numeroase comunicări de istorie militară. Pentru perioada medievală, cu o singură excepție (Vladimir T. Vasilev (Blagoevgrad), *The Emperor versus Barbarians: Military tactics in Early Byzantium*), comunicările au abordat aspecte ale expansiunii puterii otomane în mai multe zone ale Europei de Sud-Est, precum și conflictele dintre Imperiul Otoman și puterile creștine: Antonis Athanasopoulos (Ioannina), *Ottoman invasions in the southern Balkans: the case of Peloponnese*; Mariya Kiprovska (Sofia), *Agents of Conquest: Frontier Lords' Extended Households as Actors in the Ottoman Conquest of the Balkans*; Emir O. Filipović (Sarajevo), *Vis major, Act of God or Natural disaster? Ottoman Military Threat as Exemption from Contract Liability during the Conquest of the Balkans (14th-15th centuries)*; Florin Nicolae Ardelean (Cluj-Napoca), *The role of Serbs in the conflict between the Habsburgs and the Ottomans in Banat and Transylvania (1551-1552)*; Ionel Căndea (Brăila), *Sur le Danube maritime: la ville de Brăila/Ibrail et ses fortifications (milieu du XVIIe –début du XIXe siècle)*; Katarzyna Niemczyk (Katowice), *Antemurale Christianitatis. South-eastern policy of the kings of Poland in the first half of the 16th century*.

Alte comunicări au continuat aceeași problematică pentru perioada premodernă: Robert Born (Leipzig), *Maps and the Anti-Ottoman Propaganda (16th-18th Centuries)*; Anna A. Leontyeva (Moscova), *The Ottoman Rear Area During the War of 1735-1739 (According to the Data from a Country Town Sicil)*; Salvatore Bottari (Messina), *The Russo-Turkish war of 1768-1774 and its impact in the Black Sea and in the Mediterranean area*; Mariya Shusharova (Sofia), *Between Demonstration of Power and Beheading: Networks of Alliances and Contention of the Provincial Elite (Ayans) of the South-East Danube Areas during the Late 18th Century*. Războaiele din 1877-1878 și 1912-1913 au stat în atenția unor istorici din Bulgaria, Grecia, România, Rusia, Serbia și Turcia: Aytaç Yürükçü (Ankara), *Political and Social Effects over South-Eastern Europe Diplomacy: A Case Study - War Correspondents and the War Reminiscences during The Ottoman-Russian War 1877-1878*; Daniel Cain (București), *A Trouble Maker Border: Danube as a Source of Conflicts between Romania and Bulgaria (1879-1919)*; Eleonora Naxidou (Xanthi), *Nation and Territory in the 19th century Balkans: The Bulgarian Paradigm*; Nikita Gusev (Moscova), *Bulgarian and Serbian propaganda on the question of Macedonia in Russia during the Balkan wars 1912-1913*; Dušan Fundić (Belgrad), *Austro-Hungarian Imperial Project in Albania and its Rivals (1912-1914)*.

În legătură cu Primul Război Mondial, s-au prezentat comunicările: Claudiu-Lucian Topor (Iași), *Repudiated biographies and controversial „stories”: Romanian „collaborationists” and „traitors” at the end of the war (1918)*; Florin Țurcanu (București), *Expérience du rapatriement et témoignage sur la captivité: la sortie de guerre des prisonniers roumains en Bulgarie (1918-1919)*,

iar pentru perioada interbelică: Dragan Bakić (Belgrad), *“Less of Two Evils”*: Milan Stojadinović, *Albania and Yugoslav-Italian Relations, 1935-1939*; Rastko Lompar (Belgrad), *Drang nach (Süd-)Osten: Reassessing the German Efforts to Establish a Foothold in Yugoslavia 1935-1941*. Al Doilea Război Mondial a fost mai puțin amintit, doar în comunicările lui Vojislav Pavlović (Belgrad), *US decisive influence on the issue of the Second World War in the Balkans* și Anna Aleksandrova (Moscova), *The Issue of German Reparations in Greece: Rabble-rousing or a Quest for Justice?*, iar de perioada Războiului Rece s-au ocupat Vasile Buga (București), *Soviet obstructions to the Romanian proposal for extending the Balkan cooperation in the 70*, și Settimio Stallone (Napoli), *An Extraordinary Case of Realpolitik: the Relations Between Maoist Albania and the Greek Regime of Colonels (the Junta). A Study on Albanian and Italian Diplomatic Documents*.

Mai pot fi amintite și alte comunicări de interes pentru istoria militară. Sergiu Iosipescu, care a moderat secțiunea despre Marea Neagră, a prezentat și comunicarea *Navigation et cartographie de la mer Noire (XIIIe -XVe siècles). Etude de cas: le bassin nord-ouest pontique*, în care s-a ocupat în principal de interpretarea informațiilor din portulanele *Il Compasso di Navigare* și din cele ale lui Pietro Visconte, legate de amplasarea unor localități din Dobrogea. De asemenea, poate fi menționată, din secțiunea dedicată cartografiei, cea a lui Andrei Nacu (Sibiu), *Habsburg Military Plans of the Transylvanian Saxon Cities Produced Between the End of the 17th Century and the End of the 18th Century*.

Eu am prezentat comunicarea *Cantemir, the first modern historian writing on the Romanian-Bulgarian state founded by the Asan brothers*, o versiune extinsă și revizuită a unui studiu apărut în *Revista de Istorie Militară*, 2014, 5-6 (145-146), p. 114-117. Inițial, programul congresului prevedea o secțiune *Sud-estul European al lui Dimitrie Cantemir*, dar din cauza numărului mic de comunicări propuse, cele rămase au fost mutate în secțiunea *Literatura fanariotă*. În comunicare, am evidențiat rolul de pionierat pe care l-a avut Cantemir în studierea țaratului româno-bulgar, în pofida puținelor surse de care a putut dispune (fapt care explică și unele erori de interpretare, precum originea nord-dunăreană a românilor care s-au răscolat în 1185). Am insistat pe modul în care Cantemir a combătut afirmațiile false și tendențioase ale lui Mauro Orbini, unul dintre primii promotori ai panslavismului, care a contestat originea românească a dinastiei Asăneștilor.

În concluzie, al XII-lea Congres Internațional de Studii Sud-Est Europene a fost un eveniment științific de anvergură (cu un număr mai mare de participanți decât la congresele precedente de la Tirana, Paris și Sofia), cu caracter interdisciplinar, care a prilejuit cunoașterea realizărilor cercetătorilor români de către colegii lor din diverse țări.

ALEXANDRU MADGEARU *

¹ Pentru istoria asociației, vezi: Nicolae-Șerban Tanașoca, https://www.academia.edu/1_0218607/DE_LA_INSTITUTUL_PENTRU_STUDIUL_EUROPEI_SUD-ORIENTALE_LA_INSTITUTUL_DE_STUDIIL_SUD-EST_EUROPENE_AL_ACADEMIEI_ROM%C3%82NE; Bogdan C. Iacob, *Southeast European Studies during the Cold War: Aspects of International Institutionalization (1960s-1970s)*, în *New Europe College Ștefan Odobleja Program, Yearbook 2014-2015*, p. 21-52.

* Cercetător științific gr. I, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

**„CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS
ȘI NOUA ORDINE INTERNAȚIONALĂ
LIBERALĂ DIN EUROPA 1.0”,
25-29 NOIEMBRIE 2019, CERCUL MILITAR
NAȚIONAL, BUCUREȘTI, ROMÂNIA**

În perioada 26-28 noiembrie 2019 s-au desfășurat lucrările conferinței internaționale cu tema: „Conferința de Pace de la Paris și noua ordine internațională din Europa 1.0”, organizată de Institutul pentru studii politice de apărare și istorie militară. La reuniune au participat specialiști din Franța, Germania, Cehia, Israel, Grecia, Ungaria, Serbia, Republica Moldova, Polonia, Bulgaria și România. Comunicările prezentate și dezbaterile din cadrul conferinței au abordat o serie de aspecte legate de problematica complexă a construirii păcii și reasezării ordinii internaționale post-Versailles. Discuțiile au inclus subiecte legate de problematica teritorială în spațiul central-est european, dinamica negocierilor dintre marile puteri, interesele și rolul statelor mici, precum și consecințele Tratatului de Pace de la Paris asupra evoluțiilor geopolitice și de securitate care au marcat harta europeană în perioada interbelică. De asemenea, au fost abordate probleme legate de impactul războiului asupra societății europene (reintegrarea combatanților, reforme politico-economice, transformări societale, etc.), precum și tematici referitoare la evoluția procesului de construcție națională (nation-building). Aceasta este

cea de-a cincea reuniune de acest gen, organizată de institut, în cadrul Programul național de manifestări consacrate centenarului Primului Război Mondial și al Marii Uniri din 1918.

Lucrările conferinței au fost deschise prin alocuțiunile rostite de directorul ISPAIM, general maior (r) dr. Mihail E. Ionescu, și de reprezentantul Departamentului pentru politica de apărare, planificare și relații internaționale, colonel Claudiu Bibiriță, consilier militar. S-a subliniat importanța Conferinței de Pace de la Paris din 1919 în evoluția relațiilor internaționale, aceasta marcând debutul unui nou model de ordine, definit de cooperarea statelor suverane, egale în drepturi, în cadrul unei Ligi universale.

În ceea ce privește agenda științifică a conferinței, au fost purtate discuții și prezentate comunicări în cadrul a șase secțiuni de lucru, fiecare abordând o problemă științifică specifică integrată celei generale. Prima secțiune a abordat probleme precum impactul Tratatului de la Versailles asupra politicii interne și externe a Germaniei, și problema sionistă la Conferința de pace de la Paris și demersurile pentru crearea unui stat israelian. De asemenea, au fost prezentate demersurile delegației bulgare la Conferința de pace de la Paris privind păstrarea regiunii Cadrilaterului și reducerea reparațiilor datorate învingătorilor. Un alt subiect discutat în cadrul primei secțiuni s-a referit la „defecțiunea rusească” din 1917-1918, în speță, la complicațiile provocate României de bolșevizarea trupelor rusești – motivul principal pentru care România a fost silită să iasă din război și să încheie pacea separată de la București la 24 aprilie/7 mai 1918.

Comunicările prezentate în de-a doua secțiune a conferinței s-au referit la evoluțiile generate de destrămarea Imperiului Rus, și anume la procesul de construcție statală în Lituania și la problema acordării dreptului de vot militarilor, inițial contestat de teama pericolului comunist; precum și la subiectul unirii Basarabiei cu România și recunoașterea internațională a acesteia. S-a pus accent pe negocierile, purtate în acest sens, de către România cu puterea sovietică, dar și cu Japonia, a cărei poziție a fost determinată mai întâi de cea a SUA, iar apoi de îmbunătățirea relațiilor cu URSS, în urma semnării convenției de pescuit și a concesiunilor economice acordate în Siberia. De asemenea, a fost abordat subiectul inițierii sistemului de protecție a minorităților de rasă, de limbă și de religie la Conferința de Pace de la Paris (1919), precum și al controverselor iscate între delegațiile la conferință în problema drepturilor speciale ce urmau să fie acordate minorităților.

În cadrul celei de-a treia secțiuni au fost discutate aspecte referitoare la redesenarea granițelor în Europa Centrală și aspecte privind eforturile militare și diplomatice pentru menținerea noilor frontiere (cazul Cehoslovaciei și cel al Regatului sârbilor, croaților și slovenilor). Tot în contextul stabilirii noilor frontiere a fost discutată situația transportului internațional după Marele Război. S-au făcut referiri la cazul Poloniei, al Cehoslovaciei și al României. Un alt subiect abordat în cadrul acestei secțiuni a fost cel al impactului războiului asupra societății europene (reintegrarea combatanților, reforme politico-economice, transformări sociale). Au fost prezentate date privind numărul de soldați mobilizați în fiecare țară, al invalizilor, s-a discutat despre problemele refacerii zonelor afectate de război, despre transformările mentalităților colective, conturându-se imaginea unei adevărate revoluții economice sociale și politice care a avut loc în perioada 1919-1920.

Relativ la comunicările prezentate în următoarea secțiune, acestea au tratat problematici privind misiunile Armatei din Orient de coaliție desfășurate după încheierea armistițiului din 11 noiembrie 1918 în Bulgaria, iar apoi contra forțelor bolșevice din sudul Rusiei și Ungaria, în scopul asigurării securității internaționale. S-a discutat despre intenția Greciei de a realiza o parte din *Megali Idea* (integrarea în statul național a tuturor teritoriilor grecești ocupate de Imperiul Otoman), pe baza principiului auto-determinării proclamat de președintele Wilson, respectiv prin ocuparea unei fâșii din vestul Asiei Mici și a insulelor Dodecanez în mai 1919. Au fost reluate dezbaterile privind subiectul granițelor și al politicilor de transport, făcându-se referiri la rolul factorului militar în stabilirea granițelor iugoslavo-române în Banat, 1918-1919, și la efortului Ungariei de a rezolva problemele create traficului feroviar internațional din cauza trasării noilor frontiere.

Pe parcursul secțiunii a cincea a fost abordat subiectul restabilirii relațiilor diplomatice între Bulgaria și România după Primul Război Mondial. Subiectul privind relațiile diplomatice ale României a fost continuat într-o expunere privind încercările diplomației române de a determina liderii Italiei să susțină revendicările românești la Conferința de Pace de la Paris, în spiritul acordului diplomatic de la 25 aprilie 1915. Subiectul relațiilor diplomatice româno-italiene a fost reluat și în cadrul ultimei secțiuni a conferinței. Un alt subiect abordat în cadrul secțiunii s-a referit la evoluția armatei ungare în perioada noiembrie 1918 – iunie 1920. Secțiunea s-a încheiat cu o prezentare asupra modului în care a fost reflectat războiul civil din Rusia în rapoartele atașărilor

militari ai Marelui Cartier General român. S-a arătat că, după încheierea armistițiului de la 11 noiembrie 1918, forțele antibolșevice au așteptat sprijinul militar al Aliatilor, însă, după încheierea războiului mondial, majoritatea liderilor politici aliați au considerat hazardată implicarea într-un război civil. În ceea ce privește poziția României, s-a subliniat faptul că autoritățile române au fost convinse de necesitatea unei politici neutre, fapt pentru care nu s-a implicat nici în războiul civil din Rusia, nici în războiul polono-rus, deși se găsea în conflict cu guvernul bolșevic încă din ianuarie 1918. Totodată, potrivit rapoartelor trimisului Marelui Cartier General român pe lângă armatele generalului Denikin, forțele antibolșevice își exprimau clar convingerea privind necesitatea revenirii Basarabiei în componența Rusiei.

Ultima secțiune a conferinței a fost dedicată, în principal, relațiilor militare și diplomatice ale României, precum și chestiunii Basarabiei. A fost abordat subiectul cooperării militare româno-aliat la sfârșitul anului 1918 și începutul anului 1919. În ceea ce privește problema Basarabiei, au continuat dezbaterile privind specificul problemei Basarabiei în cadrul Conferinței de la Paris, precum și o prezentare a situației securității regionale în timpul Conferinței de Pace de la Paris, în contextul intensificării acțiunilor grupurilor bolșevice din Basarabia, de subminare a autorității statului român în noua provincie.

Lucrările conferinței au fost încheiate de generalul maior (rtr.) dr. Mihail E. Ionescu, directorul ISPAIM, și comandorul dr. Jörg Hillmann, directorul Centrului de istorie militară și științe sociale al forțelor armate germane din Potsdam (Germania). S-a subliniat faptul că astfel de reuniuni reprezintă un important cadru de discuții privind problematica studierii „Marelui Război”, care este în primul rând importantă datorită impactului extraordinar al acestui conflict asupra istoriei mondiale. Pe lângă faptul că a fost primul exemplu de război modern de o asemenea amploare, acesta a dus la destrămarea unor imperii, la formarea de noi state și a influențat izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial. În acest context, s-a pus accent pe faptul că există o necesitate imperativă de a studia cauzele și efectele acestui război, în special prin încurajarea unei mai bune racordări a experților și cercetătorilor din diferite state la dezbateri internaționale pe problematici legate de acest subiect.

Prin largă participare din străinătate și din țară, prin problematică diversă dar interesantă dezbătută, Conferința desfășurată în perioada 26-28 noiembrie 2019 și-a atins scopul, acela de a revedea, în lumina unor noi documente și interpretări, opera Conferinței de pace de la Paris, care a pus capăt celui mai mare conflict militar pe care l-a cunoscut istoria de până atunci.

Institutul pentru studii politice de apărare și istorie militară va publica într-un volum comunicările prezentate, astfel că dezbaterile vor intra în circuitul științific.

După încheierea lucrărilor propriu-zise ale conferinței, a urmat prezentarea volumului *Refugiul regelui suedez Carol al XII-lea (1709-1714) în Imperiul Otoman. Calabalâcul de la Varnița*, de Robert Denndorf. Autorul a elaborat această lucrare în urma unor cercetări îndelungate în arhivele și bibliotecile suedeze, aducând numeroase informații necunoscute până acum, referitoare la istoria românilor de la începutul secolului al XVIII-lea. De asemenea, autorul a făcut o donație către Muzeul Militar Național și și-a exprimat intenția de a organiza un Centru de cercetări româno-moldo-suedez, cu sediul la Chișinău (Republica Moldova) care să aibă ca obiect de activitate studierea exilului regelui suedez Carol al XII-lea în dreapta Nistrului, regiune aflată atunci în componența Imperiului Otoman.

DANIELA ȘIȘCANU *

* Cercetător științific gr. III, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

REFUGIUL REGELUI SUEDEZ CAROL AL XII-LEA ÎN IMPERIUL OTOMAN. CÂTEVA CUVINTE DESPRE SOARTA UNEI COLECȚII DE GRAVURI VECHI ROMÂNEȘTI

Povestea a început cu mulți ani în urmă, când am început să colecționez gravuri pe teme românești ale secolelor trecute. La vizionarea gravurilor am fost impresionat de frumusețea lor, dar am fost și preocupat să aflu motivele care au condus la crearea acestora. De pildă, acolo unde am dispus de mai multe gravuri pe aceeași temă, am căutat să găesc cauzele care au făcut ca topografia unui loc să se schimbe radical într-un interval scurt de timp. Aceste căutări l-au ajutat și pe un neprofesionist ca mine să facă descoperiri încărcate de emoție, așa cum a fost povestea cetății moldovenești Tighina numită de turci Bender. Dacă până în anul 1709 nu sunt cunoscute gravuri, în anii 1709–1714 au apărut mai multe, pentru ca de la sfârșitul secolului al XVIII-lea să piardă complet interesul atelierelor de creație. Explicația acestei evoluții am găsit-o relatată succint chiar în textele stampelor, care amintesc de crâncena bătălie de la Poltava din Ucraina de azi între armata regelui suedez Carol al XII-lea și armata țarului rus Petru I, numit și cel Mare. După 9 ani plini de victorii neîntrerupte, armata suedeză a fost acolo nimicită și nevoită să capituleze. Pentru a-și salva viața și pe cea a oamenilor care i-au mai rămas, regele suedez a trebuit să se refugieze în Imperiul Otoman, unde va rămâne, după calculele unui istoric turc, cinci ani, trei luni și nouă zile. Cea mai mare parte a acelor ani regele i-a petrecut pe malul Nistrului lângă zidurile cetății Tighina, pe atunci raia turcească. Acolo i s-a permis acestuia și suitei sale, formată din mai multe mii de persoane, să construiască pe malul Nistrului un orașel pe care Carol al XII-lea l-a numit «Stockholmul Meu». Ridicarea corturilor și construirea caselor pentru noii sosiți a schimbat vizibil topografia întregii zone. La asta s-au adăugat și corturile mai multor mii de ieniceri trimiși de Poartă ca să-i apere pe suedezi de un eventual atac rusesc. După sosirea regelui, acea insulă scandinavă aflată într-un ocean turcesc a devenit pentru câțiva ani noua capitală de facto a Suediei, de unde au fost luate toate deciziile importante pentru acest regat. Gravurile ilustrează sosirea suedezilor și localizează cu acribie palatul regal – care putea oferi la nevoie adăpost pentru 1 000 de persoane –, casele în care au locuit personalitățile de vază, biserica, grajdurile de cai, bucătăria coloniei, depozitul de băuturi, valurile de apărare din pământ, podurile mobile care treceau peste șanțurile de apărare, drumurile spre Iași, Varnița și Tighina ș.a. Jurnalele personalităților din suita regelui completează imaginile cu descrieri amănunțite ale coloniei ca de pildă: modul de construcție al caselor și străzilor, viața de zi cu zi, conviețuirea cu vecinii moldoveni, relațiile cu domnitorii români și cu Poarta, misiunile diplomaților străini, protocolul de la Curte, organizarea poștei de campanie ș.a. Toate acestea dar și multe altele au fost cuprinse într-o lucrare apărută la Norderstedt. Cartea amintește cititorilor de limbă germană că întinse teritorii din nordul Germaniei au fost pe timpul domniei regelui Carol al XII-lea provincii suedeze și că suveranul strămoșilor lor a găsit cu peste 300 de ani în urmă adăpost la români. Lucrarea a fost o ocazie nimerită să prezinte gravuri ale meleagurilor românești. Cercetări ulterioare, noi achiziții, precum și incurajările primite au condus la o a doua lucrare apărută în limba română la Chișinău.

După ce imaginile mi-au încântat ochii și sufletul timp de aproape o jumătate de veac, a sosit timpul să mă despart fizicește de ele. Deși toate piesele au fost create în Apus, sunt convins că prețuirea adevărată o pot găsi numai în spațiul românesc. Pentru a evita desfacerea colecției pe teme românești în mai multe părți, intenționez s-o donez în întregime Muzeului Militar Național Regele Ferdinand I. Un prim pas au fost cele 19 gravuri și 2 cărți donate în noiembrie 2019 și ianuarie 2020.

A doua parte a colecției, care cuprinde gravuri, medalii și cronici, se referă mai mult la istoria Suediei sub regele Carol al XII-lea și are ca punct de greutate refugiul la Tighina. Locul firesc al acesteia este acolo unde au avut loc evenimentele, în R. Moldova, la Muzeul Armatei sau la Muzeul

Național de Istorie a Moldovei (Chișinău). Acolo se află cercetători care, alături de cei de la Institutul de Istorie (Chișinău) și Facultatea de Istorie și Filozofie (USM), sunt interesați de temă. Pe lângă aspectul cultural – deosebit de important –, locul ar putea deveni o atracție pentru turiști în general și pentru cei din Scandinavia în special. Un început concret la fața locului realizat cu sprijin din Germania, România și R. Moldova ar putea mări șansele pentru ca, în a doua etapă, și alte state, precum Suedia și Turcia, să arate interes pentru proiect, lucru dovedit de acestea în trecut. În acest scop propun organizarea unei întâlniri internaționale de lucru la Chișinău, sub coordonarea instituțiilor interesate din R. Moldova, în care fiecare participant să arate cu ce ar putea contribui la proiect. Să facem un prim pas!

ROBERT R. DENNDORF *

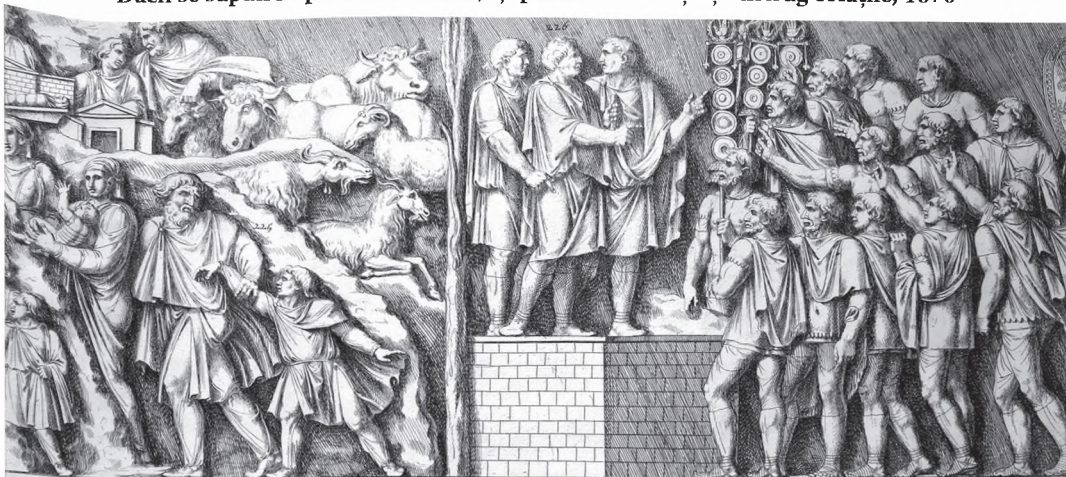
* Absolvent al Academiei de Studii Economice din București în anul 1973. Emigrat în Germania, la Hamburg, în 1982, unde a lucrat ca finance manager. În prezent, pensionar. Autor al volumului „Als König Karl XII. von Schweden Gast der Rumänen war: Der Kalabalik von Bender”, publicat în 2017.

223. e principali capitani de Dacia li quali accompagnano il loro Re Decebalus, ingenuamente anch'essi nell'adorare l'Imperadore e mettono in terra gli stuchi per dimostrarsi primi di ogni di.

224. Li Daci, conforme le condizioni imposte dall'Imperadore, 224. si roumano li castelli, e li fortificazioni, mettendogli in esecuzione li capitoli della pace.

Dacii se supun împăratului Traian, își predau armele și își distrug cetățile, 1670

224. Partiti li Daci dai luoghi occupati oltre i loro confini, tornano li primi habitatori ad habitare i luochi, e con loro agiuali, e con li loro armeni.

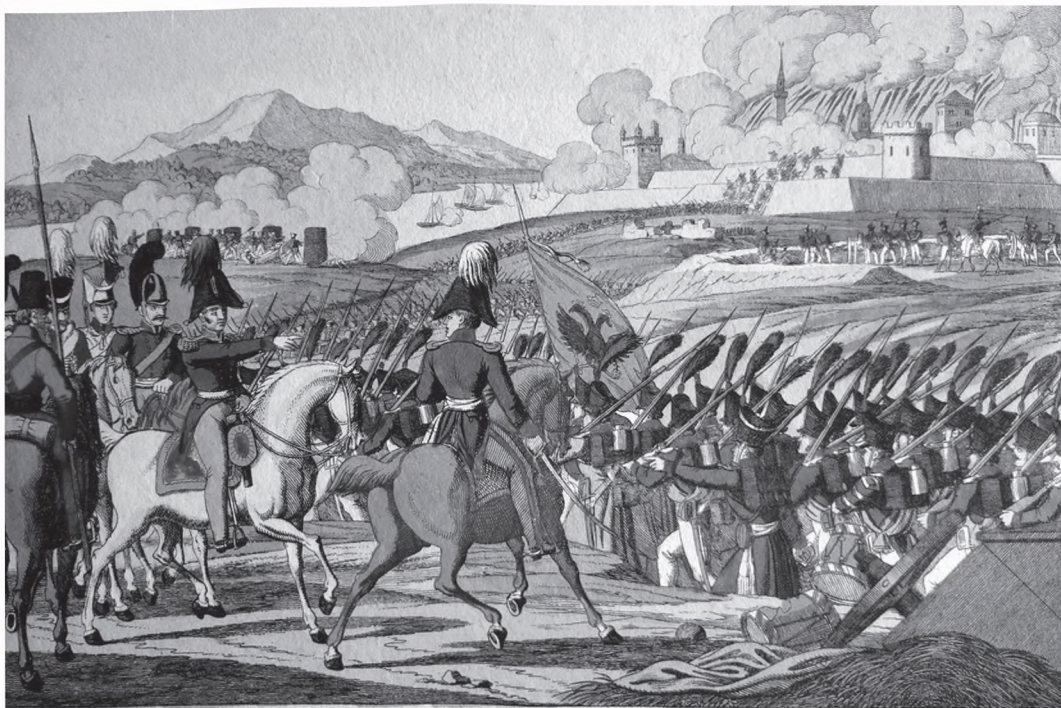
226. Traiano uisito Decebalus parla alla legione XIII. etiomuata Dacica condotta dalla Pannonia superiore, ingiandola in presidio della Dacia. Aque hora la Inuoluntaria cospira con l'Ingheria.

Dacii se întorc în așezările lor. Împăratul Traian predă controlul asupra Daciei legiunii a XIII-a, 1670

Armata romană trece Dunărea, 1670

Erstürmung der Festung Braïla den 15 Juny 1828.

In 9. Uhr rückte das russische Belagerungskorps, unter dem Befehle des Großfürsten Michael, von Braïla. Vier Wochen lang wurden die Belagerungsarbeiten, unter steten blutigen Gefechten, mit Eifer fortgesetzt. Wie 3. Minen fertig waren, wurde bestimmt, daß den 15. Morgens 3 Uhr, auf drei Raketen-Signale, die Erbschießminen von 2. Minuten, die 3. Minen zugleich losgebrannt werden sollten, worauf denn die Armees den Sturm beginnen würde. Durch ein unglückliches Vorzeichen aber, wurde die Mine auf dem rechten Flügel schon beim zweiten Raketenwurf, also 2. Minuten zu früh, losgebrannt. Sie verschüttete die mit 1000 Mann, diese ging darauf nicht los. Die Armees drang ein, konnte aber hier nicht zum Ziele gelangen und verlor viele Leute. Den 16. wurde die letzte Mine, 30. Minuten, an 17. verbrannt. Die Türken zu capitulieren, am 18. war diese wichtige Donau-Festung in Besitz der Russen.

1. Rumänisches Mädchen, 2. Frau verheiratete, Schwägerin aus der Vorstadt von Hermannstadt.

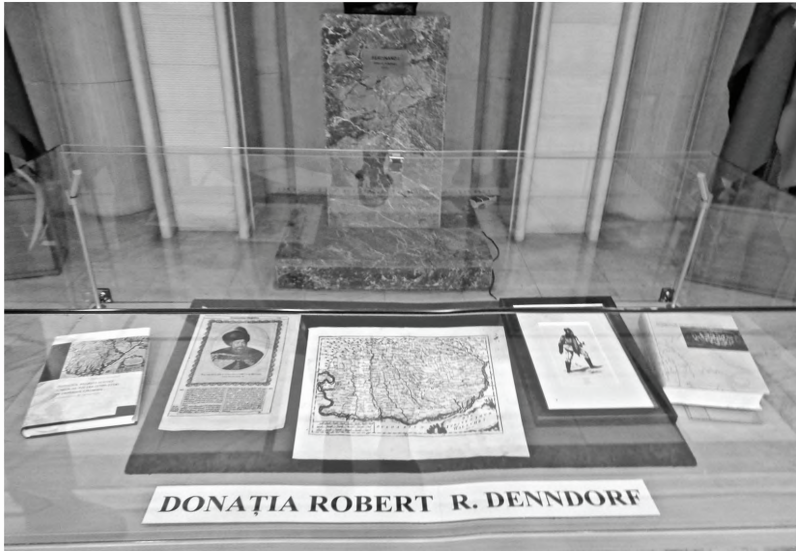
Beilage zu M. Herr's „Fasch“

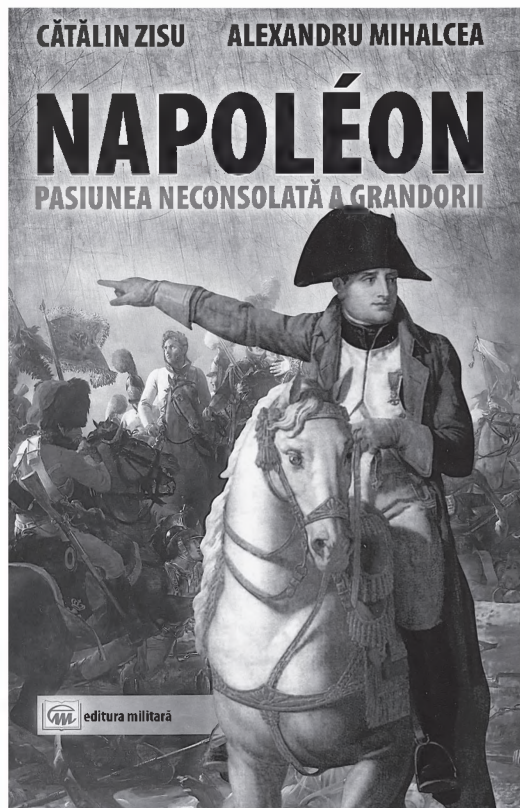
1. Rumänischer Bauer aus dem Dorf, Splaba bei Hermannstadt, 2. Rumänische Frau aus dem Dorf, Wujfen nicht Hermannstadt.

Beilage zu M. Herr's „Fasch“

Împreună cu o litografie nepublicată reprezentând țărani români din zona Sibiului

Cătălin Zisu, Alexandru Mihalcea, *Napoléon – pasiunea neconsolată a grandorii*, Editura Militară, București, 2019

Apariția unei cărți despre Napoléon, în contextul împlinirii a 250 de ani de la naștere și la aproape două secole de la moartea sa, este un eveniment editorial surpriză din mai multe puncte de vedere. În primul rând, despre primul împărat al Franței, cel care i-a adus atâtea glorie și cel care a bulversat continentul prin acțiunile și deciziile sale, încât a fost denumit „Căpcăunul” sau „Noul Attila”, s-a scris enorm. S-a acumulat o imensă bibliografie, astfel încât întrebarea firească este ce se mai spune nou despre subiect, dezbătut pe toate fețele. În al doilea rând, în contextul unei epoci de o complexitate aparte, se poate pune întrebarea dacă personalitatea lui Napoléon și epoca sa mai

pot genera interes pentru generațiile actuale care se confruntă cu altfel de probleme. În al treilea rând, istoriografia română, datorită și unor condiții obiective, a manifestat în ultimul timp, un interes relativ scăzut față de epoca napoleoniană.

Cei doi prestigioși autori reușesc să depășească aceste impedimente și oferă cititorilor, fie ei specialiști sau simpli pasionați de subiect sau de istorie în general, o carte foarte documentată, rod al unui travaliu intens.

Autorii descifrează cu mîgală ascensiunea fulgerătoare a lui Napoléon, demonstrând cu asupră de măsură că el este un produs al Revoluției franceze, fără de care el ar fi rămas un simplu ofițer de artilerie, cu o carieră mediocră.

O secvență importantă este dedicat geniului militar al lui Napoléon care a făcut din el unul dintre cei mai mari comandanți din istorie. El a aplicat în mod strălucit principiile concentrării forțelor și mijloacelor (atât la nivel strategic, cât și tactic), a folosit cu iscusință terenul, condițiile de timp și anotimp, a promovat meritocrația în ierarhia militară, ceea ce i-a adus colaboratori prețioși pe câmpul de luptă, a promovat un spirit manevrier, ceea ce a destabilizat adversarii. Dar, în analiza lor, autorii nu uită spiritul critic subliniind că în cele 60 de bătălii, Napoléon a înregistrat doar trei înfrângeri, dar acest lucru nu îl scutește de erori grave, chiar în cele în care a obținut victoria.

Dar, dincolo de genialitatea comandantului, a liderului militar, Napoleon se înscrie ca un făuritor al unei „noi Franțe”, o sinteză între Vechiul Regim și Revoluție. Zeci și zeci de legi și decrete au reglementat activitatea în diverse domenii de activitate. Dintre toate se impune Codul civil cu 2 281 de articole, care a fost mult timp folosit atât în Hexagon, cât și în toată Europa. Cât privește continentul nostru, Napoleon a urmărit să creeze cu sabia o unitate

a lui, fără ca acest lucru să îi reușească. Din acest punct de vedere, respectând proporțiile, se poate spune că este un antemergător al Uniunii Europene de astăzi, construită, evident, în alte condiții istorice și cu alte mijloace.

Lucrarea impresionează prin concepție, stil și bogăție de informație, un exemplu fiind notele care vădesc o erudiție remarcabilă. Un element important al arhitecturii lucrării este am-

pla cronologie a vieții și activității lui Napoléon, precum și extinsa bibliografie. Într-unul dintre cele mai citate aforisme, Napoleon aprecia că: *Pe lume nu există decât două puteri, sabia și spiritul. Pe termen lung, sabia este învinsă întotdeauna de spirit.* Autorii acestei lucrări de referință în istoriografia română și îndrăznesc să afirm chiar și în cea internațională confirmă, prin atrăgătoarea și solida lor carte, valabilitatea acestui principiu a genialului corsican.

PETRE OTU *

---

* Director adjunct, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

Semnalăm apariția numărului 4 al revistei *Transmisiuni*, revistă trimestrială de istorie și cultură militară. Fondată în 2019 și editată sub îndrumarea generalului maior (r) Ion Cerăceanu, președinte al Asociației „Pro Muzeum”, paginile revistei sunt, așa cum am aflăm încă de pe coperta interioară, „puse la dispoziția tuturor celor care doresc să contribuie la îmbogățirea istoriografiei armeei transmisiuni”. Printre titluri, „Aliat sau ocupant?!” un material despre rolul jucat de transmisiuni după întoarcerea armelor la 23 august 1944, „Un manuscris inedit. Amintiri cu privire la organizarea serviciului radiotelegrafic în România (III)”, conținând fragmente din jurnalul de amintiri al fizicianului Emil Giurea despre începuturile radiotelegrafiei în România, sau „Cu Batalionul 202 Construcției Liniei Permanente în munții Tatra”, despre transmisiunile militare române în Cehoslovacia în timpul războiului antihitlerist. Cu un sumar pe cât de bogat pe atât de variat, revista *Transmisiuni* se adresează tuturor pasionaților de tehnică militară.

Redacția

ROMTEHNICA este sponsorul manifestărilor prilejuite de aniversarea a 50 de ani de activitate a Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară